

Українська призма: співпраця України з міжнародними організаціями

Червень 2014

- Наразі Україна знаходиться в такому фінансовому та економічному стані, що реальним інструментом виходу, поряд з жорстким впровадженням реформ, може стати лише плідна співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. В той же час, формат такої співпраці має будуватись виключно на національних інтересах нашої держави.
- Політична воля керівництва держави поряд з продуманою стратегією членства в міжнародних організаціях може надати Україні можливість стати регіональною державою з достатнім геополітичним впливом для відстоювання власних цілей та бачення розвитку Центрально-Східної Європи, Причорноморського регіону та Кавказу.
- Україна у співпраці з міжнародними організаціями має виходити із засад публічності та прозорості, створюючи відповідні комунікаційні стратегії з наявними групами інтересів як в середині держави, так і за кордонами. Такий підхід зможе зробити саму співпрацю більш зрозумілою та інклюзивною, де перевагами від кооперації можуть скористатись всі зацікавлені сторони.

ЗМІСТ

1. Передмова	2
2. Україна – Енергетичне Співтовариство	3
3. Україна – Європейський банк реконструкції та розвитку	10
4. Україна – Європейський інвестиційний банк	17
5. Україна – Митний союз	25
6. Україна – Міжнародний Валютний Фонд	32
7. Україна – Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ	39
8. Україна – Організація Чорноморського економічного співробітництва	47
9. Україна – Світовий Банк	53
10. Україна – Світова організація торгівлі	61
11. Україна – Співдружність Незалежних Держав	68

ПЕРЕДМОВА

Співпраця України з міжнародними організаціями заслуговує на особливу увагу як розробників зовнішньої політики України, так і дослідників. Тому природно, що ця тематика стала черговим напрямком проекту «Українська призма», спрямованого на оптимізацію зовнішньополітичних інструментів України.

За даними Єдиного державного реєстру міжнародних організацій, станом на 1 січня 2014 року, Україна набула членства в 75 інституціях міжнародного значення. Організації різні: від глобальних до регіональних, від загальнополітичних до профільних зі специфічними функціями.

Чи потрібно Україні членство в стількох організаціях, зважаючи, що внески щорічно загалом сягають кількох десятків тисяч доларів США? Чи Україна максимально використовує можливості, що відкриває членство в тих чи інших міжнародних інституціях з точки зору ефективності та результативності? Чи виходить наша країна з позицій власних національних інтересів, беручи участь у формуванні порядку денного міжнародних організацій? Які організації можуть стати локомотивом при виході зі складної економічної кризи, в якій опинилася Україна?

На ці та інші питання спробували відповісти експерти проекту, які виділили низку міжнародних організацій, відносини України з якими мають досі нереалізований потенціал в фінансовому та економічному вимірі. Це - Світова організація торгівлі, Світовий банк, Міжна-

родний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейський інвестиційний банк, Енергетичне співтовариство, Співдружність Незалежних Держав, Митний Союз, ГУАМ, Організація Чорноморського економічного співробітництва.

Незважаючи на той факт, що вказані міжнародні організації достатньо різняться за своїми цілями і принципами діяльності, у співпраці з більшістю з них були відзначені як специфічні, так і спільні проблемні та сенситивні місця.

Узагальнено можна відзначити, що у побудові відносин з більшістю названих організацій відсутня чітка концептуальна основа, яка б переводила діяльність на стратегічний рівень, чітко побудований на національних інтересах України. Непрозорість в прийнятті рішень, а також в побудові інформаційно-комунікаційного напрямку також виводиться на перший план. І, звичайно, відсутність політичної волі у активізації поглиблених напрямків співпраці.

У цій публікації також запропоновані чіткі рекомендації, які на думку експертів, мають покращити рівень співпраці з міжнародними організаціями. Поради спрямовані до безпосередніх виконавців зовнішньополітичного курсу нашої держави. Таким чином, проект «Українська призма» вже традиційно долучається до посилення участі громадськості у процесі прийняття рішень в царині зовнішньої політики.

Геннадій Максак,
координатор проекту «Українська призма»

УКРАЇНА - ЕНЕРГЕТИЧНЕ СПІВТОВАРИСТВО

АНДРІЙ ЧУБИК

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Енергетичне зближення України і ЄС ніколи не було легким. Причинами цього є в першу чергу внутрішні особливості функціонування українського енергетичного сектору. Спочатку відбувся стрімкий перехід під вплив напівкримінальних фінансово-олігархічних груп з їх політичними ставлениками в вищих органах влади та непрозорими відносинами із РФ. Остання здавна практикувала схеми використання не стільки енергозалежності України, а в першу чергу непомірне бажання до збагачення українських псевдо-бізнесменів для стримування еволюційного розвитку українського енергетичного сектору за європейським зразком – заощадження енергоресурсів, покращення енергоефективності.

Тому навіть фундаментальні зміни в Україні призводили лише до окремих кроків в напрямку наближення до стандартів європейського енергетичного ринку. Так, Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі був підписаний лише 1 грудня 2005 як наслідок політичних змін в результаті «Помаранчевої революції». Набуття членства в Енергетичному Співтоваристві з 1 лютого 2011 року відбулося внаслідок безпрецедентного тиску Росії на Україну через високу ціну на газ і загрози повної втрати транзитного статусу через будівництво обхідного газопроводу «Південний потік».

Україна приєдналася до Енергетичного Співтовариства шляхом підписання Протоколу про приєднання України до Договору про заснування

Енергетичного Співтовариства¹ 24 вересня 2010 року в місті Скоп'є (Македонія) на щорічному засіданні Ради міністрів країн-учасниць і його ратифікацію Законом України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства»² від 15.12.2010 № 2787-VI.

Після цього Україна отримала право брати участь у роботі Енергетичного Співтовариства. Сюди входить:

- Участь у засіданнях Ради міністрів, яка складається з представників кожної з Договірних сторін країн-учасниць, та право на головування в Енергетичному Співтоваристві в порядку черговості. Так, з 1 січня 2014 року Україна прийняла на себе головування і планує провести чергове засідання Ради міністрів восени 2014 року у Києві.

- Участь представника України у Постійно діючій групі високого рівня, яка займається обговоренням нормативно-правових нововведень, які розробляє Європейська комісія, та здійснює моніторинг прогресу у досягненні цілей Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

- Участь представника України у Раді регуляторних органів, яка займається консультуванням з законодавчих, технічних і регуляторних норм, надає рекомендації з врегулювання транскордонних спорів тощо.

- Участь представників України в Форумі з електроенергетики і Форумі з газу, які розробляють і надають рекомендації Енергетичному Співтовариству.

Етапи політичного діалогу

Україна та Енергетичне Співтовариство розпочали активний політичний діалог практично з перших днів його заснування у 2006 році за ініціативою міністра енергетики України І.Плачкова і

1. Протокол про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, 24 вересня 2010р., http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a27

2. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства», 15 грудня 2010р., <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2787-17>

Єврокомісара з питань енергетики А.Пієбалгса. В подальшому питання можливої участі України в цій організації періодично з'являлося на порядку денному переговорного процесу на рівні вищих посадових осіб України і ЄС, а поточними питаннями розвитку взаємовідносин займалося Міністерство енергетики України. На етапі приєднання до Договору про заснування Енергетичного співтовариства відповідальним від України був Віце-прем'єр-міністр Ю.Бойко. Після набуття Україною повноправного членства він продовжив курувати питання, пов'язані із політичними відносинами в енергетичній сфері, включаючи Енергетичне Співтовариство.

У липні 2006 року набрав чинності Договір про створення Енергетичного Співтовариства (Treaty establishing Energy Community³), а вже 17 листопада 2006 року Україна отримала статус спостерігача на першому засіданні Ради міністрів (Procedural Act 2006/05/МС-ЕнС⁴) в рамках Енергетичного Співтовариства. 2007-2008 роки пройшли під гаслами готовності до реформування енергетичного сектору України. Зокрема, 28 січня 2008 року, перебуваючи з офіційним візитом в Брюсселі, Прем'єр-міністр України Ю. Тимошенко⁵ відзначила важливість Енергетичного Співтовариства для покращення прозорості функціонування енергетичного сектору. 16 січня 2009 року Віце-прем'єр-міністр у справах європейської та міжнародної інтеграції Г. Немиря повідомив про початок переговорного процесу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства.

18 грудня 2009 року під час чергового засідання Ради міністрів було прийнято одностороннє рішення про надання Україні права на вступ до Енергетичного Співтовариства. Протокол про приєднання був підписаний 24 вересня 2010 року, а офіційний статус члена організації Україна отримала 1 лютого 2011 року, пропустивши в цьому процесі вперед сусідню Молдову.

3. http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Legal/Treaty

4. <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/296181.PDF>

5. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=108190447

27 березня 2012 року за висновками 24-го засідання⁶ Групи високого рівня Енергетичного Співтовариства, українська газотранспортна система була визнана одним з ключових факторів для забезпечення енергетичної безпеки ЄС і стабільного постачання природного газу. В подальшому це дозволило включити її в перелік «проектів спільного інтересу» для отримання фінансової підтримки від ЄС.

2013 рік позначився суттєвим охолодженням відносин між Україною та Енергетичним Співтовариством. 29 квітня Віце-прем'єр-міністр Ю.Бойко відзначив, що розчарований членством в цій організації, оскільки воно не забезпечує очікуваного рівня співпраці навіть з країнами-членами ЄС (йшлося про проблеми з організацією реверсного постачання газу, в першу чергу через Словаччину), а також не дозволяє ефективно протидіяти енергетичним планам Росії з створення альтернативних транспортних маршрутів.

1 січня 2014 року Україна розпочала головування в Енергетичному співтоваристві. Головними завданнями визначено підготовку концептуальних пропозицій з функціонування організації після очікуваної реструктуризації у 2016 році та проведення зустрічі Ради міністрів восени поточного року в Києві.

20 березня 2014 року міністр енергетики України Ю.Продан⁷ взяв участь у слуханнях в Європейському Парламенті на тему діяльності Енергетичного Співтовариства, де відзначив готовність України продовжувати імплементацію європейського енергетичного законодавства.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

Наразі Україна і Енергетичне Співтовариство співпрацюють на основі положень, закріплених Законом України «Про ратифікацію Протоколу

6. <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1464180.PDF>

7. http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247122861

про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства». Вторинну нормативно-правову базу розробляють профільні міністерства і відомства, серед яких одну з найважливіших ролей відіграє Національна комісія з регулювання у сфері енергетики (НКРЕ).

За основу законопроектів беруться директиви і регламенти ЄС у сфері енергетики, які після відповідного опрацювання та погодження проходять процедуру прийняття у Верховній Раді. На їх основі розробляється вторинне законодавство, яким мають керуватися в своїй роботі регулятивні органи і суб'єкти господарювання на енергетичному ринку.

Станом на перший квартал 2014 року урядом України та НКРЕ розроблено і затверджено базові нормативно-правові документи для реформування ринку природного газу. Розпочато реструктуризацію НАК «Нафтогаз України» для розділення сфер видобутку, транспортування і постачання вуглеводнів.

Проводиться напрацювання нормативно-правової бази для реформування ринку електроенергії та переходу до його функціонування у форматі вільного ринку.

Здійснюється оновлення нормативно-правової бази і підготовка Національного плану дій з енергоефективності.

Необхідно відзначити, що протягом 2010-2013 років нормативно-правова база для розвитку енергетичного сектору розроблялася під значним тиском зі сторони великих фінансово-промислових угруповань в Україні, результатом чого стала ціла низка недоліків та цілеспрямовано внесених змін до базових європейських аналогів з метою створення сприятливих умов ведення бізнесу та отримання прибутків. Невигідні положення законодавства ігнорувалися, а регуляторні і контрольно-наглядові органи не виконували свої функції на належному рівні.

Ключовими намірами на 2014 рік були зусилля із просування інтересів окремих олігархічних груп

з метою розширення експорту електроенергії і внесення відповідних поправок у текст Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, який планують переглянути у 2016 році.

Виконуючий обов'язки міністра енергетики Ю.Продан заявив про пріоритетність імплементації енергетичних acquis, збільшення прозорості енергетичного сектору, що більшою мірою відповідає суті існування Енергетичного Співтовариства.

Політичний діалог

У 2014 році між Україною та Енергетичним Співтовариством не відбулося суттєвих зрушень в політичному діалозі, попри надзвичайне загострення питань, пов'язаних із газовими відносинами в ланцюжку РФ-Україна-ЄС. Перш за все це пояснюється тим, що Енергетичне Співтовариство не володіє інструментарієм для вагомого впливу на Договірні Сторони. В переліку засобів, якими оперує, зокрема, Секретаріат Енергетичного Співтовариства, є лише право надсилати запити і попередження про невідповідність дій Договірної Сторони положенням чинного енергетичного законодавства ЄС та надавати відповідні звіти Європейській комісії. Відповідні дії Секретаріат Енергетичного Співтовариства виконував, наприклад, у 2013 році, через надсилання відповідних запитів Сербії⁸ і Європейській комісії в контексті клопотань України про перевірку правомірності будівництва російського «Південного потоку» в Договірних Сторонах.

Власне політичний діалог в енергетичній сфері зосередився на рівні вищих посадових осіб України, Європейської комісії та окремих країн-членів ЄС, зокрема, Словаччини через формат двосторонніх та багатосторонніх консультацій, де Енергетичне Співтовариство отримує лише звіти про зустрічі та основні досягнуті результати.

Економічна співпраця в поточних умовах

Енергетичне Співтовариство і Україна не ведуть

8. http://orf.at/stories/2227465/?utm_source=dvtr.it&utm_medium=twitter

спільної економічної діяльності. Однак ця інституція надає підтримку щодо напрацювання нормативно-правової бази, оцінки відповідності обговорюваних і прийнятих документів та аналізу розвитку енергетичного сектору. Звіти і відгуки Енергетичного Співтовариства враховуються в Європейській комісії при розгляді питань надання Україні фінансової і технічної допомоги. Публікація щорічного звіту про прогрес у виконанні зобов'язань з реформування енергетичного сектору та деталізацією по основних галузях приймається до уваги міжнародними фінансовими інституціями та приватними інвесторами.

Енергетичне Співтовариство виступає одним з найбільш важливих консультативних органів для енергетичних компаній, які мають намір або працюють з українськими партнерами або в Україні. Відповідно, вони можуть звернутися до цієї організації з проханням про надання експертної допомоги в оцінці правомірності дій з огляду на зобов'язання України з адаптації європейських енергетичних *acquis*, а також мають право подати скаргу на протиправні з їх точки зору дії України.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

В діяльності Енергетичного Співтовариства відзначають багато проблем і складнощів. Тому усі Договірні Сторони Енергетичного Співтовариства підтримують ідею внесення змін у юридичні основи функціонування організації з метою посилення її спроможностей із просування їх інтересів. При цьому можна виділити три основні категорії Договірних Сторін. Перша представлена Європейським Союзом, який зацікавлений у збереженні цього формату взаємовідносин із сусідніми країнами в першу чергу як способу поширення власних правил формування енергетичного ринку. За оцінками представників Європейської комісії, це має забезпечити створення поясу енергетичної стабільності навколо ЄС і підвищити рівень енергетичної безпеки.

Друга категорія представлена країнами, які мають перспективи членства в ЄС, зокрема, в силу свого географічного положення і, як правило, незначного розміру. Переважно це країни Балканського півострова, де, наприклад, Чорногорія та Албанія досягнули суттєвого прогресу в імplementації енергетичного законодавства ЄС.

Третя категорія представлена країнами, які ще не отримали чіткої перспективи членства в ЄС, і/або є великими за розмірами та демонструють різний, здебільшого посередній прогрес у адаптації енергетичних *acquis*. Одна з ключових відмінностей між другою і третьою категоріями полягає також у розмірі енергетичних секторів відповідних країн, ступені їх розвиненості, сегментації по галузях і відповідному енергетичному балансі.

Особливо значні проблеми виникають в країн, які в силу історичних причин мають значну залежність від зовнішніх поставок енергетичних ресурсів при їх слабкій диверсифікації, закріплену в міжурядових угодах та довгострокових контрактах. Так, Сербія, перебуваючи з географічної точки зору в другій категорії, має високу залежність від постачання російського газу, що перешкоджає ефективному впровадженню європейських норм і стандартів функціонування газового ринку в країні. Молдова була змушена звертатися з відповідним клопотанням про перенесення дати впровадження директив третього енергетичного пакету ЄС з огляду на умови контрактних відносин з російським «Газпромом». Перед Україною стоїть вимога вийти з Енергетичного Співтовариства і відмовитися від імplementації європейського енергетичного законодавства, висловлена зі сторони РФ.

Однак не тільки Україна має покращити свої показники роботи в рамках Енергетичного Співтовариства. ЄС також демонструє не кращі приклади послідовного виконання зобов'язань з імplementації своїх же законів, особливо на національному рівні, найяскравішим прикладом чого є блокування реверсу газу в Україну, що суперечить основам Третього енергетичного пакету ЄС.

Політичний діалог. У формі щорічних зустрічей на рівні Енергетичного Співтовариства відбуваються Ради міністрів країн-учасників, де ключовими питаннями стоять терміни і порядок адаптації нової нормативно-правової бази ЄС у національне законодавство Договірних Сторін. Крім ЄС, інші Договірні Сторони не володіють інструментарієм для прямого політичного впливу на розробку енергетичних аспис. Тому відносини значною мірою зводяться до субординаційного руху у фарватері енергетичної політики ЄС, яка у випадку окремих Договірних Сторін може бути достатньо далекою від особливостей функціонування їх національного енергетичного ринку. Більше того, відсутність «єдиного голосу» в питаннях енергетичної політики ЄС поряд з незбалансованим впливом окремих країн-членів створює значні труднощі для формування ефективної законодавчої бази, розвитку методів протидії зовнішнім загрозам із швидким ступенем готовності та застосування, прийняття відповідних рішень, не кажучи вже про повноцінне врахування інтересів сусідніх країн.

Економічна співпраця. Енергетичне Співтовариство не є ключовою основою для економічної співпраці між Договірними Сторонами і це не є одним з ключових завдань організації, а швидше похідною складовою в результаті поширення єдиного правового поля відносин в енергетичному секторі між її членами. Енергетичне співтовариство не передбачає обов'язкового формату укладення договорів економічного характеру в енергетичному секторі, залишаючи це полем для міждержавних відносин зацікавлених сторін.

Разом з тим, Енергетичне Співтовариство дозволяє брати участь у процесі створення спільного енергетичного простору, включаючи розбудову інфраструктури через реалізацію «проектів спільного інтересу» (Projects of common interest). На даний час зберігається градація між проектами спільного інтересу всередині ЄС і проектами з сусідніми країнами-учасниками Енергетичного Співтовариства, де підтримка останніх має до певної міри виражений характер спадної градації відповідно до рівня взаємовідносин між ЄС

і конкретними країнами. В контексті відносин між Україною та ЄС у якості пріоритетних визначено проекти добудови нафтопроводу Одеса-Броди-Плоцьк (до Адамово, Польща) і допомога в модернізації української ГТС (більшою мірою відповідно до Брюссельської угоди 2009 року) через сприяння у залученні кредитних ресурсів з європейських програм розвитку інфраструктури та міжнародних, переважно європейських фінансових інституцій.

Достатньо посередній розвиток економічних взаємовідносин між Договірними Сторонами в енергетичній сфері, а саме можна говорити про відносини між ЄС і Україною як найбільш важливої і наймасштабнішої за потенціалом сфери пов'язаний із низкою стримуючих причин. Не відкидаючи повільність бюрократичного процесу прийняття рішень в ЄС і різний за рівнем ступінь їх виконання на рівні окремих країн-членів, головна причина полягає у низькому прогресі внутрішніх реформ в енергетиці України.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ І СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Зміна політичної команди на чолі України, як очікується, зняла з порядку денного питання про маятникову стратегію зовнішньої енергетичної політики. Виходячи з цього, у форматі діяльності держави як члена Енергетичного Співтовариства, необхідно виходити з потреби розбудови сталих відносин з іншими Договірними Сторонами та використання потенціалу організації для інтеграції в єдиний європейський енергетичний простір.

При розгляді короткотермінових цілей необхідно виходити із формату розвитку самого Енергетичного Співтовариства, а саме очікуваних змін до Договору про створення організації в 2016 році та відповідного розділення його функціонування до цього періоду і після.

Отже, в наступні неповних два роки Енергетичне Співтовариство залишиться органом,

який функціонуватиме за чинним «мандатом» дорадчого консультативного органу ЄС з однієї сторони і платформи для погодження порядку імплементації європейських енергетичних асвіс в країнах-учасниках з іншого. Виходячи з цього, Україна має формувати свій порядок роботи з виконання уже взятих на себе зобов'язань та ґрунтовно опрацьовувати майбутні. Будучи членом Енергетичного Співтовариства, Україна не може відмовитися від адаптації енергетичних асвіс, хоча терміни їх прийняття і не є такими імперативними, як для країн-членів ЄС. Тому через всеохоплюючий аналіз внутрішньої економічної ситуації та енергетичного сектору Україна повинна добиватися прийнятих для себе термінів виконання зобов'язань і в міру можливостей пов'язувати їх з можливостями отримання відповідної фінансової і технічної допомоги від ЄС.

Паралельно бажано максимально активізувати консультації з Договірними Сторонами для підготовки пропозицій про внесення змін до Договору про створення Енергетичного Співтовариства з метою його трансформації у потрібному напрямку після 2016 році.

В середньостроковій перспективі співпраця з Енергетичним Співтовариством буде суттєво залежати від тих змін, які будуть внесені в установчі документи організації. Проте вже зараз можна стверджувати, що не можна очікувати якихось проривних результатів. Причинами цього є знову ж таки як складна бюрократична машина ЄС, так і різнобічність позицій самих Договірних Сторін, яка пов'язана значною мірою із різним енергетичним балансом та напрямками зовнішньої енергетичної політики.

Україна як Договірна Сторона організації має усвідомлювати, що Енергетичне Співтовариство є і залишиться в першу чергу інструментом перенесення європейських правил функціонування енергетичного сектору на територію сусідніх країн. Виходячи з цього, потрібно зосередитися на важливості цього інструменту як способу об'єктивного моніторингу за розвитком енергетичної сфери, платформи для напрацювання рекомендацій подальших змін в

енергетичних асвіс та напрацюванням методів їх просування на рівні ЄС.

Важливим в цьому є створення і функціонування єдиного координаційного органу із енергетичних питань з представників профільних і відповідальних міністерств та відомств, а також фахівців громадських організацій, який би займався комплексним аналізом ситуації, підготовкою рекомендацій і їх просуванням на рівні Енергетичного Співтовариства і ЄС.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Енергетичне співтовариство є на даний час єдиним форматом багатосторонніх енергетичних взаємовідносин між ЄС і сусідніми країнами-учасниками організації. Україна має усвідомити, що для ЄС зручніше працювати через створені ним інституції та намагатися максимально використовувати доступний там потенціал. Паралельно з цим необхідно визнати, що питання енергетичної безпеки були і залишаються серед найбільш важливих для збереження незалежності держави та розпочати систематичну роботу над покращенням ситуації в цій сфері перш за все власними зусиллями. Потім, вже виходячи з національних пріоритетів та затвердженої довгострокової стратегії розвитку енергетичного сектору, необхідно будувати порядок відносин із Енергетичним Співтовариством. Наразі важливим виглядає здійснення наступних заходів:

На рівні Кабінету Міністрів України необхідно:

- прийняти у найближчий час постанову про створення єдиного координаційного органу з розвитку енергетичного сектору, якому серед іншого надати повноваження по роботі з Енергетичним Співтовариством. В цьому органі мають бути створені відділи аналізу за галузевим принципом (нафта, газ, електроенергія) з постійним штатом експертів, делегованих профільними міністерствами та відомствами і наділених правом і можливостями, включаючи фінансові, для регулярної участі в консульта-

ціях на національному і європейському рівні з питань, що належать до їх компетенції. Керівниками відділів необхідно призначити уповноважених представників профільних міністерств і відомств, на яких покласти обов'язки погодження напрацьованих матеріалів по нормативно-правовій базі для їх оперативного передавання на розгляд у ВР України. Підпорядкувати такий орган першому віце-прем'єр-міністру, який за посадою відповідає за енергетичний напрямок, а безпосереднім керівником призначити спеціального уповноваженого з енергетичних питань КМУ;

- опрацювати наявні пропозиції, провести консультації та вийти на фінальний перелік пропозицій від України із змін до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства до кінця 2014 року та заручитися підтримкою інших Договірних Сторін. Також уряд має підготувати комплексний аналіз та проект постанови про взяття Україною зобов'язання з імплементації Третього енергетичного пакету ЄС, де передбачити взаємозалежність та послідовність його виконання та необхідні фінансові і технічні ресурси з їх попереднім погодженням з європейськими інституціями.

- забезпечити створення окремого інформаційного розділу на сайті КМУ для систематизації інформації по тематиці членства України в Енергетичному Співтоваристві і забезпечити формування бази даних на основі інформації від інших задіяних міністерств та відомств і прямими посиланнями на їх сайтах на цей ресурс;

Профільним міністерствам та відомствам:

- визначити уповноважених представників для роботи в координаційному органі та забезпечити можливість їх роботи з погодження напрацьованих матеріалів в межах своїх повноважень;

Профільному комітету ВР з питань енергетики:

- підготувати у співпраці з незалежними експертами та відповідно до рекомендацій і висновків Енергетичного Співтовариства і по-

дати на розгляд оновлений законопроект про засади регулювання енергетичного сектору з метою підвищення незалежності, регулятивних спроможностей і функціональності відповідних відомств (Національної комісії з питань регулювання енергетики, Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України та ін.);

Міністерству закордонних справ України:

- відновити посаду посла з особливих доручень з питань енергетичної політики і делегуванням його як уповноваженого до координаційного органу КМУ задля забезпечення просування інтересів України в енергетичній сфері на міжнародному дипломатичному рівні.

УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА РОЗВИТКУ

ІВАН УС

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Україна підписала статутні документи Європейського банку реконструкції та розвитку та прийняла відповідні умови та обов'язки члена цієї міжнародної фінансової інституції, завдяки чому набула статусу країни-члена ЄБРР відповідно до Указу Президента України «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» від 14 липня 1992 року №379/92 в серпні 1992 року. На сьогодні ЄБРР залишається одним з провідних інвесторів в економіку України, вкладення якого мають комплексний характер.

Правовою основою діяльності ЄБРР в Україні є Стратегії затверджені Радою директорів ЄБРР. Перша стратегія ЄБРР щодо України була затверджена у жовтні 1992 року і переглянута у листопаді 1993 року. Ці два документи підкреслили необхідність фінансування проектів в приватному секторі, сфері розвитку фінансового сектора і відновлення існуючої інфраструктури. У червні 1997 року Рада директорів затвердила Другу стратегію, яка на додаток до цілей першої стратегії, підкреслила необхідність перебудови енергетичного сектора. В ході періоду реалізації цієї стратегії, ЄБРР і влада України заснувала Цільову програму в Енергетичному секторі. Ця програма стала одним з основних каналів завдяки яким ЄБРР приймав участь у політичному діалозі з керівництвом України щодо реформи в енергетичному секторі.

Третя, четверта та п'ята стратегії ЄБРР щодо України були затверджені в 2000, 2002 та 2005 роках відповідно, суттєво розширювали свої пріоритети, ставлячи головні акценти на питан-

нях створення відповідного бізнес клімату, посиленням інституційних можливостей фінансового сектору та модернізації транспортної інфраструктури України.

На відміну від попередніх стратегій, шоста стратегія ЄБРР щодо України, затверджена в вересні 2007 р., була прийнята на 4 роки. За період реалізації цієї стратегії (2007-2010 рр.) ЄБРР подвоїв свій портфель інвестицій в Україну (з 2 млрд євро на кінець 2007 до 4 млрд. євро на кінець 2010 р).

Сьома стратегія ЄБРР щодо України затверджена Радою Директорів ЄБРР 13 квітня 2011 р., як і попередня розрахована на 4 роки (2011-2014 рр.). Крім попередніх цілей ця стратегія встановила прямий зв'язок між реалізацією реформ в Україні та збільшенням фінансування проектів. Також ця стратегія передбачала поглиблення співпраці з великими бізнес-групами в Україні та розвиток кадрового потенціалу. Прийняття восьмої стратегії очікується влітку 2014 р.

Україна також здійснює кроки направлені на покращення інституційної складової співпраці з ЄБРР. У червні 2007 року було підписано Договір між Урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні, який був спрямований на більш повне роз'яснення статусу ЄБРР, його Постійного Представництва та його посадових осіб і працівників в Україні. В липні 2008 року цей Договір набув чинності

24 лютого 2011 року підписано Угоду про внесок між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку стосовно участі України у Фонді Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля.

За результатами засідань Координаційної групи та Асамблеї Вкладників Фонду (10-11 листопада 2011 року), було затверджено виділення грантів для фінансування 7 пріоритетних проектів в Україні загальною вартістю 31,1 млн. євро за рахунок ресурсів Фонду.

25 жовтня 2011 року підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України і Європейським банком реконструкції та розвитку щодо сприяння розвитку державного сектору закупівель в Україні.

Для створення належного правового поля співробітництва з ЄБРР та іншими міжнародними фінансовими установами урядом країни прийнята постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 № 1027 «Про порядок ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями».

Важливим кроком у створенні належного правового поля для співробітництва ЄБРР стало прийняття 4 липня 2013 р. Верховною Радою України змін до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», згідно яких міжнародні фінансові організації, включаючи ЄБРР, отримали право випускати облігації в національній валюті України. Крім того Національний Банк України видав Постанови № 172 від 17 травня 2013 р. та № 224 від 12 червня 2013 р., які дозволили ЄБРР операції з кредитування в гривнях через кореспондентські рахунки, відкриті в українському банку.

Етапи політичного діалогу

Від самого початку відносин між Україною та ЄБРР значна увага приділялась фінансуванню заходів ядерної безпеки. ЄБРР є Адміністратором двох міжнародних фондів, Рахунку ядерної безпеки і Чорнобильського фонду „Укриття”, заснованого в грудні 1997 року країнами Великої Сімки та іншими країнами-вкладниками для допомоги Україні у зв'язку з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС, з яких фінансуються проекти міжнародної технічної допомоги з підготовки Чорнобильської АЕС із зняття з експлуатації і перетворення об'єкта „Укриття” в екологічно безпечну систему. Відповідні міжнародні договори між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку були підписані в листопаді 1996 р. – Угода про грант (Проект ядерної безпеки Чорнобильської АЕС)

та у листопаді 1997 р. – Рамкова угода стосовно діяльності Чорнобильського фонду „Укриття” в Україні.

Згідно з цими угодами на майданчику Чорнобильської АЕС реалізуються проекти будівництва сховища відпрацьованого ядерного палива та заводу з переробки рідких радіоактивних відходів загальною вартістю біля 300 млн. євро, а також комплекс робіт з перетворення об'єкта „Укриття” в екологічно безпечну систему (План заходів на об'єкті „Укриття”) загальною вартістю біля 1,5 млрд. євро, найзначнішим з яких має бути унікальна інженерна споруда – новий безпечний конфайнмент над об'єктом „Укриття” Чорнобильської АЕС.

Під час Асамблей донорів Чорнобильського фонду «Укриття» (ЧФУ) та Рахунку ядерної безпеки (РЯБ), які проходили 27 червня 2012 року у штаб-квартирі ЄБРР у Лондоні, були, зокрема, узгоджені подальші кроки у реалізації проектів на Чорнобильському майданчику, розглянуті питання фінансування та збору додаткових коштів для Чорнобильських фондів, питання ліцензування, заслухані звіти Групи управління проектами тощо.

ЄБРР також підтримував проекти, пов'язані з виробництвом харчових продуктів, нафтовою та газовою промисловістю, транспортом, телекомунікаціями, сферою фінансів та наданням послуг в сільському господарстві, а також проекти комунальної інфраструктури, пов'язані з водопостачанням та опаленням. Крім того, Україна та ЄБРР розпочали реалізацію спільних проектів щодо впровадження енергозберігаючих технологій в енергоємних галузях економіки.

Для України важливою є підтримка з боку ЄБРР проектів, які сприятимуть розвитку муніципальної інфраструктури міст України, охороні навколишнього середовища та транспортної інфраструктури.

Увагу ЄБРР зосереджено на енергетичній галузі, підвищенні енергоефективності в Україні через впровадження відповідних проектів енергозбе-

реження та енергоефективності, ядерній безпеці та впровадженні нових технологій виробництва електроенергії. Значні зусилля спрямовуються на розвиток потенціалу сільського господарства. Крім того, ЄБРР активно займається модернізацією основної інфраструктури, включаючи транспорт та комунальні послуги.

ЄБРР надає першочергового значення зростанню свого портфелю проектів в приватному секторі шляхом збільшення фінансових ресурсів, що виділяються приватним малим та середнім підприємствам, прямому фінансуванню приватних підприємств, підтримці розвитку приватних банків та приватного фінансування розвитку інфраструктури, зокрема, в таких галузях, як енергетика та зв'язок.

Програми ЄБРР із кредитування мікро-, малих та середніх підприємств мають за мету забезпечення підприємств та підприємців дешевими коштами. Для створення програми допомоги в цьому секторі ЄБРР налагоджує стосунки з фінансовими посередниками шляхом використання кредитування малого бізнесу по каналах діючих комерційних банків, створюючи практично з „нуля“ організації мікрокредитування та відкриваючи кредитні лінії мікрофінансування небанківським організаціям. Банк надає також підтримку проведенню реформ з метою покращення умов кредитування малих підприємств та підприємств, активно працює у напрямку передачі новітніх технологій і методик кредитування та вдосконалення форм корпоративного управління.

ЄБРР успішно співпрацює з АТ «Укресімбанк» для реалізації Програми енергоефективності в Україні для середньо- та довгострокового кредитування сегменту малого та середнього бізнесу з метою реалізації інвестиційних проектів сталої енергетики (проекти промислової енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії).

Фінансування є доступним для приватних українських підприємств, що відповідають кредитним процедурам АТ «Укресімбанк» та відповідним критеріям прийнятності Програми. До інвес-

тиційних проектів, що фінансуватимуться за рахунок коштів позики ЄБРР, також застосовуються визначені критерії.

Складовою співробітництва України та ЄБРР є надання останнім консультативної допомоги по різним важливим питанням порядку денного. Так в 2012 році експерти ЄБРР провели тренінги-обговорення присвячені особливостям функціонування Угоди світової організації торгівлі про державні закупівлі.

Також на постійній основі діє розроблена ЄБРР Програма консультацій для бізнесу (BAS). Її мета полягає як в підтримці малого та середнього бізнесу, так і в підтримці професійного розвитку місцевих консультантів. Ця програма допомагає своїм клієнтам у виборі консультантів, здійснює нагляд за виконанням проекту і надає допомогу в оцінці результатів проекту. Крім того за цією програмою можливо отримати грант, який покриває 50 % вартості консультацій проекту.

Результати економічної співпраці

Станом на 31 березня 2014 року портфель ЄБРР в Україні нараховував 326 проектів з загальним обсягом фінансування більше 8,9 млрд. євро. За період співпраці з ЄБРР (1993-2013 роки) в державному секторі економіки України за проектами, кредитні кошти за якими залучені державою або під державні гарантії, укладено угод на загальну суму 674,94 млн. дол. США та 1 487,35 млн. євро (в рамках 22 проектів), з яких станом на 01.10.2013 використано 606,75 млн. дол. США та 663,73 млн. євро.

З загального портфелю кредитів ЄБРР в державному секторі економіки 50% спрямовано на фінансування проектів розвитку транспортної інфраструктури, 39% – на підтримку проектів в енергетичній сфері, 8% – на підтримку фінансового сектору, 2% – сфери зв'язку, 1% – на розвиток муніципалітетів.

На відміну від МВФ, ЄБРР працює лише на комерційних засадах. Банк надає тільки цільові кредити під конкретні проекти приватним і державним структурам на потреби розвитку економіки. 60% позичкових засобів спрямовуються у

приватний і 40% — у державний сектор. Крім цільових кредитів ЄБРР здійснює прямі інвестиції, а також надає технічну допомогу (консультації, курси навчання банкірів та менеджерів, допомога в організації систем розподілу продавельства). Спеціальних коштів для надання технічної допомоги ЄБРР не має, а залучає інші ресурси, в тому числі із створених у країнах ЄС спеціальних фондів, міжнародних організацій.

На сьогодні на стадії обговорення та подальшого підписання ЄБРР з Урядом України знаходяться проекти: продовження будівництва метрополітену у м. Дніпропетровськ (152 млн. євро); програма підвищення безпеки енергоблоків АЕС України (300 млн. дол. США), проекти із підвищення енергоефективності (200 млн. дол. США), модернізації газопроводу «Уренгой-Помари-Ужгород» тощо.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

Важливим елементом співробітництва з ЄБРР є його підтримка у законодавчому органі країни. В цьому контексті слід відмітити прийняття в травні 2014 р. Верховною Радою України чотирьох законів спрямованих на ратифікацію угод з ЄБРР. Ці чотири Закони України були розглянуті і схвалені у відносно короткі строки. Між моментом подання відповідних законопроектів та позитивним голосуванням за них у Верховній Раді України пройшло 20, 20, 10 і 1 день відповідно. Це є позитивним сигналом для подальшого співробітництва з ЄБРР та наголошенням на важливості цієї співпраці для України.

Крім співробітництва в економічній сфері, ЄБРР приймає активну участь в створенні в Україні інституційного середовища, орієнтованого як на продовження євроінтеграційного процесу, так і на створення сприятливого інвестиційного клімату в країні.

Значною мірою за сприяння ЄБРР 12 травня 2014 р. Кабінет Міністрів України підписав з бізнес асоціаціями меморандум про Антико-

рупційну ініціативу. В рамках цієї ініціативи заплановано створення незалежного органу бізнес омбудсмена. Цей новий орган служитиме першою інстанцією для компаній, що скаржаться на несправедливе поводження з ними. Він сприятиме прозорішому веденню бізнесу, у тому числі шляхом публікації своїх звітів.

Політичний діалог

Одним з наслідків протистояння, яке відбувалось в Києві з грудня 2013 по лютий 2014 року, між керівництвом країни на чолі з Януковичем В.Ф. та супротивниками зміни політичного курсу країни на євроінтеграцію стало рішення ЄБРР про обмеження співробітництва з урядом країни. Водночас одразу після відсторонення Януковича В.Ф. від займаної посади та початку формування нового уряду України, Президент ЄБРР С. Чакрабарті заявив про поновлення роботи в Україні, вкладенні інвестицій на 5 млрд. євро та наголосив на п'яти причинах необхідності фінансування, а саме:

- потреба в укріпленні фінансової системи України;
- необхідність досягнення політичної стабілізації;
- розвиток приватного сектору;
- боротьба з корупцією;
- продовження євроінтеграційних процесів.

Фактичним поновленням співробітництва між Україною та ЄБРР стало прийняття 6 квітня 2014 р. Радою директорів ЄБРР рішення про схвалення виділення 350 млн євро для двох проектів. Підписання угоди між Україною та Міжнародним Валютним Фондом в кінці квітня 2014 р. стало каталізатором угод з іншими міжнародними фінансовими інститутами, включаючи ЄБРР.

Вагомим політичним кроком направленим на зміцнення співробітництва між Україною та ЄБРР стало прийняте на початку травня 2014 р. рішення ЄБРР про створення посади керуючого директора по Східній Європі та Кавказу. Важли-

вим є той факт, що місцем розташування його офісу був обраний Київ. Таким чином кураторство діяльності ЄБРР в Україні, Білорусії, Молдові, Вірменії, Азербайджані та Грузії буде здійснюватися в Києві. Цей крок продемонстрував значну роль, яку регіон в цілому та Україна зокрема відіграють для акціонерів та менеджменту ЄБРР.

З метою розширення діяльності ЄБРР по Україні в травні 2014 р. було прийнято рішення про відкриття додаткового офісу ЄБРР у Львові. Цей офіс буде займатися підтримкою малого бізнесу у цьому регіоні. Таким чином Львів стане третім містом в Україні, після Києва та Дніпропетровська, де ЄБРР відкриває своє представництво.

Відкриваючи щорічне зібрання ЄБРР в Варшаві 14 травня 2014 р., Президент ЄБРР С. Чакрабарті наголосив на важливій ролі, яку Україна відіграє для ЄБРР та зазначив, що умови для інвестування в 2014 р. будуть покращені¹.

Важливою політичною складовою співробітництва України з ЄБРР є наголошення останньої на територіальній цілісності України та демонстрації бажання співпрацювати з усіма регіонами країни.

Економічна співпраця в поточних умовах

Економічна складова поточного співробітництва України з ЄБРР полягає в наданні значного обсягу фінансування проектів як державного, так і приватного сектору, що сприяє розвитку економіки України в складних умовах, створених дестабілізацією ситуації навесні 2014 р.

В державному секторі ЄБРР ухвалив рішення про виділення другого траншу у розмірі 200 млн. євро по спільному проекту з державною компанією «Укравтодор», наголосивши про плани запуску та продовження інших проектів в державному секторі, насамперед в енергетичній галузі.

В приватному секторі ЄБРР затвердив програму підтримки оборотного капіталу для своїх клієнтів в Україні на 150 млн. євро, яка спрямова-

на на те, щоб мінімізувати негативні наслідки девальвації гривні. Крім того на завершальній стадії знаходиться програма для фінансування торгових (експортних) операцій в обсязі 330 млн. євро.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Досвід співробітництва з ЄБРР свідчить про те, що головною перепорою на шляху покращення співробітництва з цієї організацією є вирішення Україною низки питань, а саме: подолання корупції на всіх рівнях, насамперед в сфері діяльності податкових та митних органів та збільшення ефективності роботи судової системи. Саме від реальних кроків керівництва України у вирішення цих проблемних питань залежатиме майбутнє співпраці з ЄБРР та обсяги кредитування, які надаються цієї організації.

В економічній сфері значною мірою співробітництво між Україною та ЄБРР зіткнулося з проблемами через політизацію тарифів. Представники ЄБРР неодноразово наголошували на тому, що занадто великий рівень політизованості питань тарифоутворення, його прив'язка до позицій окремих політиків, що негативно впливає на входження інвесторів з капіталом на цей ринок.

Також ЄБРР наполягає на реформуванні окремих державних компаній, насамперед ДАК «Нафтогаз України» з розподілом їх за різними профілями діяльності (транспортування, видобуток, реалізація нафти і газу).

Також однією з існуючих проблем є відсутність необхідної інформації стосовно технічних аспектів співробітництва ЄБРР та покращення комунікації між регіонами України та ЄБРР. Насамперед це стосується представників малого та середнього бізнесу в регіонах України, які не мають повної інформації стосовно вимог та перспектив співробітництва з ЄБРР.

Однією з складових ефективного співробітництва між Україною та ЄБРР є наявність представ-

1. ЄБРР готує нову стратегію діяльності в Україні.
<http://delo.ua/finance/ebrr-gotovit-novuju-strategiju-deyatelnosti-v-ukraine-235975/>

ників України в установах ЄБРР як в частині офіційного призначення, так і в частині співробітників центрального офісу в Лондоні і регіональних офісів ЄБРР

Наявність вихідців з України серед штату ЄБРР, який налічує 1700 співробітників, забезпечить як лобіювання вітчизняних проектів в рамках штаб квартири ЄБРР, так і забезпечить Україну необхідною інформацією.

Крім того колишні співробітники ЄБРР можуть надавати фахові консультації як представникам урядових структур, так і представникам приватного сектору. Відсутність таких кадрів не дає Україні в повній мірі скористатися всіма можливостями, що надаються співробітництвом з ЄБРР.

Ефективне співробітництво між Україною та ЄБРР в економічній сфері обмежується тим, що фінансування відбувається через іноземну валюту, що створює валютні ризики. ЄБРР надає фінансові ресурси з-за кордону і всі курсові ризики підприємств, які працюють в подальшому з цими коштами в межах України, ці підприємства беруть на себе.

Водночас надання ЄБРР права випускати гривневі облігації наштовхується на протидію окремих великих банків, які через свої доволі потужні лобістські можливості прагнуть не допустити цього.

Крім того такі гривневі облігації випущені ЄБРР створять конкуренцію облігаціям внутрішнього державного займу (ОВДЗ), тим самим знизивши на них попит, що може викликати супротив з боку Міністерства фінансів України.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Зміни, що відбулись в Україні на початку 2014 року, позитивно вплинули на співробітництво з міжнародними фінансовими інститутами загалом, та ЄБРР зокрема.

Водночас перспективи співробітництва як в короткостроковій, так і середньостроковій перспективі будуть залежати від низки факторів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

У зовнішній сфері найбільший вплив буде здійснюватися стосунками між Україною та Російською Федерацією. Наслідком підтримки з боку РФ воєнізованих формувань на Сході України буде дестабілізація ситуації в країні, а отже і погіршення інвестиційного клімату. За таких умов перспективи повномасштабної співпраці з ЄБРР неможливі.

Насамперед це стосується проектів в сфері підтримки малого та середнього бізнесу в регіонах з дестабілізованою ситуацією. В разі розширення проблемних зон на інші регіони України, виникне загроза мінімізації співпраці з ЄБРР.

Водночас, продовження з боку РФ агресивної політики щодо України призведе до ще більшого ускладнення у відносинах між РФ та ЄС і США. Враховуючи, що США є одним з основних акціонерів ЄБРР можна прогнозувати, що вони будуть вимагати від ЄБРР припинити фінансування проектів на території РФ.

Оскільки РФ є найбільшим реципієнтом коштів ЄБРР, то у останнього виникне потреба в пошуку альтернативних проектів в інших країнах для вкладення своїх коштів. В цьому контексті Україна, як другий за обсягом реципієнт коштів ЄБРР, може розраховувати на значну частку кредитів від цієї установи.

В частині внутрішніх факторів перспективи співробітництва з ЄБРР будуть визначатися кроками країни **щодо готовності виконувати** зобов'язання взяті на себе при підписанні угод як з ЄБРР, так і з іншими провідними міжнародними фінансовими інститутами, насамперед МВФ.

Важливим кроком, що сприятиме співробітництву України та ЄБРР в середньостроковій перспективі є запровадження гривневих обліга-

цій ЄБРР, яке очікується в середині 2014 р². Ця ініціатива важлива, в першу чергу, для українських компаній, адже з її допомогою з'явиться інструментарій фінансування українських підприємств у національній валюті, що дозволить зменшити витрати українських підприємств в разі падіння валютного курсу.

Крім того надання можливості ЄБРР фінансувати проекти в національній валюті дозволить видавати середньо- та довгострокові кредити (2-5 років), трансформуючи наявний на ринку короткий ресурс у довгий (через розміщення облігацій).

Це, поруч з збільшенням інформації про ЄБРР в різних регіонах України, сприятиме активізації співробітництва між ЄБРР та представниками малого та середнього бізнесу, насамперед в частині кредитування та входження ЄБРР в бізнесові проекти, що в свою чергу активізує розвиток підприємництва в Україні.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Співпраця між Україною та ЄБРР розпочалася на початку процесів побудови державних інститутів та переходу до ринкової економіки. Значною мірою саме завдяки цій співпраці, як і співпраці з іншими міжнародними фінансовими організаціями, Україні вдалося пройти шлях від країни з плановою економікою до країни з ринковою економікою.

Зростання обсягів коштів, що ЄБРР інвестує в економіку України, є як підтвердженням зростаючої інвестиційної привабливості України, так і демонстрацією бажання європейських інститутів бачити Україну економічно розвинутою країною.

Створення в Києві офісу керуючого директора ЄБРР по Східній Європі та Кавказу стало черго-

вим підтвердженням значення України для цієї організації та її ролі і місця в регіоні.

Відкриття представництва ЄБРР у Львові сприятиме оптимізації процесу співробітництва малого та середнього бізнесу в західних регіонах України з ЄБРР як в частині кредитів, так і в частині отримання підприємцями цього регіону відповідних фахових консультацій щодо розвитку бізнесу.

З метою покращення співробітництва з ЄБРР Кабінету Міністрів України необхідно:

- забезпечити виконання взятих зобов'язань щодо проведення глибоких реформ по модернізації економіки та реальному втіленню в життя;
- забезпечити реалізацію положень, що дозволяють ЄБРР випускати гривневі облігації. Попри певні ризики, який цей крок несе для крупних українських банків та Міністерства фінансів України, здешевлення кредитних ресурсів в загальному рахунку сприятиме розвитку економіки України;
- проводити роботу із повернення посади заступника-розпорядника в ЄБРР втрачену в 2011 році;
- використати напруженість у відносинах ЄС з РФ для перенаправлення кредитів ЄБРР з РФ до України.

Міністерству освіти України необхідно здійснити низку заходів, спрямованих на побудову в Україні ефективної системи підготовки фахівців в сфері співробітництва з ЄБРР, орієнтованих як на співробітництво з ЄБРР, так і на роботу в центральному офісі ЄБРР. Вищим навчальним закладам слід розробити відповідні програми підготовки фахівців по відповідним освітньо-кваліфікаційним програмам також і на рівні післядипломної освіти.

Обласним місцевим державним адміністраціям та органам місцевого самоврядування необхідно:

2. Гривневі облігації очікуються в літку – експерт. http://newsradio.com.ua/2014_05_14/Grivnev-obl-gac-BRR-och-kujutsja-vl-tku-ekspert-9898/

- сприяти відкриттю регіональних офісів ЄБРР. Цей крок дозволить полегшити комунікацію між представниками малого та середнього бізнесу та представниками ЄБРР.

- сприяти поширенню інформації стосовно перспектив співробітництва з ЄБРР насамперед на регіональному рівні.

БІБЛІОГРАФІЯ

Колосова В.П. Особливості співпраці України з Європейським банком реконструкції та розвитку // Збірник наукових праць. Вип.45. – Київ: Інститут світової економіки і міжнародних відносин, 2005. — С. 228-238.

Колосова В.П. Розвиток відносин України з міжнародними фінансовими організаціями // НДФІ. – К., 2008. -232 с.

IMF (2005) Ukraine: 2005 Article IV Consultation and Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement— Staff Reports; Staff Supplement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion (Country Report No. 05/415)

EBRD (2007) Strategy For Ukraine <http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine.pdf>

EBRD (2011) Стратегія діяльності в Україні 2011-2014. http://www.ebrd.com/downloads/country/strategy/ukraine_uk.pdf

УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК

ЮРІЙ ВДОВЕНКО

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

З 2004 р. мандат операцій ЄІБ було поширено на території за межами ЄС, зокрема, на країни-учасниці Європейської політики сусідства, а з 2008 р. – на країни ініціативи «Східне партнерство» (СП). Формалізація відносин між Банком та індивідуальними країнами, що не є членами ЄС відбувається шляхом ухвалення Радою Міністрів ЄС мандатів на розширення операційної діяльності Банку у цих країнах та на їх основі – укладення Рамкових угод про співробітництво між Банком та третьою країною. З 2004 р. Україна розпочала співпрацю з ЄІБ щодо створення нормативно-правової бази регулювання відносин з банком та залучення його довгострокових фінансових ресурсів для реалізації важливих інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проектів загальнодержавного значення.

14.6.2005 р. в Люксембурзі відбулось підписання Рамкової угоди між Україною та ЄІБ, що набула чинності 8.4.2006 р. Угода покликана сприяти наданню Банком кредитів для інвестиційних проектів, які становлять інтерес для України, наданню їм захисту, а також урегулює питання статусу та режиму діяльності ЄІБ на території України, його привілеїв та імунітетів, оподаткування, конвертування валют та переведення коштів, режиму проектів та врегулювання спорів щодо фінансування. Положеннями Угоди передбачено, що ЄІБ може здійснювати на території України діяльність, передбачену Статутом. Після ратифікації Угоди Верховною Радою та завершення юридичних процедур щодо вступу її в силу, міністерствами та іншими органами виконавчої влади здійснюється підго-

товка пропозицій щодо ініціювання спільних з ЄІБ проектів.

Етапи політичного діалогу

15.6.2010 р. в м. Люксембурзі відбулось підписання Договору між Україною та ЄІБ про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄІБ в Україні, який був ратифікований Верховною Радою України 4.11.2010 р. (Закон України № 2673-VI від 4.11.2010 р.) та набув чинності 21.12.2010 р. Договором передбачалось: відкриття Постійного представництва ЄІБ в м. Києві; надання пільг, привілеїв та імунітетів Представництву ЄІБ та його діяльності, посадовим особам та працівникам Представництва; звільнення від оподаткування технічної допомоги.

Офіційне відкриття Постійного представництва ЄІБ в м. Києві (першого у східноєвропейських країнах-партнерах ЄС) відбулось 25.3.2011 р. Основна мета його відкриття – подальший розвиток співробітництва у контексті відносин Україна - ЄС і реалізація нових проектів, які становлять спільний інтерес. Під час його відкриття було відзначено пріоритетність для Банку забезпечення ефективної взаємодії з урядом, місцевою владою, державними і приватними компаніями, банками. На думку вітчизняного МЗС, відкриття Постійного представництва ЄІБ засвідчило прогрес у відносинах між Україною та ЄС і відкрило нові перспективи для активізації співробітництва в економічній сфері.

ЄІБ надає три основні види послуг своїм клієнтам:

- кредити: надаються під життєздатні проекти у державному та приватному секторі. Партнерами виступають як великі корпорації, так і місцеві органи влади, а також малі та середні підприємства;
- технічна допомога: впроваджується командою експертів-економістів, інженерів, спеціалістів у визначеному секторі;
- гарантії: банків, лізингових компаній, фондів, інше.

Методи роботи Банку в Україні передбачають надання коштів державним органам та приват-

ним компаніям на проекти вартістю понад 25 млн. євро з/або без посередництва банків, непряме фінансування – глобальні позики під проекти малого та середнього масштабу (до 25 млн. євро) через систему банків-партнерів або через інші механізми фінансування проектів. Фінансування проектів може здійснюватися у розмірі до 50% загальної вартості при співфінансуванні з іншими міжнародними фінансовими організаціями, зокрема з ЄБРР. Процентна ставка встановлюється з певною маржею над базовою ринковою ставкою (EURIBOR). До частини/компонентів проекту, яка фінансується/гарантується ЄІБ, застосовується правила закупівель Банку. Процедура ґрунтуються на потребі раціонального використання коштів. В усіх країнах поза межами ЄС ЄІБ вимагає дотримання принципів, викладених в директивах ЄС про закупівлі з необхідними процедурними поправками.

ЄІБ наголошує, що проекти в Україні будуть розглядатися, головним чином, в таких секторах, як: транспорт (проекти, які безпосередньо сприяють покращенню якості життя в урбанізованому середовищі), телекомунікації, енергетична інфраструктура (на пріоритетних напрямках транс'європейських мереж і європейських транспортних коридорів), охорона навколишнього природного середовища та управління відходами, зміна клімату, у т.ч. енергоефективність та відновлювана енергія, а також розвиток малого й середнього бізнесу.

Результати економічної співпраці

Діяльність ЄІБ в Україні здійснюється в тісному співробітництві з Європейським банком реконструкції та розвитку і Європейською комісією та постійно розширюється.

Механізм фінансування	Сума, млн. євро	Країни
Мандат 2005 – липень 2007	500	Росія, Україна, Молдова
Мандат 2007 - 2013	3 700	Східні сусіди
Механізм Східні партнери	1 500	Східні сусіди
Механізм Енергетична стійкість і надійність енергопостачання	3 000	Південні і східні сусідні країни, країни АКТ (крім Росії), Південна Африка, Азія та Латинська Америка

У співробітництві Україна – ЄІБ можна виділити два умовних етапи: початковий (2006-2011 рр. до відкриття представництва Банку в Україні) та поточний (2011-2014 рр.).

Першою Проектною угодою між Україною та ЄІБ стала угода «Україна – проект європейських доріг України» (30.7.2007 р.), яку було ратифіковано 3.9.2008 р. Позика ЄІБ складає 200 млн. євро. Мета проекту – ремонт автомобільної дороги М-06 Київ-Чоп.

Пріоритетним напрямом роботи ЄІБ є кредитування проектів у сфері електроенергетики, які впроваджуються ДП «Національна енергетична компанія «Укренерго».

20.10.2008 р. підписано Фінансову угоду по проекту «Будівництво високовольтної повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС - Київська» на суму 150 млн. євро, яку було ратифіковано 1.4.2009 р. Діяльність передбачає розробку проекту, будівництво та експлуатацію лінії електропередачі 750 кВ між м. Рівне та м. Київ довжиною 350 км, а також кількох менших за обсягом об'єктів з передачі електроенергії.

ЄІБ готовий надавати підтримку Україні відповідно до положень Спільної заяви за результатами Спільної ЄС - Україна міжнародної інвестиційної конференції щодо модернізації газотранзитної системи України, яка відбулась 23.3.2009 р. З 19.7.2011 р. Україна почала реалізацію проекту «Модернізація і реконструкція магістрального газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород», щодо якого з ЄІБ було підписано лист про наміри, в якому зафіксовані плани Банку з фінансування проекту.

ЄІБ зацікавлений надавати фінансову підтримку проектам у сфері модернізації та розвитку сфери муніципального господарства.

2.2.2010 р. підписана Фінансова угода, за якою Україна отримує 15,5 млн. євро позики для фінансування Проекту «Розвиток системи водопостачання та водовідведення в місті Миколаєві». Угоду ратифіковано 20.6.2012 р. Метою Проекту є розширення мережі водопос-

тачання в зонах, які потерпають від забруднення водою, запровадження нового енергозберігаючого обладнання й технологій, реконструкція каналізаційних мереж і підвищення якості очистки стічних вод, а також збільшення інституціонального потенціалу Миколаївводоканалу.

У 2009 році мандат ЄІБ на діяльність в Україні був поширений на розвиток приватного сектора. Така діяльність здійснюється переважно через довгострокове кредитне фінансування, яке проводиться через відібрані українські комерційні банки. В рамках даного напрямку партнерами ЄІБ є:

- ПАТ «Банк Форум» – 100 млн. євро;
- ПАТ «Укрсоцбанк» (UniCredit) – 140 млн. євро;
- ПАТ «Промінвестбанк» – 200 млн. євро;
- ПАТ «Укрексімбанк» – 100 млн. євро;
- ПАТ «Ощадбанк» – 220 млн. євро.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН ВІДНОСИН

Правова база співробітництва

На даний момент правовий механізм взаємодії ЄІБ передбачає задіяння всіх гілок української влади. Результатом переговорного процесу є укладання фінансових угод, які підлягають ратифікації Верховною Радою України. Розпорядженнями Президента утворюються делегації України для участі у переговорах, затверджуються директиви делегацій та визначаються уповноважені на підписання угод. Ключовим суб'єктом правовідносин з українського боку виступає КМУ, розпорядженнями якого, зокрема, визнається за доцільне залучення позик ЄІБ та схвалюються проекти листів щодо підтвердження належності пропозицій. Порядок підтвердження належності пропозицій стосовно фінансування інвестиційних проектів, що підтримуються ЄІБ до сфери дії рамкових угод затверджено постановою КМУ від 15.8.2012 р. № 751. Порядок ініціювання, підготовки та

реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями затверджений постановою КМУ від 26.11.2008 р. № 1027. Питання залучення міжнародної технічної допомоги від ЄІБ регулюються постановою КМУ від 15.2.2002 р. № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги».

Політичний діалог

У грудні 2010 р. ЄІБ створив багатосторонній донорський різногалузевий Цільовий фонд у відповідь на потребу в конкретній підтримці з надання технічної допомоги його кредитній діяльності в країнах СП. Діяльність Цільового фонду технічної підтримки СП спрямована на підвищення якості та посилення на діяльність Банку в регіоні. Фонд допомагатиме в розробці техніко-економічних обґрунтувань, організаційних і правових оцінках, визначенні екологічних і соціальних наслідків, управлінні проектами і підтримці позичальника протягом всього процесу реалізації проекту, а також фінансуванні досліджень і організаційних заходів.

У результаті вільнюського саміту СП 2013 р. з метою забезпечити ЄІБ можливість розвивати тісніші зв'язки із країнами, в яких він працює, створений Комітет СП, до якого увійшли представники Банку, країн-партнерів, країн-членів ЄС, Європейської комісії та Європейської служби зовнішніх дій.

Проте, ескалація протистояння в Україні у лютому 2014 р. стала приводом до згорання діяльності ЄІБ в Україні. У заяві Президента Банку В. Хойєра йшлося про призупинення початку нових інвестиційних проектів, але не про перегляд фінансування діючих проектів. Втім вже у березні 2014 р. ситуація кардинально змінилась.

12.3.2014 р. на першому засіданні новоствореного Комітету СП ЄІБ учасників було поінформовано про потенціал ЄІБ для внеску в пакет підтримки ЄС України у вигляді довгострокових кредитів обсягом до 3 млрд. євро до 2016 р.

Економічна співпраця в поточних умовах

Загалом, за оцінками Мінекономрозвитку на сьогодні в державному секторі реалізується шість інвестиційних проектів на суму 1,14 млрд. євро, а також сім проектів - у приватному секторі на суму 846,18 млн. євро.

У 2011-2014 рр. спостерігається активізація співробітництва України з ЄІБ.

У 2012 р. започатковано інвестиційний проект «Європейські дороги України II (Проект покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на підходах до м. Києва)» на загальну суму 450 млн. євро. Фінансову угоду було підписано 27.5.2011 р. та ратифіковано 16.11.2011 р. ЄІБ з Укравтодором також опрацьовують можливість вкладення інвестицій в модернізацію системи безпеки дорожнього руху України.

У сфері розвитку інфраструктури залізничного транспорту здійснюється діалог ЄІБ з ДП «Укразалізниця» щодо відбору потенційних інвестиційних проектів. 25.12.2013 р. КМУ розглянув проект і визнав доцільним залучення кредитної лінії ЄІБ в розмірі 55 млн. євро на реалізацію будівництва Бескидського тунелю – найбільшого інфраструктурного проекту в Україні. 25-28.3.2014 р. у Києві було проведено офіційні переговори щодо укладення відповідної Гарантійної угоди. 8.4.2014 р. ЄІБ поінформував про схвалення рішення стосовно надання кредиту.

У сфері повітряного транспорту у 2013 р. ЄІБ схвалено надання кредиту Державному підприємству обслуговування повітряного руху України («Украерорух») на суму 41 млн. євро для модернізації та удосконалення української аеронавігаційної системи.

У сфері муніципального транспорту ЄІБ підтримує реалізацію проекту «Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську» на суму 152 млн. євро. Угоду підписано 25.10.2013 р. В стадії оцінки з 2010 р. знаходиться проект «Громадський транспорт Одеси», запитувана сума фінансування становить 36 млн.

євро. У вересні 2013 р. прийнято рішення про доцільність підготовки спільного з ЄІБ проекту «Подовження третьої лінії метрополітену у м. Харкові».

16.9.2011 р. підписано фінансову угоду по проекту «Будівництво повітряної лінії 750 кВ Запорізька АЕС – Каховська» на суму 175 млн. євро, яку ратифіковано 18.9.2012 р. Проект складається з проектування, будівництва та експлуатації нової повітряної лінії 750 кВ довжиною 190 км між Запорізькою АЕС та підстанцією «Каховська» на півдні України, а також декількох інших об'єктів з передачі електроенергії.

21.9.2012 р. підписано фінансову угоду по проекту «Реабілітація гідроелектростанцій», на суму 200 млн. євро, яку ратифіковано 19.11.2013 р. Проект передбачає виконання робіт із реконструкції на шести гідроелектростанціях (Київська ГАЕС, Канівська ГЕС, Кременчуцька ГЕС, Дніпродзержинська ГЕС, Дніпровська ГЕС-1, Дніпровська ГЕС-2).

3.12.2013 р. ЄІБ прийнято рішення про виділення 25 млн. євро. коштів в рамках проекту «Фонд зеленого зростання II», серед 12 країн-бенефіціарів представлена Україна з розміром фінансування – 2,5 млн. євро.

Іншим напрямком діяльності ЄІБ в Україні є фінансування проектів у сфері захисту навколишнього середовища. 2.1.2013 р. Банком прийнято рішення про виділення три млн. євро приватному акціонерному фонду «Dasos Timberland», орієнтованому на інвестування в лісові угіддя, для реалізації екологічних проектів в Україні.

У липні 2012 р. підписано Декларацію про наміри щодо співробітництва у сфері фінансування інвестиційних проектів муніципальної інфраструктури між Мінрегіонбудом та ЄІБ і розпочато підготовку до реалізації «Програми Муніципальної інфраструктури» з такими напрямками фінансування – теплопостачання, водопостачання та водовідведення, поводження з твердими побутовими відходами, вуличне освітлення, енергоефективність громадських

будівель. У рамках реалізації Програми для участі у конкурсному відборі для фінансування ЄІБ надійшло 170 заявок зацікавленості від 141 підприємств із 137 міст на суму 24,257 млрд. грн.

У 2013 р. між Міносвіти та ЄІБ підписано Декларацію про наміри стосовно співробітництва в сфері фінансування проектів у галузі вищої освіти. Співпраця передбачається за напрямками: дошкільна освіта, технічні університети, університетський сектор. Пріоритетом визначено підвищення енергозбереження. Орієнтовний обсяг фінансування може скласти 200 млн. євро. У 2013 р. проведено конкурс щодо підвищення енергоефективності вузів України, за результатами якого визначено 7 освітніх закладів-переможців. Триває співпраця щодо реалізації кредиту у розмірі 30 млн. євро, в рамках якого українські вузи матимуть можливість придбати науково-дослідницьке обладнання. Також ЄІБ надає можливість пройти стажування для студентів та випускників вищих навчальних закладів у рамках нової Програми стажувань для країн СП.

У 2013 р. КМУ були схвалені проекти листів стосовно проектів «Будівництво Вінницької птахофабрики» та «Інвестиційна програма компанії Астарта-Київ на 2012-2014 рр., яка передбачає реалізацію 4 проектів».

31.3.2014 р. відбувся третій перегляд існуючого проектного портфелю ЄІБ в Україні, під час якого були проаналізовані результати спільної роботи у 2013 р. й обговорені пріоритети співробітництва з банком на 2014 р. і середньострокову перспективу. За оцінками Мінекономрозвитку за останні п'ять років портфель проектів ЄІБ в Україні розширено вчетверо. Це стосується таких сфер, як енергетика, транспортна й муніципальна інфраструктури.

Згодом, на зустрічі керівництва Мінекономрозвитку та ЄІБ йшлося про розширення доступу до фінансування малому і середньому бізнесу, зокрема через систему комерційних і державних банків, а також здешевлення кредитів через відкриття спеціальної кредитної лінії (механізм

APEX) і застосування інструментів Європейського інвестиційного фонду. Мінекономрозвитку прагне розвивати співробітництво не тільки у пріоритетних напрямках, а й розширювати галузі (промисловість, металургійна та хімічна галузі, агропромисловий комплекс).

За оцінками ЄІБ, існує можливість збільшити щорічний портфель проектів в Україні у два рази протягом наступних трьох років. Також у планах запровадження нових інструментів. Йдеться про активізацію можливостей по всьому ланцюжку від виробництва до маркетингу, що допоможе перейти українським компаніям на нові стандарти і посилити експортний потенціал, а також про перехід на місцеву валюту, що спростить і розширить можливості для підприємців.

Загалом, за оцінками Мінекономрозвитку на сьогодні в державному секторі реалізується шість інвестиційних проектів на суму 1,14 млрд. євро, а також сім проектів - у приватному секторі на суму 846,18 млн. євро.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Як фінансова установа ЄС, ЄІБ є органом ЄС, і на його діяльність поширюються політики та законодавство ЄС.

В основі головних засад кредитування ЄІБ мають лежати два принципи. Перший полягає у забезпеченні цілей ЄС, які все більше зосереджені на стимулюванні сталого розвитку всередині ЄС, а також за його межами. Другий полягає у взаємодоповнюваності: ЄІБ повинен використовувати свої ресурси для організації позик для проектів, які крім своєї соціальної і фінансової життєздатності, мають пов'язані ризики, які роблять їх непривабливими для більш комерціалізованих позикодавців.

За оцінками Мережі «Бенквоч», яка об'єднує неурядові організації з різних країн Центральної та Східної Європи і здійснює моніторинг

діяльності міжнародних фінансових організацій, ЄІБ часто нехтує екологічними та соціальними аспектами своїх інвестицій, неохоче надає інформацію громадськості, а його штат недостатній для забезпечення ефективного моніторингу проектів. При видачі позик ЄІБ не повністю дотримується таких основних цілей ЄС, як стимулювання сталого розвитку, зменшення загрози кліматичних змін, захист біологічного розмаїття та створення робочих місць. ЄІБ не вважає за необхідне суворо дотримуватися обов'язкових вимог для виконання операційних природоохоронних та соціальних політик. На відміну від інших міжнародних фінансових установ ЄІБ не має обов'язкових і діючих процедур захисних заходів, або процедур, які б гарантували високий рівень захисту довколишнього середовища і громад, які постраждали від його кредитної діяльності.

Рівень прозорості в ЄІБ найбільш низький серед великих державних міжнародних фінансових організацій. У більшості випадків банк приймає рішення одноосібно без залучення або допуску інших сторін до цього процесу - навіть тих, кого кредитна діяльність банку зачіпає безпосередньо. У 2010 р. ЄІБ прийняв нову політику забезпечення прозорості, але, незважаючи на вдосконалення процедур розголошення, отримання відповідної і вчасної інформації від банку залишається непростою справою.

В той же час головним у двосторонніх відносинах залишається питання ефективності співробітництва. В 2007 р. Рахунковою палатою був проведений аналіз ефективності використання позик міжнародних фінансових організацій на виконання системних та інвестиційних проектів економічного і соціального розвитку України. За його висновками стан реалізації проектів економічного і соціального розвитку України за підтримки міжнародних фінансових організацій свідчить про неефективне використання коштів позик.

Серед оцінюваних структур ЄІБ був відсутній, оскільки на той час двостороннє співробітництво тільки започатковувалось. Проте, проблеми, визначені за результатами прове-

деного аналізу (не реалізація проектів у повному обсязі, недоліки в ході впровадження, порушення термінів реалізації, неповне освоєння позичкових коштів, не отримання передбаченого соціально-економічного ефекту, втрата кредитного ресурсу для фінансування державного бюджету та інвестиційних проектів) є характерними і для відносин Україна-ЄІБ.

За оцінкою посла ЄС в Україні Я. Томбінські, висловлені у 2013 р., Україна не користується інвестиційними можливостями ЄІБ. ЄІБ реалізує лише шосту частину з усіх підписаних контрактів з Україною. Головна проблема полягає у відсутності в українській сторони бажання або волі скористатися цими можливостями. Серед основних чинників, які заважають інвестуванню в українську економіку – корупція, несприятлива бізнес-практика та низькі показники привабливості України для бізнесу.

На даному етапі піднімається питання ефективності співробітництва не лише з державним, але й приватним сектором. Зокрема, щодо компаній та фізичних осіб, які мали доступ до кредитів від українських банків, котрим ЄІБ видав позику на підтримку малого та середнього бізнесу. У даному випадку йдеться про дотримання законодавства із протидії відмивання грошей, оскільки Директива 2005/60/ЄС зобов'язує фінансові установи та професійних посередників ідентифікувати свого клієнта до рівня виявлення фізичної особи-фактичного власника компанії.

Головним недоліком двостороннього співробітництва залишається відсутність затвердженої стратегії діяльності Банку в Україні, попри зростання потенційних обсягів фінансування. В той же час, відповідна стратегія на 2011-2014 рр. існує в Європейського банку реконструкції та розвитку, яка у т. ч. містить посилання на ЄІБ як ключового партнера в Україні. Також не містить деталізації щодо співробітництва з ЄІБ Стратегія залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2013-2016 рр., схвалена КМУ 11.9.2013 р.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА

У короткостроковій та середньостроковій перспективі співробітництво України та ЄІБ полягатиме, насамперед, у виконанні належним чином вже підписаних угод.

Мінекономрозвитку очікує у 2014 р. на підписання з ЄІБ чотирьох-п'яти проектів у сфері транспорту, модернізації газотранспортної системи та будівництва гідроакмулюючих електростанцій, щодо поліпшення тепло- і водопостачання в містах України. Зокрема, плануються до підписання фінансові угоди стосовно проектів завершення будівництва Бескидського тунелю, будівництва метрополітену у Харкові й модернізації муніципальної інфраструктури, а також закінчиться процедура набуття чинності фінансової угоди щодо проекту будівництва метрополітену у Дніпропетровську, що дозволить збільшити портфель ЄІБ в державному секторі України до кінця 2014 р. до 2 млрд. євро.

Залучати кошти на довгострокові проекти планують Мінекономрозвитку, Мінінфраструктури, Міненергетики, Міносвіти. ЄІБ готовий активно співпрацювати з новим українським урядом у сфері сільського господарства для надання фінансової допомоги малим та середнім підприємствам, підтримки розвитку галузі рослинництва, а також над започаткуванням великих міжгалузевих логістичних та будівельних проектів.

Щодо нарощування присутності Банку, то ЄІБ може значно збільшити портфель проектів в Україні, не виводячи кошти з інших регіонів, якщо будуть надані адекватні гарантійні умови та політичні умови і умови діяльності сприятимуть цьому. У такий спосіб на період 2014-2016 рр. ЄІБ може надати фінансування для довготермінових інвестицій на суму в 3 млрд. євро – для підтримки місцевого приватного сектору та економіко-соціальної інфраструктури. Після проведення короткотермінового перегляду мандату ЄІБ на зовнішні запозичення, що запланований на кінець 2016 р., банк може і

надалі збільшувати свою діяльність до 2020 р. Європейська комісія також планує розглянути можливість виокремлення та накопичення деяких додаткових гарантій для коштів ЄІБ, що були наявні в Інвестиційному інструменті партнерства.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЄІБ, основною передумовою створення якого послужили інтеграційні процеси у Європі, є одним із найбільших офіційних кредиторів у світі, найбільш гнучким та рентабельним джерелом фінансування. Україна має спрямовувати власну інвестиційну політику на економічне зростання, одним із параметрів та вагомих чинників якого є залучення іноземних інвестиційних потоків. Враховуючи зазначене, на сучасному етапі розвиток співробітництва з ЄІБ видається особливо важливим.

Перший блок рекомендацій стосується діяльності безпосередньо ЄІБ та узгоджується з позицією Мережі «Бенквоч».

Країни-члени ЄС повинні працювати над тим, щоб прояснити конкретний юридичний і організаційний статус ЄІБ в рамках ЄС, а Банку варто до 2016 р. переглянути внутрішні регламенти для підвищення прозорості та підзвітності.

Європейський інвестиційний банк:

- повинен ратифікувати обов'язкові функціональні стандарти і механізм незалежної звітності та оцінки роботи. Крім того, розробити галузеві процедури вкладання коштів у енергетику, лісове господарство, транспорт, раціональне водокористування і утилізацію відходів, а також інші важливі сфери політики ЄС на основі принципів сталого розвитку та існуючого європейського законодавства.

- має взяти на себе відповідальність за екологічні та соціальні наслідки інвестицій:

- затверджувати тільки ті проекти, які відпові-

дають соціологічним і екологічним стандартам Банку;

- публікувати результати проведення оцінки до затвердження проекту;

- проводити оцінку наслідків реалізації проекту та його внеску в розвиток після завершення.

- має гарантувати участь місцевих громад у процесі прийняття рішень та більший ступінь захисту і компенсації для місцевого населення, яке постраждало від проектів за межами ЄС.

Другий блок рекомендацій стосується підвищення ефективності діяльності української сторони щодо залучення ресурсів ЄІБ для реалізації важливих соціально-економічних проектів. Робота з ЄІБ має бути системною і якісною зміни потрібні вже у поточному році.

На рівні Кабінету міністрів України:

- вжити заходів щодо розширення кола бенефіціарів як на рівні центральних, так і місцевих органів влади. Також має проводитись інформаційно-просвітницька робота серед приватних структур, у т.ч. фінансово-кредитних щодо їх залучення до співробітництва з ЄІБ. Процес співробітництва має стати більш прозорим та відкритим, що також вимагатиме проведення оцінки виконання вже підтриманих ЄІБ проектів.

- Мінекономрозвитку має стати структурою, яка ефективно співпрацюватиме з ЄІБ і координуватиме підготовку й реалізацію проектів, оскільки саме його потенціал дозволяє фахово аналізувати, у яких саме галузях і які саме сегменти потребують допомоги. З цією метою необхідно налагодити оперативну комунікацію з Держінвестпроектом, за посередництва якого ресурси ЄІБ мають бути спрямовані на активізацію реалізації національних проектів.

Третій блок рекомендацій орієнтований на створення необхідних інституційних умов розвитку співробітництва України та ЄІБ, без реалізації яких досягти суттєвого прогресу у двосторонніх відносинах не вдасться.

■ Для забезпечення ефективного розвитку співробітництва нагальною необхідністю є розробка у поточному році скоординованої та узгодженої обома сторонами Стратегії діяльності ЄІБ в Україні до 2016 р., яка б містила не тільки пріоритетні напрямки діяльності, але й операційні цілі.

■ Ключовою умовою залишається підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, що надасть нашій державі доступ до спеціалізованих фондів та можливість залучити в Україну проголошені потенційні обсяги ресурсів. При цьому, визначення чітких перспектив членства нашої держави в ЄС має вплинути не тільки на розвиток відносин з ЄІБ, але й збільшити обсяг залучених інвестицій ЄС до України загалом.

БІБЛІОГРАФІЯ

Європейський інвестиційний банк // <http://www.eib.org/>

Представництво Європейського Союзу в Україні // <http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/>

Постійне представництво України при Раді Європи // <http://coe.mfa.gov.ua/>

Міністерство фінансів України // www.minfin.gov.ua/

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України // www.me.gov.ua/

Міністерство закордонних справ України // www.mfa.gov.ua/

Міністерство енергетики та вугільної промисловості України // www.mpe.kmu.gov.ua/

Міністерство інфраструктури України // www.mtu.gov.ua/

Центр розвитку державно-приватного партнерства // <http://center-dpp.com.ua/>

Рахункова палата України // www.ac-rada.gov.ua/

Євразійський банк розвитку // www.eabr.org/

CEE Bankwatch Network // www.bankwatch.org

УКРАЇНА-МИТНИЙ СОЮЗ ЄВРАЗЕС ОЛЕКСІЙ КРИСЕНКО

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Митний Союз ЄврАзЕС є політизованою формою торгово-економічної інтеграції Білорусі, Казахстану та Росії, адже фактично мова йде у даному разі про політико-економічну модель інтеграції авторитарних режимів О. Лукашенка, Н. Назарбаєва та В. Путіна. Історія створення Митного союзу ЄврАзЕС, в першу чергу, пов'язана із російськими спробами, за допомогою торгово-економічних важелів, відновити російську гегемонію на пострадянському просторі та впливає із низки угод, першою з яких є Угода про митний союз укладеною Російською Федерацією, Казахстаном та Білоруссю від 20.01.1995 р., а також утворенням Союзної держави Білорусі та Росії (1997 р) та заснуванням Євразійського Економічного співтовариства (ЄврАзЕС) (2000 р).

Рішення про створення Митного союзу Білорусі, Казахстану та Росії було прийняте в серпні 2006 р. на самміті ЄврАзЕС, а вже 6 жовтня 2007 р. поміж Білоруссю, Казахстаном та Росією було підписано Договір про створення єдиної митної території та формування Митного союзу.

Формально Митний союз почав діяти з 1 січня 2010 р, з початку вступу в силу Єдиного митного тарифу.

Постійно діючим наднаціональним регулюючим органом Митного Союзу ЄврАзЕС є Євразійська економічна комісія, що наділена статусом наднаціонального органу управління та підпорядковується основному органу Митного Союзу ЄврАзЕС - Вищій Євразійській економічній раді.

Основне завдання Євразійської економічної комісії полягає в забезпеченні:

- умов ефективного функціонування та розвитку Митного союзу ЄврАзЕС та
- необхідних макроекономічних й економічних умов для створення до 2015 р. Євразійського економічного союзу (Договір про створення Євразійського економічного союзу було підписано 29.05.2014 р.), рішення Комісії є обов'язковими на території держав-учасниць Митного Союзу ЄврАзЕС.

Зважаючи на те, що безальтернативність європейського шляху розвитку України була закріплена на законодавчому рівні, основними політико-правовими інструментами співробітництва стали т.зв. «меморандуми про співробітництво» між Урядом України та Євразійською економічною комісією.

10 вересня 2012 р. відбулася зустріч голови Колегії Євразійської економічної комісії В. Христенко із Прем'єр-міністром України М. Азаровим, за результатом якої були підписані «Меморандум про співробітництво у питаннях торгівлі між Євразійською економічною комісією та Урядом України» й «Меморандум про співробітництво у питаннях регулювання між Євразійською економічною комісією та Урядом України».

В рамках «Меморандуму про співробітництво у питаннях торгівлі між Євразійською економічною комісією та Урядом України» було створено Координаційну групу «Діалог з торговельних питань» під керівництвом міністрів, що курують торгівлю. Фактично дані меморандуми й заклали базову інституційну основу для подальшого пошуку напрямків та моделей співробітництва між Україною та Митним союзом ЄврАзЕС.

Етапи політичного діалогу

Взаємовідносини України із Митним Союзом ЄврАзЕС завжди буди обтяжені політичними факторами, особливо рівнем та успішністю політичного діалогу із Російською Федерацією.

За часів президентства Л. Кучми та В. Ющенко Україні вдавалося маневрувати між європейським та євразійським векторами інтеграції. Але із приходом до влади В. Януковича та поступом країни до авторитарних тенденцій євразійська інтеграційна стратегія (інтеграція до ТС) стала набувати більш чітких форм.

За часів роботи уряду М. Азарова відбулося три засідання Координаційної групи «Діалог з торговельних питань». Так, 28 листопада 2012 р. відбулася перша зустріч Координаційної групи, що була присвячена зниженню бар'єрів у взаємній торгівлі. Засідання групи, в цілому, відбулося в конструктивному дусі (наприклад, українська сторона прийняла рішення про зняття бар'єрів на поставку сірників з країн Митного союзу, а Міністерство промисловості та торгівлі Росії прийняло рішення про видачу ліцензії у відношенні сталевих труб). Результатом засідання Групи стала взаємна декларація про те, що Митний союз та Україна до квітня 2013 р. розглянуть можливість відміни захисних мір проти товарів один одного¹.

15 травня 2013 р. відбулося друге засідання Координаційної групи, яке не мало практичних наслідків, але було обговорено шляхи ліквідації бар'єрів у торгівлі між країнами Митного союзу та Україною (обговорювалися питання поставок сталевих труб, вугля та коксу, кондитерських товарів, а також взаємних поставок автомобілів)².

18 грудня 2013 г. відбулося третє засідання Координаційної групи, яке було присвячене зниженню технічних бар'єрів, проблемам зовнішньої та внутрішньої торгівлі, митному регулюванню. За результатами зустрічі було підписано Протокол засідання, а сторони домовилися у подальшому тісно співпрацювати по існуючим питанням³.

1. http://rus.ruvr.ru/2012_11_28/Tamozhennij-sojuz-i-Ukraina-budut-sokrashhat-torgovje-bareri/

2. <http://www.tsouz.ru/news/Pages/16-05-2013-1.aspx>

3. <http://wto.wtcmoscow.ru/novosti/1903>

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

На теперішній час основу договірно-правової бази Митного союзу ЄврАзЕС складають: Митний кодекс Митного союзу ЄврАзЕС; міжнародні договори, що діють в рамках ЄврАзЕС та є такими, що направлені на завершення формування договірно-правової бази Митного Союзу (кількість яких сягнула ста); меморандуми (кількість яких наближується до сорока). За словами колишнього прем'єр-міністра України М. Азарова, Україна була готова приєднатися майже до 70 угод, які діють в Митному Союзі⁴.

Починаючи з вересня 2013 р., Уряд України на своїх засіданнях починає розглядати та схвалювати приєднання України до угод Митного союзу.

30 жовтня 2013 р. Уряд України на черговому засіданні прийняв рішення щодо можливості приєднання до 5 міжнародних угод Митного союзу ЄврАзЕС⁵, а саме: «Про порядок застосування спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів протягом перехідного періоду» (від 19 листопада 2010 року); «Про санітарні заходи», «Про ветеринарно-санітарні заходи» і «Про карантин рослин» (всі три документи від 11 грудня 2009 року). Поміж іншого Уряд підтримав «Протокол про порядок надання органу, який проводить розслідування, відомостей, які містять у тому числі конфіденційну інформацію, для цілей розслідувань, які передують введенню спеціальних захисних, антидемпінгових і компенсаційних заходів по відношенню до третіх країн» (від 19 листопада 2010 року). Схваливши ці документи, Україна, на думку урядових аналітиків, висловила за проведення спільної торгової політики не лише з Європейським Союзом, але так само й з державами-членами Митного союзу.

31 травня 2013 р. між Україною та Євразійською економічною комісією було підписа-

но «Меморандум про поглиблення взаємодії між Євразійською економічною комісією та Україною». Від української сторони документ підписав Прем'єр-міністр України М. Азаров, а від Митного союзу – голова Колегії Євразійської економічної комісії В. Христенко. Даний меморандум повинен був закласти початок правового оформлення отримання Україною статусу спостерігача у Митному Союзі. Даний меморандум надає можливість Україні:

- на запрошення Голови Вищої Євразійської економічної ради (за згодою всіх її членів) бути присутньою на відкритих засіданнях цього органу;
- на запрошення Голови Ради Євразійської економічної комісії (за згодою всіх її членів) бути присутньою на відкритих засіданнях Ради ЄЕК без права участі в прийнятті рішень;
- на запрошення Голови Колегії ЄЕК бути присутньою на засіданнях колегії без права участі у прийнятті рішень;
- направляти свої пропозиції до ЄЕК.

Політичний діалог

Вибудовування українським урядом співробітництва із Митним союзом ЄврАзЕС відбувалося в контексті більш тривалого та пріоритетного для України процесу європейської інтеграції. 11 липня 2012 р. президент України В. Янукович запропонував поєднувати подальшу інтеграцію в ЄС із розвитком секторального співробітництва з Митним союзом ЄврАзЕС за формулою «3+1». Так, українська влада (після значних зовнішньополітичних поступок Росії в 2010-2011 рр.) декларувала, що зацікавлена у формуванні нової моделі стосунків з Митним союзом, що передбачатиме «особливі відносини» у сферах взаємного інтересу при незмінності власного курсу на інтеграцію до Європейського Союзу. Разом з цим російська влада (з огляду на політичну складову даної моделі інтеграції), що розглядала Митний союз ЄврАзЕС через перспективу його перетворення на Євразійський економічний союз та спробу вплинути на формування майбутньої геополітичної архітектури Євразії відкинула таку модель співробіт-

4. <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25117021.html>

5. <http://www.info-kmu.com.ua/2013-11-01-000000am/article/16737470.html>

ництва та заявила про необхідність ратифікації усіх напрацьованих Митним союзом ЄврАзЕС нормативно-правових актів, що фактично унеможливило подальшу європейську інтеграцію України.

Однією із останніх спроб української сторони налагодити співпрацю із Митним союзом ЄврАзЕС було підписання Договору про зону вільної торгівлі у рамках Співдружності Незалежних Держав (від 18.10.2011). Договір не сприймався українським експертним середовищем, але урядовими колами він розглядався як можливий проміжний або нейтральний варіант поглибленого торгово-економічного співробітництва в першу чергу із країнами Митного союзу.

Головною політико-економічною перевагою зони вільної торгівлі з СНД називали те, що Росія тепер не зможе вводити жорсткі санкції проти товарів українських виробників. Урядовцями з одного боку бралася до уваги песимістична модель розвитку договірно-правової бази Митного союзу, через наявність політичних та торгово-економічних протиріч між країнами Митного союзу, а з іншого боку підписання Договору не містило жодних зобов'язань щодо майбутнього вступу до Митного союзу. В той же час підписання та дія даного Договору не розглядалася Росією без прив'язки до участі України у Митному союзі ЄврАзЕС, навпаки, на думку російської сторони, даний Договір створив інституційні умови для подальшої інтеграції України до даного Митного союзу.

Економічна співпраця в поточних умовах

На теперішній час, незважаючи на падіння обсягів торгівлі із Росією (за січень-лютий 2014-го товарообіг між Росією і Україною скоротився на чверть) Україна у зовнішній торгівлі з країнами Митного Союзу має від'ємне сальдо. Найбільший дефіцит Україна має з Росією. При цьому політика імпортозаміщення, яку впроваджує наразі Росія, виключає для України поглиблення інтеграції з Митним союзом як алгоритм зниження від'ємного сальдо зовнішньоторгівельного балансу у відносинах з Митним союзом.

Водночас, слід зазначити, що внутрішньоторгівельні відносини в Митному союзі залишаються незбалансованими. Жодна з країн-членів Митного союзу ЄврАзЕС - ні Казахстан, ні Білорусь - не мають позитивного сальдо в торгівлі з Росією. Зате його має Росія у торгівлі із своїми партнерами. Звідси очевидно, що Митний союз ЄврАзЕС вигідний насамперед Росії.

Структура експорту та імпорту України з Митним союзом ЄврАзЕС має традиційний характер. Експорт до країн Митного Союзу - продукція машинобудування, металургії та сільськогосподарства (65% загального експорту), а імпорт з країн Митного союзу - газ і нафта (до 70% загального імпорту).

Варто відзначити, що торгівельна структура економічних відносин з Митним Союзом є вкрай вразлива для України. Так, продукція машинобудування, що експортується Україною до країн Митного Союзу отримує попит, в першу чергу, завдяки ціновій конкуренції й тому може бути (за наявності політичного рішення) заміщеною з боку іншої країни. В той же час замінити сировинну енергоносіїв з Митного Союзу є набагато складнішим питанням, в короткостроковій перспективі неможливим.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Зважаючи на відносно швидку динаміку інтеграційних процесів за останній період відносин між Україною та Митним союзом ЄврАзЕС виникло чимало проблем⁶. Здебільшого ці проблеми виникли (та продовжують виникати) зі спроб Росії вести шантажистську політику із метою змусити Україну відмовитися від євроінтеграційної перспективи та більш активно включитися у російські інтеграційні проекти на пострадянському просторі. Так, зважаючи на існуючу ймовірність підписання Україною

6. Окремим питанням є так звані «торгові війни»: сирна війна, молочна війна, шоколадна війна, м'ясна війна та інші ганебні форми парополітичного тиску на Україну з боку Росії, у вигляді претензій жо якості українських товарів з боку Росспоживнагляду.

Угоди про асоціацію із ЄС, митна служба Росії з 14 серпня поточного року включила в перелік «ризикових» усіх без виключення українських імпортерів, що фактично на певний час заблокувало поставки товарів із України. В результаті російська митниця піддала українські вантажі суцільній перевірці, включаючи вивантаження, перевантаження і завантаження їх назад у транспорт. Економічні втрати від таких дій складно підрахувати, але найбільший негативний ефект вимірювався деморалізацією України як суверенного суб'єкта, якому було продемонстровано власну економічну вразливість (адже втрати, залежно від розвитку подій могли сягнути 2- 2,5 млрд. долл. лише у другому півріччі 2013 р., що мало би катастрофічні наслідки для вітчизняної економіки). Згідно з повідомленням Федеральної митної служби Російської Федерації з 12 листопада 2013 року митними органами, підпорядкованими Центральному митному управлінню, щодо товарів, які ввозяться на митну територію Митного союзу, реалізуються заходи забезпечення дотримання митного транзиту.

Іншим важливим питанням взаємовідносин України та Митного Союзу є питання гармонізації технічних регламентів та вимог до якості продукції. Органи Митного союзу встановлюють основні умови стандартизації й сертифікації продукції, які мають забезпечувати безпекову якість товарів, їх сумісність і взаємозамінність. Список товарів, робіт і послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації, а також порядок сертифікації затверджується відповідними органами МС. Загроза для українських експортерів виникла після анонсування намірів МС запровадити нову систему технічних регламентів Митного Союзу. Відповідно до цього рішення, буде запроваджено 47 нових технічних регламентів, які стосуються значного обсягу українського експорту до Митного Союзу. Причому старі регламенти будуть чинними лише до 2015 р.

Відповідно до політики Митного Союзу, виробники та постачальники з країн поза Митного союзу повинні будуть забезпечити відповідність стандартів експортованої продукції чинним стандартам Митного Союзу. За оцінками

Асоціації «Постачальники Митного союзу», за умови збереження такого стану речей українські виробники ризикують опинитися в ситуації, коли понад 60 % виробленої ними продукції буде не допущено до реалізації на території Митного Союзу. Підприємства, що експортують продукцію до Митного союзу, наражаються на ризик витіснення їх з даного ринку, адже запровадження нових стандартів у виробництві потребуватиме додаткових витрат (в реальності, українські виробники будуть витіснені російськими, адже за основу здебільшого були взяті саме російські стандарти).

З огляду на різницю економічних потенціалів Росії з одного боку та Казахстану й Білорусі з іншого, тарифна політика Митного Союзу на більш ніж 90% формувалася на основі російської системи митних тарифів. Між російською системою і українською, адаптованою п'ять років тому до СОТ, є серйозні диспропорції. Порівняння середніх ввізних мит Митного союзу і середніх зв'язаних мит України вказує на значну відмінність у рівнях тарифного захисту. Так, тарифний захист є вищим у випадку Митного союзу для 13 з 16 секторів економіки. Фактично середній митний тариф України майже вдвічі нижчий за середній тариф Митного союзу. Теоретична перспектива приєднання України до Митного союзу призвела би в кінцевому рахунку не лише до блокування євроінтеграційної стратегії країни, але й до підвищення рівнів тарифного захисту за низкою товарних груп, що призведе до порушення взятих при приєднанні до СОТ зобов'язань щодо зв'язування рівнів тарифного захисту.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

На теперішній час перспективи співробітництва України та Митного союзу ЄврАзЄс виглядають вкрай несприятливими як в короткотермінових, так і в середньотермінових перспективах. Переважна частина питань, що блокують розвиток двосторонніх відносин лежать у політичній площині та, здебільшого, обумовлені деструк-

тивною позицією Росії як у міждержавних україно-російських відносинах, та і в розвитку співробітництва поміж Україною та Митним союзом ЄврАзЕС (партнери Росії по Митному Союзу, фактично є її сателітами та вимушені рухатися у фарватері зовнішньополітичної, геополітичної та безпекової стратегій Росії). Так, наприклад, «гібридна війна», що нав'язана Україні Росією на Донбасі взагалі ставить під питання наявність ефективного економічного співробітництва в міждержавних стосунках в майбутньому.

Торгово-економічні контакти із Росією продовжують тривати наразі здебільшого з огляду на критичний характер номенклатури товарів та послуг, що є практично безальтернативними для обох економік на даному етапі. В той же час товари та послуги, що мають чітке відношення до військово-безпекових питань на сьогодні повністю зупинені (не виключено, що співробітництво у даному секторі так само буде зупинене й у відносинах із Білоруссю та Казахстаном).

Анексія Росією українського Криму так само призвела до того, що фактично договірно-правова база двосторонніх відносин зруйнована, дестабілізована не лише частина у питаннях політичних та безпекових стосунків, але й у секторі торгово-економічних. Фактично Україна та Росія за крок від взаємних конфіскацій в банківській, промисловій та енергетичних сферах та заморожування політико-економічних відносин за усіма секторами двосторонніх відносин. Взагалі характер відносин України та Росії у часовому вимірі, який піддається ефективному прогнозуванню, навряд чи буде корисними для обох сторін.

Таким чином, в короткотерміновій перспективі (до 3 років) можна чекати доволі істотного падіння співробітництва із країнами Митного союзу ЄврАзЕС та замороження динаміки розвитку договірно-правової бази двосторонніх відносин. Важливим чинником у даному погіршенні стосунків буде прискорення зовнішньополітичного курсу України на євроінтеграцію. De-facto Україна вже підписала Договір про асоціацію з ЄС й на черзі підписання частини даного Договору про Зону вільної торгівлі з ЄС, що перекреслює в короткотерміновій перспективі

ефективне співробітництво із Митним союзом (з огляду на політичні ультиматуми російського керівництва).

В середньотерміновій перспективі ймовірність покращення відносин із Митним союзом ЄврАзЕС може існувати:

По-перше, така можливість пов'язана із вірогідністю змін у внутрішньополітичній конструкції Росії.

По-друге, факт приєднання Україн до європейського економічного простору перестане бути дратівливим фактором в україно-російських відносинах, а отже з'явиться порядок денний для формування відносин поміж Україною та Митним Союзом.

По-третє, можливість нормалізації відносин України та Митного Союзу буде реалізовуватися в контексті стратегії на зближення в економічно-торговому співробітництві поміж ЄС та Митним союзом ЄврАзЕС.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Незважаючи на вкрай несприятливий контекст для подальшого вибудовування стосунків із Митним союзом ЄврАзЕС, необхідність ефективного розвитку країни вимагає прагматичного застосування усіх прийнятних механізмів та інструментів зовнішньополітичного та зовнішньоекономічного співробітництва.

В системі нинішніх геополітичних стосунків, що задає матрицю майбутніх зовнішніх та безпекових стратегій України, а також з огляду на пріоритетність вітчизняного курсу на європейську інтеграцію Україні варто утриматися від інтеграції з Митним союзом ЄврАзЕС. Формування та ефективне функціонування зони вільної торгівлі на принципах СОТ повинне розглядатися Україною як найвища планка інтеграційних процесів на пострадянському просторі.

В сфері економічної інтеграції, на фоні успіхів в стосунках із ЄС Кабінету Міністрів України варто:

■ відмовитись від риторики «виходу із СНД» (тим паче, як свідчить досвід Грузії, вихід із СНД не надає додаткової користі). В ситуації, що склалася у відносинах із Росією та Митним союзом, навіть такий неефективний комунікаційний майданчик як СНД має виконувати функцію реабілітації відносин із вищезгаданими країнами. У даному разі, зважаючи на агресивні дії Росії та її шантажистську політику із недопущення інтеграції України в європейський політичний та економічний простір слід ініціювати міжнародний діалог на рівні країн-учасників Угоди про зону вільної торгівлі СНД з метою вироблення рішень, що сприятимуть уникненню торгових бар'єрів у торгівлі;

■ задля збереження існуючого торгово-економічного потенціалу відносин із Росією та Митним союзом ЄврАзЕС виробити політико-правові пропозиції до Єврокомісії та Євразійської комісії щодо налагодження тристоронніх експертних та політичних консультацій стосовно взаємодії між Україною, ЄС та Митним союзом ЄврАзЕС у форматі Зони вільної торгівлі України з обома сторонами в середньостроковій перспективі.

В сфері політико-дипломатичного співробітництва, з огляду на неможливість повноцінного політико-економічного діалогу з Росією, як можливий механізм стабілізації відносин із Митним Союзом, слід:

■ організувати у Києві фаховий форум експертів та представників влади України, Білорусі, Казахстану та Росії з метою обговорення та вироблення реальних можливостей для поліпшення співпраці України з Митним союзом та уникнення негативних сценаріїв в короткотерміновій та середньо терміновій перспективах;

■ організувати постійно діючу виконавчо-консультаційну комісію у складі представників Європейської комісії, Євразійської економічної комісії та представників профільних міністерств України задля уникнення можливих наслідків в економічному аспекті від створення ЗСТ між Україною та ЄС.

Головними торговими партнерами на пострадянському просторі (як в експорті, так і імпорті

товарів) є країни Митного Союзу - Росія, Білорусь і Казахстан. Митний союз ЄврАзЕС є потенційно привабливим ринком збуту для українських товарів, а отже розвиток відносин України та Митного Союзу у сфері технічного регулювання вимагає деполітизації та прагматизації двосторонніх стосунків. Використовуючи діючий «Меморандум про поглиблення взаємодії між Євразійською економічною комісією та Україною» слід активізувати координаційну групу на урядовому рівні й забезпечити участь України у міждержавних комісіях та робочих групах, що стосуються питань технічного регулювання через включення українських представників до Координаційної ради ЄЕК з питань технічного регулювання, а у випадках грубого та неправного застосування обмежувальних заходів до українських експортерів з боку Митного Союзу звертатися зі скаргами до СОТ.

БІБЛІОГРАФІЯ

Перспективи взаємовідносин України і Митного союзу Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації. Аналітична доповідь / А. В. Ермолаєв, І. В. Клименко, Я. А. Жаліло, Н. Є. Пелагеша [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 72 с.

Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2012 році: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2012. – С. 198–199

Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – С. 244–245

Цирфа Ю. Статус спостерігача, Митний союз і ЄС. Розбіжність зобов'язань // Віче. – 2013. – № 11. - Електронний ресурс. - [Режим доступу]. - <http://www.viche.info/journal/3709/>

Гайдуцький П. Україна і Митний союз: проблеми інтеграції // Дзеркало тижня. - Електронний ресурс. - [Режим доступу]. - <http://gazeta.dt.ua/internal/ukrayina-imitniy-soyuz-problemi-integraciyi-.html>

Іжак О. Митний союз ЄврАзЕС: виклик Україні, який

ігнорується Європейським Союзом / Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин. – Братислава: грудень 2010. – С. 75-95

Данилишин Б. Статус України в Митному союзі: оцінка ситуації // Контракти. - Електронний ресурс. - [Режим доступу]. - <http://kontrakty.ua/article/62956/>

Щодо перспектив співпраці України та Митного союзу у сфері технічного регулювання». Аналітична записка // Електронний ресурс. - [Режим доступу]. - <http://www.niss.gov.ua/articles/1108/>

УКРАЇНА-МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД

ЮЛІЯ КУРНИШОВА

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Співробітництво України з МВФ веде свій відлік з 1992 р. На початковому етапі Фонд консультував Україну стосовно створення законодавчої бази фінансової системи країни, приборкання гіперінфляції та запровадження власної грошово-кредитної системи.

Перший кредит Україні – трансформаційний – був затверджений у 1994 р. на 667,2 млн. дол. У той час відбувався активний демонтаж командної економіки, але чіткого уявлення про характер і етапи реформ не було. Українське керівництво покладалося значною мірою на рекомендації МВФ, Світового Банку та інших організацій. З 1994 р. почалася реалізація програм кредитування, а з ними і проведення Україною економічної політики, яка бачилася як відмова від реального регулювання економіки й орієнтація на «невидиму руку ринку». Цей період вважається найбільш складним з точки зору втрат, які зазнала українська економіка в пострадянську добу.

У 90-ті співпраця з Фондом здійснювалося за річними програмам «Stand by» (1995р., 1996р., 1997р.). В рамках цих програм були затверджені кредити на загальну суму 2660 млн. дол. (через невиконання українською стороною своїх зобов'язань реформування виділено 1762 млн. дол.). Ці кошти призначалися для обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіцитів платіжного і торговельного балансів, у тому числі – на закупівлю імпорту для багатьох сфер діяльності, включаючи паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство тощо.

Фактично ж, лише незначна частина грошей

слугувала тим цілям, заради яких вони виділялися. Як зазначали автори одного з найбільш авторитетних тогочасних досліджень про Україну “чим нижче рівень ринкових цінностей, тим багатше бюрократія”¹. Однак це не стало на заваді співробітництву з Фондом протягом більше двох десятиліть.

З точки зору сьогодення зрозумілим є те, що політика української влади, багато в чому спираючись на рекомендації Фонду, була зосереджена на бюджеті, інфляції, конвертації валюти – тобто кризовому реагуванні, а не проведенні справжніх глибинних реформ. Реформами стали іменувати банальні зміни курсу, пересічні бюрократичні повороти, які дискредитували саме поняття реформ і неодмінно мали призвести до падіння виробництва та хаосу в суспільстві.

У 1998 р. був затверджений трирічний план Програми розширеного фінансування (EFF - Extended Fund Facility), яким передбачалося надання Україні кредиту на загальну суму 2,6 млрд. дол. Вимоги, які висував МВФ до України на цьому етапі полягали у підвищенні тарифів ЖКГ, скороченні дефіциту бюджету, підтримці стабільного валютного курсу, відмові від державного замовлення в сільському господарстві, тощо. Протягом всього періоду співпраці МВФ виступав за збереження значного оподаткування всередині країни. Замість ліквідації одних податків, він вимагав підвищення інших. Така позиція виглядає зрозумілою з точки зору забезпечення засобів для повернення кредитів, але не стимулювала розвиток національного підприємництва.

У 2000 р. МВФ в черговий раз припинив співпрацю з Україною, що в деякому розумінні пішло країні навіть на користь. За рік був істотно зменшений зовнішній борг і накопичені золото-валютні резерви. Наступні сім років Україна співпрацювала з Фондом на безкредитній основі.

Однак після фінансової кризи 2008 р., яка боляче вдарила українську економіку, розпочався третій, сучасний етап співпраці України і МВФ. Було започатковано нову програму співробітництва “Stand-by”. Графік вибірки коштів Україною був розрахований на два роки (2008-2010) із загальними обсягами фінансування приблизно 16,4 млрд. дол. У рамках цієї програми Україна отримала три транші загальним обсягом 10,6 млрд. дол. У 2010 р. сторони ухвалили нову програму “Stand-by” на загальну суму 15,1 млрд. дол. строком на 2,5 роки, скасувавши угоду, затверджену у 2008 році у тому числі усі транші, що ще залишилися відповідно до неї. Це по суті стало останньою програмою кредитування з боку МВФ Україні. Надалі український уряд ініціював подальші зустрічі, але переговори не йшли далі жорстких вимог реформування з боку МВФ, які Києву видавалися неприйнятними.

Те, як склалися взаємини України і МВФ в останні кілька років, ілюструє чому взагалі Україна підійшла до необхідності революційної зміни влади. Наприкінці 2012 р. уряду, в якому домінувала група т.зв. “наближених до Олександра Януковича” було поставлено завдання шукати вихід із вкрай складної ситуації в економіці. Ціна газу в останньому кварталі 2012 р. була 430 дол. за тис. куб м., російський “Газпром” виставив Україні штраф за недобір газу в 7 млрд. дол. До того ж Україна продовжувала перебувати у періоді найбільших виплат за кредитом МВФ (як наслідок найбільших позик 2008-2010 рр.). У 2012р. виплати склали 3,7 млрд дол., а у 2013 р. сума зросла до рекордних 5,7 млрд. дол. Існувала ще одна проблема – уряду необхідно було діяти з урахуванням президентських виборів 2015р. – тобто не допустити кроків, які ставили під сумнів соціально-економічне «покрощення». Не лишалося нічого іншого як знову позичати.

Однак в листі представника України у МВФ Ю. Якушева від 4.01.2013. йшлося про те, що не слід очікувати нових домовленостей з Фондом без зміни курсової політики гривні в бік її більшої гнучкості і підвищення тарифів на енергоспоживання. Запровадження таких реформ призведе-

1. S. Wolchik V. Zviglyanich (eds.). Ukraine: The Search for a National Identity. N.Y., 2001

ло б до падіння гривні та зростання тарифів для населення, що відвернуло б виборців. Тож уряд вдався до використання коштів із золото-валютних резервів. За наведеними даними прем'єр-міністра А. Яценюка близько 20 млрд. дол. США були частково виведені за кордон, частково пішли на утримання гривневої стабільності. В решті решт, по кредит Київ звернувся до Москви і згорнув курс на євроінтеграцію. Колишній прем'єр-міністр М. Азаров назвав позицію МВФ «останньою краплею», яка підштовхнула Кабінет міністрів до призупинення підготовки Угоди про асоціацію з Євросоюзом.

Етапи політичного діалогу

Отже для періоду співробітництва України з МВФ (за виключенням періоду 2000-2007 рр.) характерними є такі риси:

- збільшення кредитів за відсутності чіткої стратегії у керівництва української держави щодо ефективного використання отримуваних коштів. Корупція, що зростала протягом даного періоду, значно посилювала згубність такої політики;
- МВФ реагував на відсутність реформування постфактум, припиняючи програми співробітництва, однак щоразу повертаючись до співпраці через деякий час, незважаючи на збереження "старих" еліт та відсутність структурних змін в управлінні державою;
- в результаті керівництво України почало розглядати кредити в якості "рятівного кола" своєї неефективної політики, а МВФ – не відштовхуючи одного з найбільших своїх позичальників і нарощуючи його боргові зобов'язання, одночасно, відчував все більший скепсис щодо виконання ним політичної частини угод;
- за більше ніж 20 років незалежності Україні не вдалося здійснити успішний транзит до ліберальної економіки. Замість планового господарства прийшов олігархічний лад, який зміг обернути на свою користь в тому числі такий інструмент як кредити МВФ.

Результати економічної співпраці

Мовою статистики двадцять років співпраці

України з МВФ виглядають наступним чином:

- Загалом отримано коштів на суму 18,9 млрд. дол (за сьогоднішнім курсом). При цьому 9 років Київ обходився без кредитів: 2000-2007 рр. та 2011-2013 рр.
- Більш 3/4 всіх коштів позик Фонду були нараховані протягом трирічного періоду 2008 – 2010 рр. – 14,4 млрд. дол, коли на чолі уряду України перебували Ю. Тимошенко та М. Азаров. За наступні три роки (2011-2014 рр.) Україна повернула близько 9 млрд. дол.
- До 2010 р. сума щорічних відсотків обчислювалась двозначним числом у млн. дол. З 2010 р. щорічно виплачується не менше 170 млн. дол., що за докризовим курсом становить щонайменше 1,36 млрд. грн.

2. СУЧАСНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

Міжнародний валютний фонд протягом вже скоро 70 років є інститутом надання фінансових коштів країнам, що їх гостро потребують. Специфіка Фонду, порівняно з іншими міжнародними фінансовими організаціями, полягає у тому, що у своїй діяльності він об'єднує функції регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у макроекономічній сфері. Така комплексність дозволила йому перетворитися на один із найважливіших механізмів глобального управління.

Окрім отримання фінансового прибутку у вигляді повернутих процентів, Фондом висуваються також політичні умови до реформування, які тією або іншою мірою відбивають інтереси основних країн-кредиторів. "Реформи в обмін на кредити" не завжди було визначальним *modus operandi* МВФ. Однак з кінця 80-х рр. минулого століття політична обумовленість кредитів стала переважною практикою Фонду.

Надаючи кредити, МВФ зацікавлений в першу чергу у збереженні платоспроможності країн-

позичальниць. Тому всі вимоги МВФ до країн спрямовані на те, аби слугувати цій меті: збалансування дефіциту бюджету, підтримання гнучкого обмінного курсу, значна фіскальна політика, скорочення статей надвитрат у бюджеті. Такі додаткові умови дуже рідко збігаються із поточною державною політикою і є болісною «платою» за пільгові умови кредитування та інші переваги саме цього кредитного інституту.

Кредити надаються у вигляді окремих траншей, їх цільове застосування, а також виконання країною-позичальником своїх зобов'язань, враховуються при виділенні наступного траншу. Гроші надаються у вигляді Спеціальних прав запозичення (СПЗ), але ми для зручності будемо оперувати вже перекладеними сумами в долари США.

Політичний діалог

У нинішніх умовах позиція МВФ є майже безальтернативною частиною антикризової політики уряду України. Прем'єр-міністр А. Яценюк заявив, що потреба в зовнішньому фінансуванні надзвичайно гостра, тому уряд виконає всі вимоги Фонду, які необхідні для отримання кредиту. Фактично ж, вимоги МВФ частково вже виконані: гривню "відпустили", збільшується фіскальне навантаження, запроваджуються нові тарифи на споживання енергоресурсів. Після трагічних подій на Майдані в українському суспільстві існує потужний запит на оновлення усіх сфер життя і заради цього воно з розумінням ставиться до необхідності реформ, які зазвичай розглядалися непопулярними та "вбивчими" для будь-якого уряду.

Першочерговим завданням залишається проведення структурних реформ системи урядування. МВФ обіцяє надати свою технічну допомогу в цьому питанні. Мова йде, передусім, про зміцнення системи управління, підвищення прозорості та покращення ділового клімату. З цією метою Фонд береться підготувати всеосяжне діагностичне дослідження аби оцінити поточні механізми управління і визначити "слабкі місця" для негайного виправлення. В першій черзі – прийняття нового закону про державні закупівлі, полегшення процесу відшкодування податку на додану вартість для підприємств, а

також прискіпливий аудит рахунків Нафтогазу.

Оскільки МВФ як інститут значною мірою функціонує на засадах неформальних процедур, не буде значним перебільшенням говорити, що США доклали значних зусиль на користь позитивного рішення стосовно України. Досить часто через Фонд виділяється термінова допомога країні, для того, аби уникнути бюрократичних зволікань через законодавчі органи донорів, таких як, наприклад, Конгрес США. Тож очевидно, що Сполучені Штати зацікавлені в оперативному втручанні в ситуацію в Україні, сприяють отриманню нею великого пакету кредитів не тільки від МВФ, але й інших міжнародних фінансових інститутів.

З отриманням кредиту МВФ Україна, яка пройшла через драматичні події зміни чинної влади, отримала міжнародне визнання. Виділення кредиту має також стабілізаційну функцію, показує іншим потенційним кредиторам "зелене світло".

Варто також згадати більш широкий політичний контекст, в якому розглядалося питання виділення кредиту Україні. Адже воно виявилось тісно пов'язаним із конфліктом всередині самого Фонду щодо розподілу квот. За нинішньою конфігурацією вирішальне право голосу в ньому мають країни Заходу, а надто США. У цьому відношенні МВФ є дуже спорідненим з іншим інститутом - G-7 (після призупинення в ньому членства Росії). Нові держави, що стрімко розвиваються як то Китай, Індія, Бразилія та низка інших намагаються увійти до обох впливових клубів на більш рівних умовах. Ця тенденція вже знайшла вираження у частковому зміщенні центру прийняття міжнародних рішень з G-7 до G-20. Відповідно, є бажання посунути традиційних лідерів з їх ролей у МВФ.

Цей процес важливий для України тому, що він передбачає збільшення частки впливу Росії та її ситуативних союзників – Бразилії, Китаю, Індії. Крім того, США, які закономірно не надто прагнуть змінити статус кво, залишилися єдиною країною, яка не ратифікувала угоду щодо зміни квот МВФ. Останнім разом

розгляд цього питання відбувався в одному пакеті з наданням США допомоги Україні. Така прив'язка є не випадковою. Як видається, погіршення американсько-російських відносин через події в Україні, надають потужного аргументу прихильникам зміцнення інституційної влади США, а не її зменшення.

Економічна співпраця в поточних умовах

Україна розраховує отримати від МВФ в рамках нової дворічної кредитної програми 17,01 млрд під 3% річних. Це стане найбільшим кредитом за всю історію співпраці сторін. Даний кредит становить 800% від квоти України в Фонді, яка складає 1,37 млрд. спеціальних прав запозичення або 2,1 млрд. дол. США.

На практиці, його значна частина (близько 5 млрд. дол.) ймовірно піде на виплати минулого кредиту МВФ, а значна частина – боргів Нафтогазу. У 2014 році Україна повинна повернути МВФ 3,7 млрд. дол, у 2015 - близько 1,5 млрд. дол. Тобто заборгованість України Фонду до вересня ц. р. повинна скоротитися до рівня її квоти, але з урахуванням нового кредиту, у 2017-2019 рр. відбуватимуться нові масштабні виплати. Тобто реальний сектор економіки від даного кредиту отримує вкрай мало.

Перший транш кредиту у розмірі 3,19 млрд. дол. Україна отримала на початку травня. Обсяг та умови другого та третього траншів залежатимуть від даних двомісячних оглядів за критеріями ефективності.

Тут є істотні ризики. На оцінку з боку МВФ вплине розвиток ситуації на Сході України. Фонд прямо заявив, що може переглянути суму кредиту, якщо Україна втратить частину своєї території. Ще одним фактором, який здатен впливати на умови кредиту, є загальний стан української економіки. Міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's визначило рейтинг України як "ССС", тобто близький до дефолту. Такий вердикт зазвичай спонукає кредитні інститути підвищувати відсотки за надання кредиту.

Попри це, низка факторів свідчить, що Фонд налаштований на тривалу співпрацю. Саме

позитивне рішення про виділення кредиту за місяць до президентських виборів в Україні стало дуже нехарактерним кроком для МВФ. Сума кредиту Україні є значною у порівнянні з іншими постреволюційними антикризовими кредитами, як, наприклад, для країн "арабської весни". Виділення таких значних коштів країні, що за двадцять років показала досить скромні результати ефективності використання кредитів, також є неординарним кроком.

Взагалі, ситуація з виділенням кредиту Україні дещо нагадує аналогічну з Єгиптом, який також пройшов етап революційної зміни влади. Умовою виділення вкрай необхідних коштів була висунута бюджетна реформа, яка передбачає значне підвищення енергоспоживчих тарифів. Щоправда рішення про надання грошей відкладалося протягом двох років, поки МВФ знайшов партнера, готового до подібних перетворень, в єгипетському уряді.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Політичний рівень. Директор-розпорядник МВФ К. Лагард нещодавно визначила основні "ризики для відновлення" глобальної економіки. У сфері геополітики, вона окремо зазначила, що події в Україні можуть мати широкий ефект поза її національними межами. Декілька етапів економічних санкцій, що були запроваджені країнами Заходу та США проти Росії, складно оцінити відразу, оскільки їх ефект відтермінований у часі. Однак вже зараз очевидним є готовність перегляду й перебудови глобальних схем фінансової, інвестиційної та енергетичної кооперації, які панували останні десятиліття. Такий процес ніколи не проходить гладко, особливо для країн, які не володіють ресурсом самостійних дій на міжнародній арені.

Проблема, пов'язана з попередньою – фактор Росії, який на сьогодні є неконтрольованим. Неодмінно співробітництво з МВФ буде продовжувати подаватися нею як субординація національних інтересів інтересам Заходу, що у

поєднанні з ускладненням соціально-економічних умов підігріватиме соціальне невдоволення. Враховуючи ситуацію на Сході країни, сьогодні складно говорити про консолідоване розуміння суспільством наявних проблем і, відповідно, готовності до їх подолання.

Враховуючи досвід співробітництва МВФ з іншими країнами, фактором значного ризику є те, що реформування у відповідності з умовами Фонду не принесе очікуваного покращення і навіть призведе до погіршення соціально-економічного становища в Україні, за що, зрозуміла річ, Фонд не несе відповідальності.

Економічний рівень. Як було показано, в нинішній етап відносин з МВФ Україна вступила зі значним багажем боргів і репутаційними втратами, пов'язаними з довгим уникненням політичного реформування. Україна завжди була значним одержувачем міжнародних кредитів або допомоги. Це дозволяло залишатися на плаву чинним урядам, які заради збереження власного політичного життя уникали непопулярних реформ. Чергове коло "кредитів без змін" неодмінно збільшить боргову яму держави до глибини несумісної із нормальним функціонуванням і призведе до дефолту.

Довгий час відкладаючи проведення реформ "на потім", Україна зіткнулася сьогодні з неможливістю проведення їх більш-менш м'яко, а тому, якщо реформування буде проводитися як слід, воно набере форм "шокової терапії", що може призвести до значних соціальних протестів. З іншого боку, сама ймовірність проведення реформ знаходиться під сумнівом в умовах тотальної олігархізації держави.

Правові рамки. Враховуючи історію попередніх відносин з Україною, Фонд ухвалив правильне рішення щодо моніторингу реформування кожні два місяці. Однак контроль є необхідним також і з боку громадськості. На сьогодні існує проблема закритості переговорів з МВФ, які зазвичай відбуваються в надрах державної адміністративної системи і на суспільне обговорення не виносяться. В попередні роки жодно-

го разу в офіційних інформаційних джерелах не повідомлялося про те, куди саме пішли залучені кошти. Відсутність прозорості рішень особливо в Україні, де не існувало контролю з боку громадськості, може знову продукувати схему коли бере кредит уряд, а тягар виплат покладається на всіх громадян через фіскальні механізми та за рахунок статей на охорону здоров'я, освіту, науку, армію і т.д. Ризик, що чергові виділені кредити будуть перенаправлені на корупційні схеми залишається вкрай високим.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Враховуючи вищезазначене, у короткостроковій перспективі Україна має пройти через складні процеси реформування й суспільної адаптації до нових умов. Внутрішня економічна ситуація змусила вкотре укласти нову угоду про зовнішній кредит, не розраховувшись до кінця з попередніми. МВФ прогнозує зниження реального ВВП в Україні на 5%, тимчасовий ріст інфляції та збільшення зовнішнього державного боргу з її ВВП. Якщо не буде проведення реформування, політика подальших кредитних запозичень буде просто згубною для України.

В разі якщо реформування буде проводитися правильно у середній перспективі (до 2016 року) українська економіка поступово зростатиме. МВФ подає прогноз згідно якого у 2015 році очікується відновлення економічного зростання на рівні 2% ВВП, із подальшим підвищенням. Відновлення конкурентоспроможності дасть поштовх до зростання експорту, яке за очікуваннями досягне понад 6 відсотків у період 2015-16 рр. На кінець 2016 року інфляція скоротиться приблизно до 6 відсотків, а НБУ накопичить міжнародних резервів у обсягу, що покриватиме майже 4 місяці імпорту. Надалі метою України у співпраці з МВФ мають стати відносини на безкредитній основі, наприклад через програму «запобіжний Stand-by», в межах якої Україна матиме змогу отримувати кредитні кошти Фонду тільки у разі необхідності.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Продовження політики активного співробітництва України з Міжнародним валютним фондом на сьогодні є безальтернативним і важливим курсом подолання економічної кризи. Важливі інституційні зміни в державі були намічені, але головними завданнями, які зараз стоять перед суспільством і урядом, є проведення безпрецедентного реформування і запровадження жорстких антикорупційних заходів, не зважаючи на електоральний процес і не вдаючись до звичайного популізму.

На цьому шляху варто переглянути/удосконалити наступні механізми: Президенту України, Кабінету Міністрів України та Верховній Раді України:

- представити чіткій план забезпечення відновлення економіки з урахуванням повернення зовнішніх боргів. Збільшення зовнішнього боргу загрожує економічній безпеці держави, а тому вироблення плану швидкого скорочення боргу є стратегічно важливим питанням. Необхідним є вироблення оптимальних засад управління державним боргом та удосконалення організаційної структури відповідних органів влади.

- розглянути невідкладні заходи, які забезпечать прозорість роботи з кредитами на всіх стадіях – від розгляду їх доцільності до остаточного погашення. Прозорість бюджетного процесу, а також публічний відбір проектів для державних інвестицій, допоможе продемонструвати відповідальність влади і водночас сприятиме підвищенню ефективності державних витрат;

- скористатися в повному обсязі перевагами, які надає співпраця з МВФ, для активізації співробітництва з іншими міжнародними фінансовими інститутами та приватними зовнішніми інвесторами.

Міністерству закордонних справ України:

- співробітництво з МВФ сьогодні виглядає безальтернативним, однак не варто подавати

залучення кредиту як найбільшу перемогу вітчизняної зовнішньої політики, що формує в суспільстві хибне уявлення про природу і значення кредиту для відновлення економіки;

- налагодити більш тісне співробітництво з учасниками нашої групи у МВФ для вироблення консолідованого голосу з важливих питань порядку денного Фонду. Не завадить збільшення публічності щодо висвітлення роботи України в групі, як координуються кроки з іншими членами групи;

- взяти до уваги, що перспективним може бути напрямок співпраці з іншими країнами-позичальниками зі схожими умовами отримання кредиту. Об'єднавчою ідеєю може виступити ініціатива формування окремого пулу країн, здатних сформувати консолідовану позицію задля реформування Фонду з урахуванням інтересів країн-позичальників;

- Представники громадянського суспільства мають бути залучені не тільки до оцінки програм кредитування, але й розробки програм реформ. Світовий досвід показує, що громадянське суспільство є більш ефективним аудитором, ніж представники організацій, навіть таких поважних як МВФ.

- Для міжвідомчої координації необхідним є формування широкої громадської підтримки внутрішніх реформ, а не підживлювання ілюзій щодо грошей МВФ як панацеї для національної економіки.

БІБЛІОГРАФІЯ

В. Кравченко. Меморандум с МВФ: ключевые параметры и обязательства 31.03.2014 <http://forbes.ua/nation/1368376-memorandum-s-mvf-klyuchevye-parametry-i-obyazatelstva>.

В. Ляшенко. МВФ в Украине // Общество и экономика. -2003.- N.7.- С. 233-267

Україна отримала перший транш від Міжнародно-

го валютного фонду за новою програмою «Стенд-бай». Довідка міністерства фінансів України http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=399114&cat_id=53608

Щодо стану і перспектив співробітництва України з міжнародними економічними організаціями. Інформаційна довідка міністерства економіки України

International Monetary Fund. Data and Statistics. Ukraine. <http://www.imf.org/external/country/UKR/index.htm>

Toward new horizons: Arab economic transformation amid political transitions / prepared by a staff team led by Harald Finger and Daniela Gressani comprising Khaled Abdelkader [and eleven others]. – Washington, D.C. : International Monetary Fund, 2014.

Ukraine and IMF Reform by Daniel F. Runde, Conor M. Savoy <http://csis.org/publication/ukraine-and-imf-reform>

УКРАЇНА – ГУАМ

ГАННА ШЕЛЕСТ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Чорноморський регіон завжди відігравав специфічну роль у зовнішній політиці України. Незважаючи на те, що співробітництво у цьому регіоні було задекларовано як пріоритет зовнішньої політики держави ще у Постанові Верховної Ради «Про Основні напрями зовнішньої політики України» у 1993 році, Україна ніколи насправді не використовувала можливості такого регіонального співробітництва. Співробітництво у рамках ГУАМ в контексті зовнішньої політики України можна розглядати як з точки зору окремого механізму взаємодії з країнами пострадянського простору, так і як частину співробітництва у Чорноморському регіоні.

Організація за демократію та економічний розвиток – ГУАМ (ОДЕР-ГУАМ) є однією з ключових організацій Чорноморсько-Каспійського регіону, яка надає можливість Україні проведення ефективної регіональної політики, утвердження в ролі регіонального лідера, а також отримання вагомих економічних дивідендів.

ОДЕР – ГУАМ є міжнародною регіональною організацією, до складу якої входять Азербайджанська Республіка, Грузія, Республіка Молдова та Україна. 10 жовтня 1997 року в рамках Саміту Ради Європи в м. Страсбург чотири країни заснували Консультативний форум ГУАМ. У квітні 1999 року Узбекистан приєднався до цього об'єднання, але після кількох років пасивної участі, у 2005 році вийшов із його складу.

7 червня 2001 з підписанням Ялтинської Хартії ГУУАМ у рамках Саміту глав держав Форум було перетворено в Об'єднання ГУАМ, яке 23

травня 2006 на Київському саміті ГУАМ було інституалізовано в Організацію за демократію і економічний розвиток – ГУАМ, через підписання Статуту Організації.

Відповідно до Статуту основними цілями ГУАМ є: – утвердження демократичних цінностей, забезпечення верховенства права та поваги прав людини; – забезпечення сталого розвитку; – зміцнення міжнародної та регіональної безпеки та стабільності; – поглиблення європейської інтеграції для створення загального простору безпеки, а також розширення економічного та гуманітарного співробітництва; – розвиток соціально-економічного, транспортного, енергетичного, науково-технічного та гуманітарного потенціалу; – активізація політичної взаємодії та практичного співробітництва у сферах, що становлять взаємний інтерес.¹

Етапи політичного діалогу

Створення регіональних організацій, зокрема вузькопрофільних, зазвичай є органічною складовою формування регіонів та їх ідентичності. Однак, таке твердження не є коректним по відношенню до ГУАМ, оскільки цей діалог був видобувний скоріше за принципом доцільності, ніж за регіональним підходом.

В той же час, країни-члени ніколи не ставили ГУАМ у противагу до Співдружності незалежних держав або політики Росії у регіоні, як це сприймалося останньою. До 2008 року всі чотири країни також були членами СНД, хоча їх участь і була обмежена в деяких сферах.

Діяльність цього міжнародного об'єднання в перші 8 років фактично мала лише декларативний політичний характер і практично не була реалізована у вигляді конкретних політичних і економічних проектів. Контакти здебільшого відбувалися під час чергових самітів (Ялта 2001, Кишинів 2005, Київ 2006, Баку 2007 та Батумі 2008, або зустрічей у рамках засідання Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку або інших міжнародних форумів.

1. Організація за демократію і економічний розвиток – ГУАМ / Офіційний веб-сайт ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guam-organization.org/node/240>

Серія «кольорових» революцій у Грузії та Україні, а також проголошений прозахідний курс та відхід від російського напрямку у політичному порядку денному на той час правлячої комуністичної партії Молдови, на фоні поглиблення співробітництва між чотирма учасниками об'єднання, - дозволили говорити про відновлення ГУАМ після певного періоду стагнації на початку 2000-х. Однак досі проблема полягала в тому, що ГУАМ активізував свою діяльність лише напередодні щорічних самітів, недостатньо уваги приділяє реалізації вагомих економічних проектів.

Починаючи з 2005 року, розпочався процес трансформації ГУАМ у повноцінну міжнародну організацію. Саміт ГУАМ у Кишиневі, який відбувся у квітні 2005 року, де-факто продемонстрував початок нового етапу в історії організації. Перш за все було прийнято рішення щодо трансформації цієї структури у повноцінну міжнародну організацію. По-друге, були визначені її пріоритети. Крім того, Україна представила новий план врегулювання Придністровського конфлікту, в основу якого було покладено принцип демократичної трансформації регіону та більшому залученні світового співтовариства при посиленні ролі Європейського Союзу.

Останнім продуктивним самітом ГУАМ можна вважати Бакінський, який відбувся у 2007 році. Під час нього була підписана декларація «ГУАМ – об'єднуючи континенти», в назві якої фактично був вкладений зміст основної місії організації, як її на той час бачили країни-засновники. В якості гостей саміту були присутні глави держав, міністри та політичні діячі з Литви, Польщі, Румунії, Болгарії, Естонії, Латвії, США, Японії, ОБСЄ, ОЧЕС, ЮНЕСКО, а також проведені зустрічі ГУАМ – США, ГУАМ – Японія, ГУАМ – Польща, що засвідчило зростаючий інтерес міжнародної спільноти до цього чотирьохстороннього співробітництва.

Невдалою ініціативою перших років роботи ГУАМ можна вважати лише ідею створення спільного миротворчого батальйону, яка була озвучена у 2007 році та пізніше заблокована Молдовою. В умовах наявності невіршених конфліктів на

території з 3 з 4 держав-членів, така ініціатива викликала нерозуміння як з боку експертів, так і з боку міжнародного співтовариства.

Результати економічної співпраці

Що стосується співробітництва України та країн-членів ГУАМ в економічній сфері, то 2008 рік був найактивнішим у відносинах з Молдовою та Грузією. Економічний спад внаслідок всесвітньої фінансової кризи торкнувся і активності співпраці між цими державами. В той же час значне зростання у 2011 році повинно було сигналізувати щодо ефективності виходу з кризи та посиленню двосторонніх економічних контактів, які вийшли на перше місце від політичного діалогу. Однак, тенденція щодо спаду у товарообігу у 2012-2013 році демонструє неналежне використання можливостей двостороннього співробітництва.

Дещо інша ситуація спостерігається у відносинах з Азербайджаном, де при збереженні загальної тенденції, 2010 рік символізувався стрімким, але короткочасним ростом товарообігу (у 2 рази), який за результатами 2012 року так само стрімко впав (у 2 рази).

Так, зокрема, найнижчий товарообіг з 2006 по 2013 роки у відносинах України та Грузії спостерігався у 2006 році - 384,7 млн. дол. США, найвищий – у 2013 р. - 847,6 млн. дол. США².

У відносинах України та Азербайджану - найнижчий у 2006 році - 462,9 млн. дол. США, найвищий у 2010 році - 1562,0 млн. дол. США³.

Українсько-молдовський товарообіг продемонстрував найнижчі показники у 2009 році - 745,7 млн. дол. США, а найвищі у 2007 році - 1079,5⁴.

При чому сфера послуг завжди в значній мірі

відставала від загального товарообігу між Україною та державами-членами ГУАМ, зокрема, набувши піку у 2011 році у відносинах з Грузією – 91,8 млн. дол. США, у 2012 році з Азербайджаном - 57,8 млн. дол. США та у 2008 році – 116,1 млн. дол. США у відносинах з Молдовою.

Після певного сплеску проектів в енергетичній сфері на початку 2000-х, в тому числі, проектування трубопроводу Грузія – Україна – Європейський Союз (GUEU), а також обговорення перспектив експорту каспійських енергоресурсів з Азербайджану до України через територію Грузії, співробітництво у цій сфері не набуло подальшого розвитку, хоча залишається перспективним.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

На останньому засіданні Парламентської Асамблеї ГУАМ, яке відбулося 2-3 грудня 2013 в Тбілісі, Грузія, було прийняте фінальне комюніке, в якому, зокрема, зазначено, що продовження широкої взаємодії з питань регіонального та міжнародного співробітництва на такому рівні, як між державами-членами, так і з партнерами, безумовно, сприятиме зміцненню клімату довіри і безпеки в регіоні, подальшому розвитку процесів інтеграції та поліпшенню відносин⁵.

Договірною-правова база, яка сприяє економічному та енергетичному співробітництву у рамках ГУАМ, є достатньо розвиненою. Зокрема, на сьогодні вже підписані такі важливі документи, як:

- Угода між Урядами держав - членів Організації за демократію та економічний розвиток - ГУАМ про міжнародні мультимодальні перевезення вантажів (19 червня 2007 року),
- Угода про створення Ділової ради ГУАМ (набрала чинності 20 липня 2002),
- Угода про створення зони вільної торгівлі

2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

5. Комюніке 6-го засідання Парламентської ассамблеї ГУАМ / Офіційний веб-сайт ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guam-organization.org/node/1529>

між державами - учасниками ГУУАМ (набрала чинності 10 грудня 2003),

- Меморандум про взаєморозуміння між державами-учасниками ГУУАМ по сприянню торгівлі і транспортуванню (набрав чинності 6 липня 2004),
- Угода про взаємну допомогу і співпрацю в митних справах між урядами держав-учасників ГУУАМ (набрав чинності 6 липня 2004),
- Угода про співпрацю між Торговельно-промисловими палатами держав-учасників ГУУАМ у сфері виставково-ярмаркової діяльності (підписана 22 квітня 2005 року),
- Меморандум про взаєморозуміння між Організацією за демократію та економічний розвиток - ГУАМ і Міжнародним союзом автомобільного транспорту (1 липня 2008 року),

Політичний діалог

У рамках ГУАМ діє вісім робочих груп, які фактично формують порядок денний роботи всієї Організації:

- Робоча група з питань економіки і торгівлі,
- Робоча група з транспорту,
- Робоча група з енергетики,
- Робоча група з питань інформаційних технологій,
- Робоча група з боротьби з тероризмом, організованою злочинністю і поширенням наркотиків (Робоча підгрупа з боротьби з торгівлею людьми і нелегальною міграцією, Робоча підгрупа з боротьби з незаконним обігом наркотиків, Робоча підгрупа з боротьби з тероризмом, Робоча підгрупа з боротьби з корупцією та відмиванням грошей),
- Робоча підгрупа з правової статистики,
- Робоча група з надзвичайних ситуацій,
- Робоча група з науки і освіти,

- Робоча група з культури і туризму.

Формування таких робочих груп є найкращим показником виокремлення пріоритетності у діяльності організації, де фактично на сьогодні робота зосереджена здебільшого у напрямку боротьби зі злочинністю та транспортній сфері.

Однак, варто зауважити, що окремо робота йде у рамках спільних засідань галузевих робочих груп з питань економічного співробітництва, з питань співробітництва у правоохоронній сфері та сфері безпеки, з питань гуманітарного співробітництва, а також проводяться робочі зустрічі керівників прикордонних відомств, керівників митних відомств, представників консульських служб держав-членів та у рамках Проекту ГУАМ зі сприяння торгівлі та транспортуванню⁶.

Так, зокрема, за останні півроку відбулися наступні зустрічі у рамках ГУАМ:

19-20 грудня 2013 року в Києві відбулося 16-е засідання Робочої групи по боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю і поширенням наркотиків.

7 квітня 2014 в Тбілісі, Грузія, відбулося 9-е засідання Робочої групи з транспорту та 4-е засідання Робочої групи з інформаційних технологій. 13-14 травня 2014 року в місті Орхей, Республіка Молдова, відбулося 20-е засідання Керівного комітету з реалізації Проекту зі сприяння торгівлі та транспортуванню.

Крім того, варто відмітити, що після певного періоду ігнорування ГУАМ з боку Європейського Союзу, який зосереджував свою увагу на Організації Чорноморського економічного співробітництва, з активізацією Програми ЄС «Східне партнерство» можна спостерігати і активізацію контактів по лінії ГУАМ-ЄС. Так, наприклад, склалася традиція проведення консультацій у форматі ГУАМ-ЄС під час заходів у рамках «Східного партнерства».⁷

7. Communiqué of the Ministers of Foreign Affairs of GUAM (Vilnius, November 29, 2013) / Офіційний веб-сайт ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guam-organization.org/node/1526>

Економічна співпраця в поточних умовах

Економічне співробітництво в рамках ГУАМ є одним з пріоритетів. В той же час аналізувати дане питання можна як з точки зору кількості та якості спільних документів, які були підписані країнами-членами з метою посилення багатостороннього співробітництва, так і з точки зору активності двостороннього товарообігу та економічної взаємодії.

У 2013 році товарообіг між Україною та Грузією склав 751,5 млн. дол. США.⁸ Найбільше експортується з України до Грузії (понад 60% від загального експорту) продукції агропромислового комплексу (тютюнові вироби, насіння соняшника, соняшникова олія, кондитерські вироби, готові харчові продукти, різноманітні води, пиво, соки, спирти), чорної та кольорової металургії – до 20%, машинобудування – до 20%, а також хімічної промисловості (лікарські засоби, фарби та лаки, мінеральні добрива, полімери та вироби для упаковки товарів). При цьому, українські експортери стало займають провідні позиції у поставках на місцевий ринок коксу – понад 95% загального імпорту країни та тютюнових виробів – понад 75%.

Україна посідає третє місце за обсягом товарообігу серед країн, що здійснюють торговельну діяльність з Республікою Молдова (після Російської Федерації та Румунії). У 2013 році цей показник сягнув 1004,9 млн. дол. США.⁹ Основні статті експорту: нафтопродукти, продукти харчування (у т.ч. борошно, шоколад і хлібобулочні вироби), цигарки, вугілля, металопродукція, електрообладнання, труби, електроенергія, лісоматеріали.

Що стосується сфери послуг, то у відносинах України та Молдови переважають транспортні послуги, сфера телекомунікацій, будівництво та туризм. Слід відзначити невисокий обсяг інвестицій з обох сторін, а також той факт, що

Молдова інвестує фактично в 2 рази більше коштів в економіку України, ніж Україна в економіку Молдови.

Основними статтями експорту до Азербайджанської Республіки залишалася продукція металургійної промисловості, агропромислового комплексу та машинобудування.

На сьогодні в економічному співробітництві країн-членів ГУАМ спостерігається загальна тенденція фактичної відсутності взаємних інвестицій, а також концентрація лише на окремих сферах співробітництва, в першу чергу, це транспортна сфера, транспортування товарів, а також торгівля ресурсами та сільськогосподарськими виробами.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Незважаючи на те, що ГУАМ у перші роки не став вузькопрофільною організацією, або хоча б з чітко виокремленим напрямком роботи (економічна, політична, безпекова співпраця), це об'єднання не набуло і всеохоплюючого характеру щодо співробітництва 4 держав. Ця невизначеність щодо пріоритетів розвитку організації призвела до відсутності стратегічного планування діяльності та перспектив співробітництва.

Маючи шанси стати другою Вишеградською четвіркою, країни-учасники ГУАМ не використовують її потенціал в повній мірі. Причинами цього можна вважати невизначеність зовнішньополітичного курсу країн-учасниць на різних етапах розвитку організації, «гойдалки» у визначенні пріоритетів самої організації, внутрішньополітичні та економічні кризи всередині держав, нерегульовані конфлікти, суперництво з боку окремих проектів в чорноморському регіоні та ін.

В той же час, сьогодні ГУАМ зосереджена лише на співробітництві у сфері транспорту, боротьбі з нелегальною міграцією і наркотрафіком, що свідчить про недостатню реалізацію потенціала

8. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

лу існуючого формату. Замале інформування громадськості щодо поточної діяльності організації впливає на упереджене ставлення щодо неї, як в середині країн-учасниць, так і з боку міжнародних партнерів. Крім того, спостерігається низький рівень громадського залучення та заморожування діяльності Ділової Ради ГУАМ.

Слід відзначити, що більшість угод у рамках об'єднання підписана ще до формування ОДЕР-ГУАМ у 2006 році і не виконується у повному обсязі. Варто також зауважити, що фактично всі угоди, які підписані сьогодні між державами-членами в економічній сфері здебільшого стосуються транспортної галузі, а документи безпечного спрямування – боротьби з тероризмом та транскордонною злочинністю.

11 квітня 2007 року Європейська Комісія оприлюднила концептуальний документ у рамках Європейської політики сусідства - «Чорноморська синергія - нова регіональна ініціатива співпраці», в якому виклала своє бачення пріоритетних напрямків роботи у Чорноморському регіоні. Слід зазначити, що серед пріоритетних регіональних організацій цього регіону, ЄК виділила лише Організацію чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), фактично проігнорувавши ГУАМ. Пізніше ця ситуація певним чином була змінена через активізацію співробітництва з країнами-членами ГУАМ у рамках «Східного партнерства», але все ще спостерігається певне ігнорування саме інституціональної структури з боку Європейського Союзу.

Проте країни-члени ГУАМ конче потребують більш серйозної політичної підтримки з боку ЄС, особливо що стосується економічних проєктів. Тривалий час ГУАМ сприймався в Європі як американський проєкт через підтримку з боку Сполучених Штатів окремих проєктів у рамках ГУАМ, зокрема, щодо боротьби з тероризмом та організованою злочинністю.

Крім того, постійною проблемою у сприйнятті міжнародним співтовариством ГУАМ, як перспективної регіональної організації, було негативне ставлення Росії до ГУАМ, як до органі-

зації, що не відповідає російським геополітичним інтересам в Чорноморсько-Каспійському регіоні та є протипагою Співдружності незалежних держав. Фактично ГУАМ об'єднав ті пострадянські країни, які бачили в СНД намагання Росії встановити свій повний контроль над пострадянською територією.

Варто також зауважити, що останній саміт ГУАМ відбувся ще у 2008 році у м. Батумі. Відсутність офіційного саміту саме ОДЕР-ГУАМ демонструє зневагу лідерів чотирьох країн до позиціонування організації як окремого суб'єкта регіональної політики. В той же час, продовжуються регулярні зустрічі на рівні Ради міністрів закордонних справ.

Що стосується економічного співробітництва, то проблеми цієї сфери полягають в обмеженості сфер співробітництва, фактичному концентруванню лише на транспортній сфері та транзитному потенціалу держав-членів. Відсутнє як взаємне проникнення капіталів, так і ідеї спільних проєктів. Низький рівень інвестиційної зацікавленості, співробітництва в інноваційних сферах. Активне співробітництво в туристичній сфері, зокрема, розробка спільного туристичного маршруту, чомусь зосереджена лише на залученні японських туристів.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Зростаюче значення ГУАМ потребує пошуку нових конкретних форм співпраці, в першу чергу в економічній та енергетичній сферах. Сталий економічний розвиток цих держав є запорукою створення зони стабільності та безпеки у широкому Чорноморському регіоні та подальшої інтеграції цих країн до Європейського Союзу.

На сьогодні не є продуктивним вироблення позитивного/негативного сценарію розвитку співробітництва у рамках ГУАМ, оскільки існує декілька варіантів розвитку та майбутнього цієї організації. Існують наступні варіанти розвитку ОДЕР-ГУАМ:

Повноцінний інституціональний розвиток ОДЕР-ГУАМ. Цей варіант може передбачати два підваріанти:

Всебічний розвиток організації. В умовах цього варіанту розвитку, країни-члени ГУАМ повинні переглянути сфери співробітництва, відійти від орієнтації на транспортне та економічне співробітництво, та активізувати політичний діалог. ОДЕР-ГУАМ може стати універсальною субрегіональною організацією без цільового спрямування, але з всеохоплюючим порядком денним. На сьогодні цей варіант є найбільш складним для реалізації.

Звужений цільовий розвиток, в першу чергу в соціально-економічній сфері. В цьому випадку організація концентрується на соціально-економічних проектах у транспортній, енергетичній, транзитній сфері, а також сфері туризму, боротьбі з корупцією та транскордонною злочинністю, як такими що мають безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток держав.

Перетворення ГУАМ у формат «Вишеградської четвірки». Цей сценарій розвитку організації передбачає певну фінальність та спрямованість діяльності організації, яка об'єднана в першу чергу подальшою європейською інтеграцією. Країни члени ГУАМ вже активно беруть участь у зустрічах, як то «Вишеградська Четвірка + Східне Партнерство», яка відбулась 28 квітня 2014 року у Будапешті, а в її рамках і окрема зустріч представників країн-членів ГУАМ.¹⁰ З особливим статусом України, як країни-спостерігача (з 2005 року) у Вишеградській групі, існують можливості як для перейняття досвіду центральноєвропейського об'єднання, так і для налагодження активного співробітництва між двома організаціями, особливо, беручи до уваги, вже існуючі формати взаємодії «ГУАМ-Польща» та «ГУАМ-Чехія».

Концентрація співробітництва країн-членів ГУАМ у рамках «Східного партнерства» та

європейської інтеграції країн. В цьому випадку передбачається не безпосередній автономний інституціональний розвиток структури ОДЕР-ГУАМ, а активізація багатостороннього співробітництва у рамках програми ЄС «Східне партнерство». Цей варіант фактично зведе до мінімуму чотиристороннє співробітництво, звузивши його лише до тих сфер, які не покриваються механізмами співробітництва з Європейським Союзом.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Зараз головним завданням є наповнення діяльності організації новим імпульсом, фактичний перезапуск в умовах достатньої кількості нормативно-правових рамок, які в подальшому можуть бути розширені.

З цією метою, в першу чергу, Україна повинна ініціювати проведення чергового саміту ОДЕР-ГУАМ, на якій в тому числі запросити потенційних донорів та партнерів.

Крім того, у рамках саміту, а також відповідних робочих груп, обговорити з державами-членами ГУАМ та партнерами наступні питання:

- Розглянути питання щодо створення Ради регіонів країн-членів ГУАМ для посилення співробітництва на місцевому рівні та транскордонного співробітництва.
- Створити Фонд розвитку ГУАМ, з метою надання невеликих грантів для розвитку кооперації між суб'єктами країн-учасниць або реалізації проектів, які б напряду або опосередковано сприяли розвитку відносин між країнами ГУАМ.
- Підняти питання щодо розробки та підписання Хартії енергетичної безпеки ГУАМ. Цей документ може, в тому числі базуватися на Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо стабільного транзиту енергоносіїв, яка була прийнята 17 травня 2013 р., з метою розвитку міжнародного співробітництва у справі забез-

10. Press Release of the working meeting of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the Organization for Democracy and Economic Development – GUAM / Офіційний веб-сайт ГУАМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guam-organization.org/node/1580>

печення надійного транспортування енергоносіїв на міжнародні ринки. Наступним етапом може стати вихід зі спільною ініціативою країн-членів ГУАМ у рамках ОЧЕС для підписання подібного документу для всього Чорноморського регіону.

- З метою посилення міжнародного співробітництва ініціювати розробку проектів, що можуть потрапити до пріоритетних проектів регіональних програм ЄС. А також таких проектів, що підпадають під пріоритетні напрямки морської, енергетичної та безпекової політики ЄС, які включені до проекту бюджету організації на 2013-2020 рр.

- Посилити співпрацю країн-членів ГУАМ в рамках Програми ЄС «Східне партнерство». Зокрема, ініціювати перед Європейською комісією розгляд питання про можливість виділення окремого фінансування на здійснення проектів, за прикладом програми тристоронньої співпраці Україна - Румунія – Молдова. Крім того, варто, у рамках Платформи 2 «Економічна інтеграція та конвергенція з політиками ЄС» налагодити обмін досвідом щодо підписання Угод про Асоціацію, а також адаптації норм і вимог ЄС на місцевому рівні.

- Розглянути питання щодо проведення зустрічі та активізації співробітництва у форматі «Вішеградська Четвірка + ГУАМ».

- Опрацювати можливість проведення Інвестиційного Форуму ГУАМ для спільної популяризації регіону, обміну досвідом щодо залучення інвестицій, обговорення спільних проектів, взаємних інвестицій та позиціонування регіональних проектів.

- Проаналізувати можливість розширення морських перевезень, які на даний момент обмежені поромами Іллічівськ-Поті/Батумі. Дочільно введення спеціального тарифу в рамках Зони вільної торгівлі ГУАМ.

- Ініціювати проведення Форуму регіональних ЗМІ країн ГУАМ з метою налагодження співробітництва, що буде сприяти інформаційному

обміну, кращому висвітлюванню регіональних проблем, об'єднанню ресурсів та більш об'єктивному висвітленню подій щодо сусідніх держав.

- Забезпечити належне інформування громадськості та ЗМІ щодо діяльності ГУАМ, зокрема, провести міжнародну конференцію щодо шляхів посилення та диверсифікації співробітництва у рамках ГУАМ.

УКРАЇНА - ОРГАНІЗАЦІЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (ОЧЕС)

МАРИНА ВОРОТНЮК

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Україна є членом Організації Чорноморського економічного співробітництва з моменту започаткування цієї ініціативи у 1992 р. Наразі членами ОЧЕС є 12 країн: Азербайджан, Албанія, Болгарія, Вірменія, Греція, Грузія, Молдова, Росія, Румунія, Сербія, Туреччина та Україна. Таким чином, організація об'єднує країни, які мають безпосередній вихід до Чорного моря та ті, що входять до т.зв. Великого Чорноморського регіону. Концептуальною основою функціонування ОЧЕС завжди була ідея, що економічна співпраця є найкращою мірою по зміцненню довіри в регіоні.¹ Організація вийшла за рамки суто міжурядового діалогу, був створений міжпарламентський механізм взаємодії - Парламентська Асамблея (ПАЧЕС), фінансовий - Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР), підприємницький - Ділова рада ОЧЕС та дослідницький - Міжнародний центр чорноморських досліджень. Рада міністрів закордонних справ є головним постійним органом ОЧЕС.

ОЧЕС була створена внаслідок підписання 25 червня 1992 р. Стамбульської декларації, що заклала підвалини цього механізму взаємодії між 11 країнами Чорномор'я. 5 червня 1998 р. в Ялті для «зміцнення міжнародної правосуб'єктності Чорноморського Економічного Співробітництва» був підписаний Статут ОЧЕС, що символізувало її перетворення на повноцінну організацію. Головною стратегією організації, що безпосередньо перераховує її цілі, є «Економічний

порядок денний для ОЧЕС», прийнятий у 2001р. та оновлений у 2012 р. під час ювілейного саміту ОЧЕС.

Нормативно-правову базу співпраці між країнами ОЧЕС становлять такі документи як Угода між урядами держав-учасниць про співробітництво у наданні надзвичайної допомоги і ліквідації надзвичайних ситуацій, що виникли внаслідок лих природного і техногенного характеру; Угода про співробітництво у боротьбі зі злочинністю, зокрема організованою; Меморандуми про взаєморозуміння у сприянні вантажним автоперевезенням у регіоні, з розвитку морських магістралей регіону ОЧЕС, про скоординований розвиток Чорноморського транспортного кільця швидкісних автомагістралей, про взаєморозуміння у співробітництві між дипломатичними академіями та інститутами при міністерствах закордонних справ країн-членів ОЧЕС. Україна є підписантом цих угод. Розглядаються також Угода про спрощення візових процедур для підприємців та Угода про спрощення візового режиму для водіїв вантажного автотранспорту країн-членів ОЧЕС.

Етапи політичного діалогу

На протязі 1990-2000-х рр. в українському політичному істеблїшменті лунала думка, що Україна може претендувати на роль регіонального лідера та використовувати ОЧЕС як інструмент для досягнення цієї мети. На жаль, не було а ні об'єктивних можливостей, а ні політичної волі для ефективного використання можливостей, які надає Україні регіональне багатостороннє співробітництво.

Важливою перешкодою ефективному діалогу в ОЧЕС залишається гетерогенність організації та проблема лідерства. Ініціатива ЧЕС була запропонована Туреччиною і ця країна завжди відчувала моральну відповідальність за функціонування організації та розглядала її як можливість для свого позиціонування як регіонального лідера. Іншим лідером ОЧЕС є Росія, що є одним з найбільших спонсорів бюджету організації. Окремої уваги заслуговує співпраця ОЧЕС з Європейським Союзом. На протязі довгого часу ЄС був зовнішнім гравцем в регіо-

11. Istanbul Summit Declaration of the Black Sea Economic Cooperation (17 November 1999).

ні, але зі вступом Болгарії та Румунії до Союзу, ЄС був змушений більш чітко сформулювати свою стратегію в регіоні, запропонувавши Чорноморську синергію та Східне партнерство. Не зважаючи на декларації, що «незалежно від окремих програм ЄС щодо індивідуальних країн чи субрегіонів, спільні дії ОЧЕС та ЄС мають бути всеосяжними та інклюзивними, так щоб їх ефект поширювався на всі країни-члени ОЧЕС»², насправді ЄС набагато активніше працює на двосторонньому рівні, наприклад, в рамках Східного партнерства.

Зважаючи на різні, подекуди протилежні інтереси країн-членів, істотним досягненням організації є те, що вона до сих пір існує. Але, в цілому, можна виділити сфери чорноморської співпраці, в яких регіональний підхід може бути продуктивним: енергетика, транспорт, екологія, риболовство, туризм. Є сфери, де домінує національний підхід, хоча могла би бути розвита й регіональна співпраця (телекомунікації, наука та технології, освіта, сільське господарство, розвиток малого та середнього бізнесу, кризовий менеджмент та м'яка безпека) та ті, де переважає національний чи наднаціональний підходи, без значного регіонального потенціалу (економічний розвиток, торговельна політика та регіональна зона вільної торгівлі).³

Результати економічної співпраці

За більш ніж двадцять років свого існування ОЧЕС трансформувалась від ідеї, озвученої у 1990 р. турецьким президентом Т.Озалом щодо необхідності співпраці між чорноморськими країнами (на той момент їх було 4) до повноцінної міжнародної організації, що поступово розширила як свій склад, так і свої повноваження. Статут ОЧЕС 1998 р. виділив такі сфери співпраці її членів: торгівля та економічний розвиток; банківська справа і фінанси; зв'язок; енергетика; транспорт; сільське господарство і агропромисловість; охорона здоров'я і фармацевтика; охорона навколишнього середовища; туризм; наука і техніка; обмін статистичними даними та

економічною інформацією; співробітництво між митними та іншими прикордонними органами; контакти між людьми; боротьба з організованою злочинністю, незаконною торгівлею наркотиками, зброєю та радіоактивними матеріалами, з актами тероризму та нелегальною міграцією тощо. «Економічний порядок денний для ОЧЕС», прийнятий у 2001 р. фактично розширив перелік сфер, що входять до відома організації. Для реалізації проектів ОЧЕС були створені Фонд розвитку проектів ОЧЕС (2004 р.) та за ініціативи Греції - Грецький фонд розвитку ОЧЕС (2007 р.). З 2008 р. бюджет ОЧЕС базується на програмно-орієнтованому підході, що передбачає спеціалізоване фінансування певних проектів.

Еволюцію позиції України щодо ОЧЕС важко простежити в силу незначної динаміки регіонального співробітництва. Не випадково, Україна не має регіонального підходу до Чорного моря та частіше розвиває відносини на двосторонній основі.

2. ПОТОЧНИЙ ЕТАП ВІДНОСИН

Правова база співробітництва та політичний діалог

На нинішньому етапі Україна є одним із найбільших спонсорів ОЧЕС, хоча потенціал її участі в організації не можна вважати вичерпним. Шансом проявити себе в регіоні було головування України в ОЧЕС в першій половині 2013 р. (головування в ОЧЕС здійснюється в алфавітному порядку та триває півроку). Серед пріоритетів програми головування українська влада виділила створення регіональної зони вільної торгівлі; ініціативи, які включають спрощення процедур торгівлі в рамках ОЧЕС, створення уніфікованої системи єдиного вікна та створення спеціального інформаційного ресурсу нотифікацій; посилення співробітництва між ОЧЕС і Євросоюзом на політичному рівні та залучення фінансування з боку ЄС, в тому числі й приватного капіталу, для реалізації численних регіональних проектів. Окремим пріоритетом була визначена транспортна сфера – розвиток інтермодальних перевезень; посилення фінансових можливос-

2. Declaration on the Occasion of the Fifteenth Anniversary Summit of the Black Sea Economic Cooperation (Istanbul, 25 June 2007)

3. Adams T., Emerson M et al. Europe's Black Sea Dimension. CEPS, ICBS. Brussels: CEPS, 2002. – P.10-15.

тей ОЧЕС завдяки використанню ресурсів ЧБТР (станом на 2013 р. в Україні, зокрема, за участю ЧБТР фінансувалось 14 проектів із загальною сумою позики 173 млн. євро); організація чорноморського медіа-форуму тощо.

Нині Україна є координатором робочих груп з співпраці в сфері туризму, торгівлі та економічного розвитку та транспорту (липень 2013 – червень 2015 рр.). Характерно, що це сфери, де діяльність ОЧЕС може бути найбільш відчутною та багатою на спільні проекти. Іншими, визначеними в «Економічному порядку денному для ОЧЕС» 2012 р., пріоритетами є: збільшення обсягів торгівлі та інвестування в регіоні, співпраця між митними адміністраціями, створення ефективної транспортної мережі, стала енергетика і розвиток чорноморського енергетичного ринку, охорона навколишнього середовища, продовольча безпека та охорона здоров'я, розвиток туризму, розвиток малих та середніх підприємств, більш тісне співробітництво в галузі банківської справи та фінансів, зміцнення регіональної співпраці в сфері наукових досліджень і технологій, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, обмін економічними статистичними даними, досягнення більш високих стандартів в освіті, належне управління та верховенство права, боротьба з організованою злочинністю, незаконним обігом наркотиків і зброї, тероризмом, корупцією та відмиванням грошей, співпраця у надзвичайних ситуаціях.

Економічне співробітництво в поточних умовах

Економічний потенціал Чорноморського регіону є значним, напередодні кризи 2008-2009 рр. він був одним із найшвидше зростаючих регіонів в світі. Торгівельні відносини України з країнами ОЧЕС характеризується нерівномірною структурою (найбільшими торговельними партнерами України є Росія і Туреччина, питома вага торгівлі з іншими країнами є незначною); сировинним характером експорту (складається з заліза та сталі, руд, мінеральних палив та нафти тощо) та переважанням енергоносіїв в структурі імпорту України.

В туристичній сфері обговорювалось питання

щодо створення спільних туристичних продуктів та чорноморського туристичного бренду, можливість створення Асоціації Чорноморських міст, Асоціації туристичного бізнесу Чорного моря. Важливими проектами на порядку денному ОЧЕС в сфері торгівлі є створення Механізму сприяння торгівлі та інвестиціям (Trade and Investment Facilitation Mechanism), Ініціативи сприяння торгівлі в Чорноморському регіоні (Black Sea Trade Facilitation Initiative), системи «єдиного вікна» в країнах ОЧЕС (Black Sea Single Window Initiative), інформаційного центру (Black Sea Notifications and Inquiries Initiative).

В сфері транспорту центральними є три масштабних проекти: спорудження Чорноморської окружної автомагістралі, розвиток морських магістралей та вантажного автоперевезення. Проект Чорноморське кільце передбачає спорудження чотирикутної окружної автомагістралі довжиною приблизно 7700 км, яка б об'єднала країни регіону. Проект з розвитку морських магістралей в регіоні ЧЕС спрямований на зміцнення інфраструктури та зв'язків між морськими портами держав-членів ОЧЕС. Проект щодо спрощення автомобільних перевезень вантажів в регіоні ЧЕС націлений на полегшення автомобільних перевезень та регіональної торгівлі. В його рамках в 2010 р. була запущена система Дозвіл ОЧЕС (BSEC Permit system) для дорожнього транзиту товарів.

Слід підкреслити, що ОЧЕС не є дієвим інструментом багатосторонньої економічної співпраці. В абсолютній більшості випадків конкретні проекти і напрямки співпраці (наприклад, такі як енергетика) вирішуються або в рамках спеціалізованих організацій, або на двосторонній основі. Наприклад, ОЧЕС здебільшого уникає розгляду конкретних варіантів транспортування енергоносіїв, хоча й декларує бажаність нових проектів з виробництва та транспортування нафти та газу. Росія та ЄС, представлені в ОЧЕС, мають часто взаємовиключні енергетичні стратегії, а інші країни-члени організації, не менш ніж ЄС, залежать від російського газу та відчують на собі тиск газової дипломатії Росії. Частина країн-членів ОЧЕС (в тому числі Україна) є членами Енергетичної спільноти,

що передбачає створення єдиного інтегрованого енергетичного ринку в Європі. Але ОЧЕС відіграє роль не втілення різноманітних програм в сфері енергетики, а, скоріше, надання форуму для обговорення конфліктних стратегій.⁴

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Проблеми, з якими стикається Україна у своїй співпраці з іншими країнами-членами ОЧЕС, пов'язані з загальним станом цієї організації, характерними рисами взаємодії в Чорноморському регіоні, а також конкретно з підходами української держави до співпраці в рамках ОЧЕС та чорноморського вектору своєї зовнішньої політики на протязі останніх років.

За два десятиліття свого існування ОЧЕС не змогла стати ефективною формою регіоналізму. Існування Чорноморського регіону як геополітичної та гео економічної одиниці є неспростовною. Однак в силу історичних причин регіон так і не став єдиним інтегрованим простором зі спільними цінностями та форматом розвитку. Регіон є ареною конкуренції двох інтеграційних проектів, де центрами тяжіння є Європейський Союз та Російська Федерація.

Не спростовуючи позитив існування ОЧЕС як інклюзивної організації всіх чорноморських країн, тим не менш, важко очікувати, що країни з різними інтересами та подекуди відсутніми дипломатичними відносинами досягнуть консенсусу по економічним питанням. Домінує мислення по принципу «гри з нульовою сумою» - виграв однієї держави дорівнює програшу іншої, тому визначні економічні проекти, що могли б стати каталізатором розвитку всього регіону стають заручниками політичних проблем.

Також важко говорити про успішну економічну взаємодію в умовах посиленої міліта-

ризації регіону. Наявність застарілих, тліючих та активних конфліктів між державами ОЧЕС (Нагорний Карабах, Абхазія та Південна Осетія, Придністров'я, а після анексії Росією - й Крим) перетворює організацію на майданчик для політичних протистоянь.

Загалом, основну роль в ОЧЕС відіграють крани, які роблять найбільші внески до бюджету - Греція, Росія, Румунія, Туреччина та Україна. Проекти в рамках ОЧЕС могли бути імplementовані, коли спостерігався консенсус між цими п'ятьма країнами, а цьому сприяла відсутність прямих військових конфліктів між ними.⁵ Крім того, рішення Ради міністрів закордонних справ – головного органу ОЧЕС - приймаються консенсусом, що означає, що деякі важливі питання незгодна сторона може просто заблокувати та зняти з порядку денного.

Нарешті, потенціал участі України в ОЧЕС не реалізовувався на повну через брак стратегії та системної політики нашої держави щодо Чорноморського регіону. Дилема «Схід чи Захід» пронизувала всі сфери зовнішньої політики, залишаючи Південь недооціненим пріоритетом та білою плямою на мапі зовнішньополітичних преференцій нашої країни. Крім того, бракувало системного підходу до участі держави в ОЧЕС та активної участі в ній, що часто проявлялось в суперечливих позиціях українських офіційних осіб на зустрічах ОЧЕС.⁶

Якщо раніше Україні бракувало політичної волі використовувати наявний в неї потенціал по розвитку українського Причорномор'я та, ширше, чорноморської стратегії, то на сучасний момент додалися й суттєві об'єктивні обмеження. На жаль, Україна де-факто втратила найдовшу берегову смугу серед країн Чорного моря. В умовах фактичної анексії Криму Росією Україна вже не може ефективно використовувати свій транспортний та туристичний потенціал.

4. Roberts J. Energy Cooperation among the BSEC Member States. Towards an Energy Strategy for the BSEC : Xenophon Paper No 3. October 2007. ICBSS. – P.56.

5. Коментар Представника України при ОЧЕС, Генерального Консула України в Стамбулі (2010-2013) Богдана Яременка авторці, 9.05.2014.

6. Коментар Генерального директору Міжнародного центру чорноморських досліджень (ICBSS), дослідницької структури ОЧЕС (2006-2010) Дімітрія Тріантофіллоу авторці, 15.05.2014.

Дилемою є те, що реалізація Україною політики блокади Криму як частини Росії не може узгоджуватись з політикою, спрямованою на розвиток торгівлі та економіки в регіоні, наприклад, з українськими ініціативами з розвитку комбінованого транспортного сполучення та мультимодальних вантажних та пасажирських перевезень. Тобто, з'явилися ще більш об'єктивні перешкоди на шляху дієздатної стратегії України в ОЧЕС.

Економічні проблеми членства України в ОЧЕС та функціонування організації пов'язані з економічним розвитком нашої країни та проблемами ОЧЕС. Вказані проблеми призводять до відсутності регіонального підходу до спільних проблем, навіть в неполітизованих сферах, таких як екологія чи банківська сфера. Ці питання найчастіше розв'язуються не на регіональному, а національному рівнях чи в рамках двосторонніх відносин.

Ініціативи України, запропоновані під час її головування в ОЧЕС, та й інші проекти, недоотримують уваги та фінансування. Наприклад, проблематичним є просування регіону як єдиного туристичного бренду та макрорегіону, розвиток круїзного туризму. На жаль, ініціатива розвитку круїзного туризму в Чорному морі і до анексії Криму наштовхувалась на проблему неадекватного розвитку портової інфраструктури для прийому круїзних лайнерів.

Важливою проблемою залишається брак фінансів на реалізацію спільних проектів, оскільки бюджет ОЧЕС не є значним. Крім того, не слід недооцінювати проблеми з бюджетом, з якими стикнулась Україна після зміни влади. Можуть виникнути проблеми зі сплатою внесків до міжнародних організацій, в яких Україна є членом. Тож потрібно це передбачити для запобігання позбавлення українського представництва права голосу в організації.

Є приклади, коли регіональний підхід не є дієвим, оскільки існують інші, незалежні від ОЧЕС, механізми. Це стосується, наприклад, візового питання чи питання створення Чорноморської зони вільної торгівлі (питання, що

також входили до пріоритетів головування України у 2013 р.). Тоді українська влада заявила, що вона «солідарна з державами чорноморського регіону, які не можуть погодитися з тим, щоб країни ЄС використовували цей інструмент [візове питання] в економічній політиці, створюючи у такий спосіб переваги, наприклад, для своїх автоперевізників».⁷ Але фактично ці питання не можуть вирішуватись в рамках механізмів ОЧЕС, а лише індивідуально на міждержавному рівні – в залежності від стану відносин країни ОЧЕС з ЄС.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Наявний досвід функціонування ОЧЕС за останні два десятиліття дозволяє стверджувати, що ця організація має невеликий шанс перетворитись на дієвий механізм міждержавної взаємодії в Чорноморському регіоні, певну форму регіоналізму. В кращому випадку вона буде продовжувати відігравати роль форуму для обміну думок та поширення «кращих практик» (best practices) в різноманітних сферах – від «доброго управління» до боротьби з організованою злочинністю.

Стосовно позиції України в ОЧЕС, вона має узгоджуватись з загальними цілями української зовнішньої політики – а саме відстоювання територіальної цілісності України в умовах втрати Криму, міжнародною діяльністю, спрямованою на визнання дій Росії нелегітимними, звернення до міжнародних арбітражних інституцій тощо. Як вже було вказано, проекти в рамках ОЧЕС могли бути імплементовані, коли спостерігався консенсус між п'ятьма найбільшими платниками до бюджету (Греція, Росія, Румунія, Туреччина і Україна). В умовах інтенсифікації російсько-українських протиріч та фактично існування спірних територій між ними діяльність організації може бути ще більш паралізованою. Фактично для ОЧЕС це означа-

7. Кожара Л. Чорне море: погляд з Михайлівської. 10.04.2013. / Українська правда // <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kozhara/51651f6205011/>

тиме ще більшу стагнацію, оскільки ще менше програм та проектів, ніж раніше, отримують шанс на втілення.

Серед позитивних середньострокових тенденцій можна спрогнозувати посилення ролі та «присутності» ЄС в регіоні, що в цілому збігається з українськими прагненнями. Одним із системоутворюючих факторів регіонального розвитку залишатиметься специфіка відносин Росія-ЄС, зокрема в сфері енергетики.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Інструментарій посилення позиції України в рамках ОЧЕС є доволі обмеженим, як в силу неефективності самої організації, попереднього досвіду українського членства, а в нинішніх умовах також і через втрату Криму та ескалацію кризових відносин з Росією. Наступні кроки можуть бути доцільними для нівелювання цього негативного стану:

Кабінету міністрів України, зокрема Міністерству закордонних справ України, Постійному представнику України при ОЧЕС, а також профільним міністерствам

- Сприяти реалізації «Економічного порядку денного для ОЧЕС» як стратегії розвитку чорноморської співпраці, на національному рівні керуватись планом дій, детально розробленим в документі стосовно посилення організації (поліпшення людських та матеріальних ресурсів, моніторинг виконання резолюцій, рішень та рекомендацій Ради міністрів закордонних справ на державному рівні та інших документів, сприяння залученню українських ділових кіл до участі в Діловій раді ОЧЕС тощо). Забезпечити послідовність в пріоритетах, заявлених Україною під час її головування у 2013 р. та як координатора робочих груп з співпраці в сфері туризму, торгівлі та економічного розвитку та транспорту, забезпечувати реалізацію планів дій, розроблених в рамках цього координування. Забезпечити спадковість в координуванні вказаними робочими групами, оскільки вони

розробляють вектори співпраці в одних з найбільш важливих сферах в рамках ОЧЕС, обрання українських представників в керівні органи ОЧЕС.

- Шукати можливість залучення коштів як додаткових внесків в Фонд розвитку проектів для реалізації проектів, що матимуть пряму користь для економічного розвитку України в ключових сферах та всього регіону, залучати до цього країни та організації, що є спостерігачами та партнерами з секторального діалогу ОЧЕС.

- Зважаючи на перспективи, що діяльність ОЧЕС в умовах російсько-українського конфлікту буде ще більш паралізована, розглянути можливість реанімувати ініціативи на кшталт ГУАМ-ОДЕР як організацій, що можуть краще забезпечувати українські інтереси, отримати міжнародну підтримку країн ОЧЕС щодо ізоляції Росії та невизнання анексії Криму, обмежуючи заходи в кримські порти і перельоти зарубіжних авіакомпаній на півострів.

- Посилаючись на складну ситуацію, що склалась в умовах окупації Росією частини території України та залежності України від російського газу, заручитись підтримкою країн членів ОЧЕС щодо диверсифікації джерел постачання газу для Європи як основу енергетичної безпеки ЄС та України, зокрема, ідею щодо необхідності постачання каспійського газу до Європи як альтернативи російському. Провести переговори з Азербайджаном, Туреччиною та ЄС щодо можливості в перспективі отримувати каспійський газ з Трансанатолійського трубопроводу (TANAP) по існуючому газопроводу з України до Туреччини у реверсному режимі.

Міністерству закордонних справ України, Українській частині українсько-турецької Стратегічної ради високого рівня

- сприяти вирішенню політичних та технічних проблем проходження СПГ-танкерів через Босфор та Дарданелли для постачання сировини українському СПГ-терміналу в рамках переговорів з турецькою стороною. Зважаючи на зацікав-

леність США експортувати власний сланцевий газ до Європи, залучитись їх підтримкою в переговорах з Туреччиною.

■ у зв'язку з планами запланованого турецькою стороною спорудження «Каналу Стамбул» з Чорного в Мармурове море до 2023 р. та закриттям Босфору, потенційними ризиками, яке це може мати для українських національних інтересів, ініціювати розгляд цього питання в рамках ОЧЕС, з метою обговорення його міжнародно-правового статусу, турецького бачення перспектив режиму проток, дії Конвенції Монтре, транспортування енергоносіїв через протоки тощо задля пошуку прийняттого для чорноморських країн рішення.

БІБЛІОГРАФІЯ

Adams T., Emerson M et al. Europe's Black Sea Dimension. CEPS, ICBSS. Brussels: CEPS, 2002.

Declaration on the Occasion of the Fifteenth Anniversary Summit of the Black Sea Economic Cooperation (Istanbul, 25 June 2007)

Istanbul Summit Declaration of the Black Sea Economic Cooperation (17 November 1999)

Roberts J. Energy Cooperation among the BSEC Member States. Towards an Energy Strategy for the BSEC : Xenophon Paper No 3. October 2007. ICBSS.

Кожара Л. Чорне море: погляд з Михайлівської. 10.04.2013. / Українська правда // <http://blogs.pravda.com.ua/authors/kozhara/51651f6205011/>

Коментар Генерального директору Міжнародного центру чорноморських досліджень (ICBSS), дослідницької структури ОЧЕС (2006-2010) Дімітрія Тріантофіллоу авторці, 15.05.2014.

Коментар Представника України при ОЧЕС, Генерального Консула України в Стамбулі (2010-2013) Богдана Яременка авторці, 9.05.2014.

УКРАЇНА – СВІТОВИЙ БАНК

МАР'ЯН ЗАБЛОЦЬКИЙ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

З вересня 1992 року тодішній міністр фінансів України Григорій П'ятаченко підписав оригінал (від 1945 року) Статей Угоди (Статуту) Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР) на церемонії, яка відбулася в Державному департаменті США (де зберігається цей документ). Міжнародний банк реконструкції та розвитку – основна кредитна установа Світового банку. Україна, підписавшись на 908 акцій (сумою 1 315,9 млн. дол. США) основного капіталу, стала 167-м членом Світового банку.

Представництво Світового банку в Україні було відкрито в 1993 році. З того часу виділено більше 7 млрд. дол. США кредитних коштів. З 1993 року впроваджено біля чотирьох десятків проектів.

Історію співпраці Світового Банку та України доцільно розглядати в рамках кооперації так званої Групи Світового банку, яка включає в себе:

- Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР, створений в 1945)
- Міжнародна асоціація розвитку (МАР, 1960)
- Міжнародна фінансова корпорація (МФК, 1956)
- Багатостороння агенція з гарантій інвестицій (БАГІ, 1988)
- Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС, 1966)

Україна є членом усіх п'яти структур. Особливо

слід виділити Міжнародну фінансову корпорацію (МФК). Так, основним документом на якому планується співпраця України з членами Групи Світового Банку, є Стратегія партнерства, на титульній сторінці якої представлені дві організації – Світовий Банк та МФК.

Результати економічної співпраці

Ось кілька соціально-економічних досягнень України, які здійснилися завдяки підтримці Світового банку.

В сфері розбудови державного сектору було створено Державну комісію з цінних паперів і фондового ринку, розроблено і схвалено в повному обсязі Національні стандарти бухгалтерського обліку для державного сектору, Розроблено і впроваджено повністю функціональну автоматизовану систему Державного казначейства. Спостерігається вдосконалення податкової системи, податкові пільги і привілеї скорочено на 55%. На даний час, після модернізації Державної податкової служби, вчасно сплачуються на основі декларації на 32% більше податків

Співпраця з СБ сприяла також міжнародній торгівлі - у 2008 році Україна стала членом СОТ.

Боротьба з бідністю теж має позитивні результати. З 2001 до 2008 року бідність зменшилася на 35%. Створено 750 територіальних центрів, які надають соціальні послуги 547 000 громадянам похилого віку та інвалідам. Час опрацювання однієї заяви про надання соціальної допомоги було скорочено на 3 години.

Під час надання підтримки місцевим громадам було відремонтовано 373 школи та дитячі садки, і зараз у них можуть більш ефективно навчатися більше 120 000 дітей. Оновлено 59 культурних центрів місцевих громад та відновлено 47 пунктів медичної допомоги.

Повернення землі людям:

- Було видано понад 4 мільйони державних актів на право власності на земельну ділянку;

- Було створено Центр державного земельного кадастру;

- Загальна площа земельних ділянок приватних і присадибних сільських господарств збільшилася на 240 000 гектарів.

Забезпечення рівного доступу до якісної освіти також є на порядку денному співпраці зі структурами світового банку. Частка учнів з найбільш вразливих сімей, які відвідують сільські опорні школи, зросла майже удвічі. У сільських школах встановлено і підключено до Інтернету 530 комп'ютерних класів. 100 шкільних автобусів забезпечили транспортування між школою і домом близько 5000 учнів. Запроваджено систему незалежного оцінювання знань

Поліпшення комунальних послуг:

- Мешканці Львова вперше одержали регулярне водопостачання;

- Підвищення надійності постачання електроенергії;

- Потужність гідроелектростанцій Дніпровського каскаду і обсяг виробленої ними електроенергії збільшилися настільки, що це дорівнює будівництву нової великої гідроелектростанції.

Підвищення довіри до банківського сектору:

- У 2009 році фінансову систему було стабілізовано і зупинено масовий відтік коштів з депозитних рахунків;

- 6 мільйонів осіб, які зберігали кошти на банківських депозитних рахунках, після 2009 року знову одержали доступ до своїх депозитів внаслідок реалізації програми реабілітації фінансового сектору;

- Під час фінансової кризи 2008 – 2009 років було здійснено необхідну капіталізацію банківської системи.

Охорона навколишнього середовища:

- В Україні прийнято принципи Кіотського протоколу;
- Карпатський біосферний заповідник було збільшено на 24 000 гектарів.

Підкорення космосу:

- Підприємство “Морський старт” (Sea Launch) провело 33 успішні запуски супутників, що підвищило космічний потенціал України.

Банк знань:

- Меморандум про економічний розвиток України дав змогу провести унікальний огляд та діагностику економіки України;
- Звіти про управління державними фінансами допомогли виявити “вузькі місця” і перешкоди для підвищення ефективності державного сектору в Україні;
- З допомогою досліджень у сфері охорони здоров’я та демографії дано оцінку кризи охорони здоров’я в Україні;
- Огляд державних закупівель показав, де є можливості для корупції;
- Ухвалено «Закон про здійснення державних закупівель»;
- Розпочато пенсійну реформу.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

Представництво України в Раді керуючих Світового банку забезпечується відповідно до Указу Президента України від 19.12.2005 № 1809/2005¹, згідно з яким керуючим від України - членом Ради керуючих Світового банку є Перший віце-прем’єр-міністр України,

а заступником керуючого від України - членом Ради керуючих Світового банку є Міністр економічного розвитку і торгівлі України.

27 червня 2012 р. набрала чинності Резолюція № 596 Ради керуючих МБРР «Збільшення кількості голосів і участі країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою». Україна прийняла поправку, викладену в частині А Резолюції № 596 згідно з Законом України №1676-VI «Про прийняття поправки до Статей Угоди Міжнародного банку реконструкції та розвитку»². Відповідно до умов частини В Резолюції № 596 Україна має право підписатись на додаткові 69 акцій статутного капіталу МБРР та забезпечити участь у третьому-п’ятнадцятому поповненні ресурсів Міжнародної асоціації розвитку. 10 квітня Урядом України прийнято розпорядження №223-р «Деякі питання участі України у поповненні ресурсів Міжнародної асоціації розвитку та підписки на додаткові акції до вимоги Міжнародного банку реконструкції та розвитку»³.

20 травня 2013 р. прийнято розпорядження КМУ №317-р “Про уповноваження Першого віце-прем’єр-міністра України на підписання Інструменту підписки на додаткові акції Міжнародної фінансової корпорації”. Згідно зазначеного розпорядження Україна 21 червня 2013 року підписалась на додаткові 654 акції МФК.

У 2013 р. прийнято рішення щодо підготовки спільних з МБРР проектів “Розвиток міської інфраструктури - 2” (наказ Мінекономрозвитку від 19.03.13 № 693), “Модернізація та реконструкція магістрального газопроводу Уренгой-Помари-Ужгород” (наказ Мінекономрозвитку від 14.08.13 № 969), “Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України” (наказ Мінекономрозвитку від 07.10.13 № 1202) та «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» (наказ Мінекономрозвитку від 20.12.13 № 1518).

У зв’язку із завершенням реалізації спільних проектів “Модернізація державної податкової

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1809%2F2005>

2. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1676-17>

3. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/223-2013-%D1%80>

служби України – 1” та “Удосконалення системи соціальної допомоги” Урядом було схвалено відповідні звіти⁴.

23 січня 2014 р. проведено перегляд портфеля проектів Світового банку в Україні, за результатами якого Директором Світового банку по Україні, Білорусі та Молдові Чімяо Фаном та Першим заступником Міністра економічного розвитку і торгівлі України Анатолієм Максютюю підписано спільний Протокол.

19 березня 2014 р. визнано за доцільне залучення позик від МБРР для реалізації інвестиційного проекту «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України»⁵.

Політичний діалог

3 квітня 2014 р. утворено делегацію України для участі у переговорах з МБРР та затверджено Директиви щодо укладення Угоди про позику і Угоди про позику Фонду чистих технологій (Проект «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України»). Підписати Угоди уповноважено Міністра фінансів України Шлапака О. В.⁶

З 10 по 15 квітня 2014 р. офіційна делегація України на чолі з Головою Національного банку України, до складу якої також входять Міністр фінансів України, Міністр економічного розвитку і торгівлі України, Голова правління АТ «Укресімбанк», Надзвичайний і Повноважний Посол України в США та представники Національного банку України, брала участь у весняних зборах керуючих Міжнародного валютного фонду і Світового банку у м. Вашингтон (США).

23 квітня 2014 р. визнано за доцільне залучення коштів позики від МБРР в рамках системного проекту “Перша позика на політику розвитку”⁷.

23 квітня 2014 р. визнано за доцільне залучення позик від МБРР для реалізації інвестиційного проекту «Проект розвитку міської інфраструктури - 2»⁸.

25 квітня 2014 р. утворено делегацію України для участі у переговорах із МБРР та затверджено Директиви щодо укладення Угоди про позику (Перша позика на політику). Підписати Угоду уповноважено Міністра економічного розвитку і торгівлі України Шеремету П.М.⁹

З метою покращення міжвідомчої координації процесу ініціювання, підготовки та реалізації проектів економічного і соціального розвитку України, що підтримуються міжнародними фінансовими організаціями, відповідно до наказу Мінекономрозвитку від 30 квітня 2014 р. № 519 утворено постійно діючу робочу групу з координації співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, головою якої визначено першого заступника Міністра економічного розвитку і торгівлі України Максютю А. А.

16 травня 2014 р. визнано за доцільне залучення позики від МБРР для реалізації проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України».

22 травня 2014 р. утворено делегацію України для участі у переговорах з МБРР та затверджено Директиви щодо укладення Угоди про позику (Проект «Модернізація системи соціальної підтримки населення України»). Підписати Угоду уповноважено Міністра фінансів України Шлапака О. В.¹⁰

Економічна співпраця в поточних умовах

Законом України «Про Державний бюджет на 2014 рік» передбачено отримання 14 позик від Світового Банку:

4. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-2013-%D0%BF> та <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-2013-%D0%BF>

5. розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.03.14 р. № 296-п <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/296-2014-%D1%80>

6. розпорядження Президента України від 03.04.14 № 411/2014-рп <http://www.president.gov.ua/documents/17113.htm>

7. розпорядження КМУ від 23.04.14 р. № 395-п <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/395-2014-%D1%80>

8. розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.04.14 р. № 410-п <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/410-2014-%D1%80>

9. розпорядження Президента України від 25.04.14 № 760/2014-рп <http://www.president.gov.ua/documents/17530.html>

10. розпорядження Президента України від 22.05.14 № 880/2014-рп <http://www.president.gov.ua/documents/17697.html>

Назва кредитора та інвестиційної програми (проєкту), що реалізується за рахунок кредиту (позики)	Назва валюти, в якій залучається кредит (позика)	Загальний обсяг кредиту (позики) (тис. одиниць)	Найменування згідно з програмною класифікацією видатків та кредитування державного бюджету	Обсяг залучення кредиту (позики) у 2014 році (тис. грн.)
Проєкт розвитку системи державної статистики для моніторингу соціально-економічних перетворень	дол. США	32 000	Реформування державної статистики	4 496
Проєкт реабілітації гідроелектростанцій	дол. США	106 000	Реконструкція гідроелектростанцій ПАТ "Укргідроенерго"	66 594
			Впровадження Програми реформування та розвитку енергетичного сектора	9 105
Проєкт модернізації державних фінансів	дол. США	50 000	Модернізація державних фінансів	55 931
Проєкт розвитку міської інфраструктури	дол. США	140 000	Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві	280 000
			Фінансування заходів по забезпеченню впровадження та координації проєкту розвитку міської інфраструктури	2 901
Проєкт з передачі електроенергії	дол. США	200 000	Підвищення надійності постачання електроенергії в Україні	700 000
Проєкт покращення автомобільних доріг та безпеки руху	дол. США	400 000	Розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору	89 430
Додаткове фінансування на виконання Проєкту реабілітації гідроелектростанцій	дол. США	60 000	Реконструкція гідроелектростанцій ПАТ "Укргідроенерго"	161 208
Другий проєкт покращення автомобільних доріг та безпеки руху	дол. США	450 000	Розвиток автомагістралей та реформа дорожнього сектору	893 211
Додаткове фінансування проєкту «Розвиток системи державної статистики для моніторингу соціально-економічних перетворень»	дол. США	10 000	Реформування державної статистики	55 205
Проєкт розвитку міської інфраструктури - 2	дол. США	350 000	Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві	9 737
Модернізація системи соціальної підтримки населення України	дол. США	300 000	Вдосконалення системи соціальної допомоги	9 000
Проєкт підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України	дол. США	382 000	Розвиток міської інфраструктури і заходи в секторі централізованого теплопостачання України, розвиток системи водопостачання та водовідведення в м. Миколаєві	10 536

Загальний обсяг діючих програм, що фінансує Світовий Банк через державний бюджет складає 2,4 млрд. дол., з яких біля 300 млн. дол. має по плану бути профінансовано в 2014 році. Значна частина програм фінансується через муніципальні та приватні структури без посередництва державного бюджету.

2014 рік став рекордним по обсягу затвердженого фінансування – 1,4 млрд. дол. До цього обсяг фінансування України в окремих роках не перевищував 0,5 млрд. дол.

1,4 млрд. дол. виділених в 2014 році розподілені між трьох програм, дві з яких направлені на міську інфраструктуру, інша – на фінансування дефіциту державного бюджету. Наразі в Україні фінансуються 16 проектів загальною вартістю 3,3 млрд. дол.:

Назва проекту	Сума, млн. дол.	Дата початку
Другий міський проект інфраструктури	300	2014-05-22
Централізоване теплопостачання	332	2014-05-22
Кредит на розвиток	750	2014-05-22
Розумна електрика	1	2013-09-09
Інвестиції в клімат	1	2012-11-08
Покращення безпеки доріг	450	2012-09-20
Розвиток експорту 2. Додаткове фінансування	150	2011-08-25
Енергоефективність	200	2011-05-17
Гідроенергетика - Додаткове фінансування	60	2009-11-19
Дороги та підвищення безпеки	400	2009-04-07
Державні фінанси. Проект модернізації	50	2008-01-08
Проект інфраструктури міст	140	2007-08-28
Програми реформ у сфері енергетики	200	2007-08-02
Реабілітація гідроенергетики	6	2006-09-15
Розвиток експорту 2	155	2006-07-27
Проект ГЕС реабілітації	106	2005-06-21
Всього	3 300	-

Одним з найбільших досягнень України в 2014 році, до якої був причетний Світовий Банк та окремо МФК було суттєве скорочення кількості документів дозвільного характеру.

Так, однією з умов надання Україні кредитів від Світового Банку було прийняття законопроекту 2436а розробленого за участі фахівців МФК. Цим законопроектом скасовується або спрощується видача 70 із 143 документів дозвільного характеру для ведення бізнесу.

Перелік документів, що були запропоновані до скасування або спрощення видачі, включає в себе дозволи на різноманітні роботи з будівництва, виробництва, проведення, перевезення, використання, видобування у найрізноманітніших галузях. Усі дозволи, що пропонується скасувати, відсутні у цивілізованих країнах світу.

Повноваження щодо видачі цих дозволів переважно належить міністерствам, або чисельним інспекціям та службам, які підпорядковані конкретним міністерствам. Не секрет, що видача цих дозволів супроводжується вертикально інтегрованою корупцією, яка пронизує міністерства і йде далі «нагору». Всього законопроектом скасовувалось 22 документи у сфері аграрної політики, 16 документів у віданні Міністерства екології, 11 документів, які видавали місцеві органи влади.

Скасування вищевказаних дозволів дозволить суттєво знизити рівень корупції у сфері господарської діяльності. Це означає менші перепони для створення бізнесу та збільшення обсягу інвестицій. Фінансування написання законопроекту щодо скасування дозволів здійснило МФК.

Всього МФК фінансує 12 дорадчих проектів головною метою яких є запровадження регуляторного середовища близького до того, що є в ЄС. Так, наразі значні зусилля направляються на прийняття законопроектів, які дозволять українським продовольчим товарам отримати доступ на ринки ЄС.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

У другій половині 2012 та аж до революції в лютому 2014 року Світовий банк практично призу-

пинив фінансування нових проектів в Україні. Так, в 2012 році Світовий Банк заявив, що розчарований результатами співпраці з українським урядом і, щоб пом'якшити майбутні ризики, ухвалив рішення наступні чотири роки видавати позики строго «каліброваним» методом.

Рада виконавчих директорів Світового банку затвердила Стратегію партнерства з Україною (СПУ) на 2012-2016 рр. «Метою є надання Україні допомоги в усуненні зазначених «вузьких місць» реформ і, таким чином, сприяння у досягненні Україною успіхів в реалізації її амбітної програми економічної реформи та інтеграції з ЄС», - йдеться у звіті СБ.

Як у той час були зазначили у Світовому Банку, більш детальної програми кредитування після 2014 фінансового року поки немає. Пов'язано це з тим, що допомога Світового банку буде «прокалібрована». «Стратегія калібрувальної допомоги Світового банку передбачає можливість перегляду сум кредитування в бік їх збільшення шляхом включення до програми DPL (позики на підтримку політики розвитку) в разі прискорення темпів реформ і стабільного прогресу в підвищенні ефективності управління», - пояснюють в структурі. Тобто надходження нових позик і їх суми будуть прямо залежати від ефективності впровадження на поточну дату.

Проте зі втечею колишнього президента Віктора Януковича відношення до України зі сторони Світового Банку різко змінилось у більш прихильну сторону. Це стало тенденцією серед багатьох міжнародних та міжурядових організацій. Наразі Світовий Банк готовий надати рекордні фінансові ресурси в обмін на суттєві реформи. Так, серед умов видачі кредитів є майже двократне скорочення центральних органів влади, модифікація значної частини законодавства, в особливості щодо адаптації українського законодавства до того, що є в ЄС.

Реалізація даних ініціатив може створити певні проблеми, адже Україна поки немає успішного досвіду щодо скорочення кількості державних службовців. Навпаки, з моменту набуття незалежності кількість зайнятих державних

службовців постійно зростає, незважаючи на скорочення чисельності населення.

Іншою значною проблемою в кооперації є складна бюрократична структура самого Світового Банку. Так, рішення щодо видачі кредитів займають дуже багато часу – щонайменше 1 рік. Попри низьку відсоткову ставку інвесторам часто важко покладатись на дані кредити через значний термін очікування на їх отримання.

Світовий Банк також зіткнеться із проблемою з отримання назад кредитних коштів виданих в Автономній Республіці Крим. Так, в Криму Світовий Банк реалізовував 10 проектів, 9 з яких стосувались енергетики. Наразі Світовий Банк стоїть перед політично чутливою юридичною дилемою. Продовжувати співпрацю по даних проектах чи намагатись отримати назад кошти реалістично лише в правовому полі Росії. Проте, такі кроки можуть бут розцінені як легітимізація чи визнання легітимності рішень російських органів та території Криму.

Стосовно діяльності МФК, напевно найбільш помітною проблемою є те, що в рамках дорадчих функцій МФК щодо написання законопроектів виникають постійні проблеми через погодження їх із Кабінетом Міністрів. Процедура погодження законопроектів, що вносяться на розгляд Верховної Ради Кабінетом Міністрів, є надзвичайно складною та довготривалою. Практично будь-яке міністерство може легко заблокувати розгляд будь-якого законопроекту або значно спотворити його головну мету. Так, центральним органам влади, які не зацікавлені у скасуванні окремих дозвільних документів, дуже легко зупинити запропонований з боку МФК процес дерегуляції на рівні Кабінету Міністрів. В результаті, якісно написані законопроекти з боку юристів МФК довго не приймаються або не приймаються взагалі.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Головним документом, який визначає корот-

кострокові перспективи співпраці є Стратегія партнерства Світового банку з країною для України (СПУ) на 2012-2016 роки, підготовлена спільно з Урядом України на основі консультацій з представниками підприємницьких кіл, громадянського суспільства та донорів, було схвалено Радою виконавчих директорів Світового банку в лютому 2012 року. Метою цієї Стратегії є надання Україні допомоги в реалізації її амбіційної програми економічних реформ та у виконанні порядку денного інтеграції з ЄС. Підтримка Світового банку організовується навколо двох центральних тем, які підкреслюють важливість поліпшення врядування для досягнення стабільного соціально-економічного прогресу в Україні. Заходи у рамках першої теми зосереджуються на поліпшенні державних послуг, стабільності та ефективності державних фінансів, а також на більш прозорому і підзвітному використанні державних ресурсів. Завданням заходів, зосереджених навколо другої теми, є надання підтримки економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності країни шляхом поліпшення бізнес-клімату, залучення внутрішніх і прямих іноземних інвестицій для забезпечення підвищення продуктивності та спрямування державних інвестицій в розвиток найважливішої державної інфраструктури.

Як зазначено в Стратегії партнерства з Україною (СПУ) на 2012-2016 фінансові роки, стратегія МФК в Україні далі зосереджуватиметься на підтримці: (i) стабілізації банківського сектору та цільового фінансування, (ii) агробізнесу, та (iii) інфраструктури, що доповнюватиметься підтримкою двох міжсекторних тем, пов'язаних з поліпшенням бізнес-середовища та підвищенням енергоефективності.

Дана стратегія буде основним документом, який визначатиме напрями співпраці Світового Банку та України. Проте, найбільш ймовірно, обсяги та тіснота співпраці будуть значно більшими, ніж передбачено документом.

Так, наразі серед розвинутих країн існує значне бажання підтримати реформи в Україні та повернути країну до економічного зростання. В зв'язку з цим, дуже вірогідними є політич-

ні рішення розвинених країн щодо збільшення обсягів допомоги, що надає Світовий Банк Україні.

У найближчі роки слід очікувати дуже активної співпраці між Україною та Світовим банком, при якій Світовий Банк буде надавати значні обсяги кредитів в обмін на структурні реформи.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

З метою подолання вищевказаних проблем та викликів Світовому Банку варто:

- Внести зміни до Стратегії партнерства Світового банку з країною для України (СПУ) на 2012-2016 роки, якою передбачити прогнозовані збільшення обсягів підтримки України;
- Враховуючи збільшені обсяги фінансування, розробити додаткові вимоги до керівництва України щодо лібералізації в економіці та проведення структурних реформ;
- Внести зміни до процедури кредитування з метою скорочення терміну між ініціативою щодо кредитування та прийняття рішення про видачу коштів;
- Провести переговори з отримувачами кредитів в Автономній Республіці Крим з метою визначення правових засад повернення коштів.

Основними рекомендаціями для МФК є:

- Враховуючи підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, посилити дорадчі заходи стосовно розробки законопроектів направлених на адаптацію українського законодавства до того, що є в ЄС;
- Внести зміни до політики лобювання законопроектів передбачивши, зокрема, можливість подачі з боку МФК законопроектів через народних депутатів, а не лише через Уряд.

Враховуючи значну потребу в додатковому фінансуванні, Кабінету міністрів України слід:

- Неухильно виконувати рекомендації Світового Банку щодо впровадження структурних реформ;

- Значно скоротити терміни погодження законопроектів у міністерствах з метою своєчасного прийняття законодавчих норм, які вимагаються Світовим Банком.

БІБЛІОГРАФІЯ

Участь України у міжнародних організаціях <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations>

Офіційний сайт Світового Банку в Україні: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

Партнерство Світовий банк – Україна, Огляд програм для країни, Квітень 2014 року <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Ukraine-Snapshot-ukr.pdf>

Група Світового банку: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=35741

Момент істини для боротьби з корупцією: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/zablodsky/53445e7fb0e12/>

Стратегія партнерства з Україною на період 2012 – 2016 фінансових років <http://www.me.kmu.gov.ua/file/link/178835/file/5.pdf>.

УКРАЇНА – СОТ

СВІТЛАНА ГАЛЬКО

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Україна вела переговори щодо вступу до Світової організації торгівлі (далі – СОТ) з 1993 року. Стратегічна мета зовнішньої політики України була досягнута через чотирнадцять років – 16 травня 2008 року Україна стала 152 повноправним членом цієї організації.

Одразу після набуття членства України в СОТ не спостерігалось різкої зміни торговельного та регуляторного режиму, оскільки значна частина змін була проведена до того через тривалий переговорний процес щодо вступу. Зокрема ще до вступу в СОТ Україна ввела в дію Митний кодекс та Земельний кодекс, посилила захист прав інтелектуальної власності, привела систему державних закупівель у відповідність з принципами і нормами СОТ, також відбулися певні поступки у напрямку гармонізації систем стандартизації та сертифікації, санітарних та фітосанітарних заходів.

Для виконання зобов'язань та приведення національного законодавства у відповідність до положень угод СОТ з 2008 року до 2012 року в Україні було ухвалено 10 законопроектів¹. Процес приведення власного законодавства у відповідність та гармонізація із вимогами СОТ в Україні досі триває.

Для налагодження співробітництва, взаємодії та обміну інформацією з країнами-членами СОТ і безпосередньо з цією організацією ще до набуття членства, у 2005 році в Україні був створений Центр обробки запитів країн-членів СОТ та їх

1. Джерело: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України http://me.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=188038

інформування, який згодом, в результаті адміністративної реформи в Україні, втратив свій незалежний статус та в 2011 році був реорганізований у відділ обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення Департаменту співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Таким чином, на сьогоднішній день відповідальним за співпрацю України з СОТ є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Безпосередньо в його структурі діє Департамент співробітництва з СОТ та з питань торговельного захисту, який займається забезпеченням взаємодії центральних органів виконавчої влади з питань виконання зобов'язань України, взятих у рамках вступу до СОТ, здійснює моніторинг виконання іншими членами СОТ своїх зобов'язань та їх торговельної політики, а також захищає права та інтереси України в торговельно-економічній сфері з використанням механізмів СОТ. Крім того, даний департамент забезпечує представництво України в СОТ².

Представляє позицію України у СОТ і забезпечує підтримання офіційних відносин України з цією міжнародною організацією Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві.

Україна приймає активну участь в двосторонніх та багатосторонніх переговорах у рамках СОТ. Зокрема в рамках багатосторонніх переговорів усіх держав-членів СОТ, у тому числі й України, 3-7 грудня 2013 року відбулось засідання дев'ятої Конференції міністрів країн-членів СОТ, де було ухвалено низку нових нормативних актів СОТ, у тому числі були завершені переговори щодо Угоди про сприяння торгівлі. Таким чином, на Балі був прийнятий текст Угоди про сприяння торгівлі, який хоча і не є остаточним, істотно змінюватися не буде та планується бути прийнятим Генеральною Радою СОТ до 31 липня 2014 року.

Крім того, Україна веде двосторонні переговори з країнами, які вступають до СОТ, так, на сьогоднішній день представники України входять до складу 23 робочих груп щодо вступу нових членів до СОТ.

Україна входить в об'єднання групи країн, які нещодавно набули членства в СОТ (Recent new members, RAMs), що дозволяє захистити незмінність зобов'язань, що містяться у Протоколі про вступ України до СОТ та додатках до нього.

З часу вступу до СОТ Україна щороку нарощує свою активність у роботі офіційних засідань комітетів та рад СОТ. Якщо у 2012 році Україна брала участь у роботі шести комітетів та рад СОТ, то вже у 2013 році їх кількість зросла до чотирнадцяти.

Етапи політичного діалогу

Таким чином, врахувавши вищезазначене, можна умовно виділити декілька основних етапів співпраці між Україною і СОТ: 1) 1993-2008 рр.; 2) 2008-2012 рр.; 3) 2012 рр. - теперішній час.

Процес приєднання (1993-2008 рр.) – характеризується налагодженням співробітництва з СОТ, участю в Робочій групі з питань розгляду заявки України про вступ до СОТ, підписанням протоколу щодо вступу України до СОТ на засіданні Генеральної Ради СОТ 5 лютого 2008 року та його ратифікацією Верховною Радою України 10 квітня 2008 року.

Приведення національного законодавства у відповідність до положень угод СОТ та участь у роботі СОТ (2008-2012 рр.) – характеризується поступовою адаптацією української економіки до вимог СОТ, участю представників України в засіданнях комітетів та рад СОТ, а також проведенням переговорів в рамках СОТ.

Передомовляння з СОТ та активна участь в роботі її органів (2012 р. – теперішній час) – характеризується пропозицією України про перегляд її зобов'язань в рамках СОТ та активізацією участі в роботі комітетів та рад СОТ. Як відомо, 14 вересня 2012 року Україна передала в СОТ документ з грифом «таємно», в якому висловила готовність розпочати переговори про підви-

2. Джерело: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?title=DepartamentSpirobitnitstvaZSotTaZPitanTorgivelNogoZakhistu>

щення зв'язаних ставок імпорتنних мит на 371 товарну позицію відповідно до статті XXVIII ГАТТ 1994, однак вже згодом цей документ перестав бути таємним і набув розголосу. Як стверджують деякі експерти, намір України переглянути зв'язані ставки мит створює небезпечний прецедент, який може підштовхнути інші країни до аналогічних звернень.

Результати економічної співпраці

Україна активно використовує інструменти, які кожному члену надає СОТ, розглянемо деякі з них.

Врегулювання суперечок в рамках СОТ за участі України

Належне виконання Україною міжнародних зобов'язань відповідно до Протоколу про вступ України до СОТ сприяє запобіганню можливим суперечкам з країнами-членами СОТ в разі порушення чи недотримання вищезгаданих норм та зобов'язань та дозволяє уникнути санкцій проти України та вітчизняних виробників з боку держав-членів Організації.

На сьогодні³ проти України висунуто 2 позови Молдовою та Японією, Україна, в свою чергу, позивається до таких 3-х країн як Вірменія, Молдова та Австралія, та приєдналася як третя сторона до суперечок проти Австралії, Російської Федерації та США.

Використання інструментів торговельного захисту

Збереження та відновлення доступу української продукції на зовнішні ринки. Починаючи з 2004 року спостерігається значне скорочення антидемпінгових позовів та заходів проти товарів з України на зовнішніх ринках, зокрема на ринках країн-членів СОТ. За оцінками СОТ в цілому за період 1995-2013 було відмічено 59 випадків антидемпінгових заходів щодо українських товарів на зовнішніх ринках. Найбільша кількість заходів стосувалася недорогочінних металів та виробів (76 %), і продукції хімічної промисловості (17 %). Решта заходів однаковою мірою стосувалася мінеральних продуктів,

пластмас та виробів з них, текстильних матеріалів та виробів, а також машин і обладнання.

Антидемпінгові заходи в останні роки, які застосовувалися країнами-членами СОТ щодо України стосувалися продукції металургійної та хімічної промисловості, зокрема, прокату із сталі (Канада, 2010р.), соди кальцинованої (Індія, 2012), гарячекатаного прокату в рулонах (Індонезія, 2012), прокату плоского (Бразилія, 2013) та автомобільних шин (Бразилія, 2014). Антидемпінгові розслідування щодо української продукції хімічної промисловості у 2013 році почала проводити Індія (нітрат натрію), щодо продукції металургійної промисловості – США (сталеві труби), Митний Союз Республіки Білорусь, Республіки Казахстан та Російської Федерації (прутки), а у 2014 році - Бразилія (сталеві труби).

Захист українського товаровиробника від негативного впливу недобросовісного та зростаючого імпорту товарів в Україну. Україна застосовує антидемпінгові заходи. Станом на 30 квітня 2014 року в Україні діють 23 антидемпінгових заходи, які стосуються імпорту з 10 країн. Найбільша кількість заходів застосовується до імпорту з Російської Федерації – 7, що складає 30 %, від загальної кількості, та Китайської Народної Республіки - 6 заходів (26 %), три заходи стосуються імпорту з Білорусі (13 %), і по одному – з Туреччини, Болгарії, Польщі, Іспанії, Німеччини, Великобританії, Кореї. Більшість заходів стосується виробів зі скла, продукції хімічної і деревообробної промисловості, а також текстильних матеріалів.

Щодо спеціальних заходів для захисту внутрішнього ринку, то в Україні незалежно від країни походження, запроваджено спеціальні квоти на імпорт сталевих труб, спеціальні заходи щодо легкових автомобілів та посуду і приборів столових або кухонних з фарфору.

Застосування принципу прозорості СОТ

Україна, як член СОТ, продовжує дотримуватись зобов'язань у сфері прозорості згідно з відповідними положеннями Угод СОТ та, тим самим, здійснює внесок в укріплення багатосторонньої

3. Станом на 05/06/2014

торговельної системи СОТ, в якій прозорість торговельної політики країн-членів є однією з основних засад її діяльності.

За останні шість років (період з травня 2008 року до травня 2014 року) Україною направлено в СОТ 418 нотифікацій стосовно національного законодавства у сфері зовнішньої торгівлі та очікуваних законодавчих змін. Найбільшу кількість нотифікацій, а саме 115 нотифікацій, було надіслано у 2008 році. Це пов'язано з поданими початковими нотифікаціями, коли Україна інформувала про вже існуючі заходи та угоди.

Україна отримує запити від країн-членів СОТ щодо свого національного законодавства, а також коментарі до нотифікацій України. Найбільш активними у коментуванні, та, очевидно, тими які зацікавлені у торгівлі з Україною, є США та країни-члени ЄС.

За останні роки в Україні відмічається зростання уваги вітчизняного бізнесу до регуляторного середовища країн-членів СОТ, однак потрібно відмітити, що українські представники бізнесу все ще мало знають про існуючі механізми системи прозорості СОТ та ефективність їх застосування.

Регулярний моніторинг Україною нотифікацій інших країн-членів СОТ дає змогу вчасно проінформувати українських експортерів та виробників про очікувані або впроваджені зміни у торговельному законодавстві країн-членів СОТ.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

З правової точки зору система СОТ є своєрідним багатостороннім контрактом (пакетом угод), правилами і нормами якого регулюється більшість усієї світової торгівлі товарами та послугами. Україна, як і всі інші члени СОТ взяла зобов'язання виконувати основні угоди і юридичні документи. Разом з тим, існує група угод, так звані «Багатосторонні торговельні угоди» Додатку 4 Угоди про заснування СОТ, які

підписуються не всіма членам СОТ, до них відносяться: Угода про торгівлю цивільною авіатехнікою та Угода про державні закупівлі. Законодавство України приведено у відповідність до Угоди про торгівлю цивільною авіатехнікою, але приєднатися Україна до цієї угоди не має наміру. Щодо приєднання до Угоди про державні закупівлі Україна на даний час веде активні переговори аби надати українським компаніям доступ до ринків закупівель в країнах-членах СОТ.

Крім того, що Україна дотримується міжнародних правил та норм СОТ, які стали частиною національного законодавства, вона виконує зобов'язання, зазначені у Протоколі про вступ України до СОТ⁴.

Політичний діалог

На політичному рівні Україна виявилася справжнім «порушником спокою СОТ». На сьогодні Україна має намір переглянути власні окремі зобов'язання в рамках СОТ. Початок цьому був покладений ще у вересні 2012 року, коли Україна побажала скористуватися правовими інструментами СОТ та сформулювала бажання переглянути зв'язані тарифи відповідно до XXVIII статті Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), за що зазнала жорсткої критики.

Велика кількість країн-членів СОТ висловила серйозне занепокоєння ймовірними «системними і торговельними» наслідками для СОТ через наміри України переглянути значну частину своїх зобов'язань. Україною для модифікації було запропоновано 371 товарну лінію: 147 позицій – промислові товари (в першу чергу - певні види сільськогосподарської техніки), 224 – сільськогосподарські (м'ясна продукція, традиційні для України овочі, окремі види фруктів, квіти).

Але, незважаючи на критику, зацікавленість у проведенні переговорів і консультацій з цього приводу офіційно висловила 31 країна. На даний момент переговори щодо модифікації Україною зв'язаних ставок ввізного мита у рамках СОТ знаходяться на стадії консультацій.

4. http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/981_049

Економічна співпраця в поточних умовах

Членство в СОТ не тільки надає ряд переваг, які досягаються шляхом зниження бар'єрів в торгівлі, а й стимулює розвиток відносин на глобальному та регіональному рівнях. У випадку з Україною, наприклад, членство в СОТ було підґрунтям для початку офіційних переговорів з Європейським Союзом щодо створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі – частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Україна намагається використовувати інструменти СОТ для налагодження торговельних відносин з одним з найбільших своїх партнерів – Російською Федерацією.

Протистояння Україна-Росія на рівні СОТ. Напруженість у відносинах України з Російською Федерацією (РФ) прослідковувалася і продовжується зараз на рівні співробітництва в рамках СОТ. Загальновідомо, що країни-члени СОТ використовують механізм внесення торговельних проблем на розгляд певних комітетів СОТ у випадках, коли не вдається врегулювати питання шляхом двосторонніх консультацій. Таким чином привертається увага усіх країн до можливих порушень зобов'язань за угодами СОТ, крім того, у такий спосіб можна знайти інших зацікавлених країн-членів, які можуть підтримати скаргу та вплинути на усунення нелегітимних вимог. До таких механізмів Україна зверталася останнім часом неодноразово.

Так, Україна піднімала на засіданнях комітетів СОТ питання щодо торговельних бар'єрів з боку РФ. На офіційному засіданні Комітету з питань ТБТ в жовтні 2013 року за поданням України було проведено обговорення заборони імпорту в РФ українських кондвиробів. Україна представила свою позицію, в якій висловила, що заборона РФ імпорту певної української кондитерської продукції була введена занадто раптово, є непрозорою, не надає доказів ризику для споживачів і є несправедливою дискримінацією української продукції. Крім того, при цьому не дотримуються норми ст.10 Угоди про ТБТ щодо повідомлень та діяльності пунктів запитів, оскільки пункт запитів ТБТ

Росії не надав інформацію на запит української сторони. При цьому Україною зазначалося, що РФ не виконує зобов'язання надати відповіді та офіційні роз'яснення Україні з обґрунтуванням заходів згідно норм СОТ.

Питання заборони РФ імпорту українських кондвиробів також порушувалось під час засідання Комітету СОТ з питань СФЗ у жовтні 2013 року, де представником України також була зроблена відповідна заява про невідповідність таких заборон положенням Угод СОТ.

Крім того, на офіційному засіданні Комітету з питань ТБТ в березні 2014 року повторно обговорювалась заборона імпорту в РФ українських кондвиробів. На офіційному засіданні Комітету з питань СФЗ в березні 2014 року Україна вкотре підкреслила, що двосторонні консультації не змогли вирішити проблему.

Таким чином, Росія була змушена провести консультації (відбулося три раунди консультацій з відповідними органами України) і розробила план дій для відновлення імпорту кондвиробів. У відповідях компетентних органів на запити України Росія дала зрозуміти, що ця заборона аналогічна тим, що застосовуються до російської продукції, і РФ вважає це специфічне торговельне занепокоєння вирішеним.

Також Україна брала участь у роботі засідання Ради з торгівлі товарами СОТ у квітні 2014 року. Вкотре українська сторона пропонувала обговорити заборону РФ імпорту українських кондвиробів компанії ДП КК «Рошен». Разом з тим, порушувалось питання щодо заборони імпорту на територію РФ продукції п'яти українських виробників сирної продукції та обмежувальних заходів на митному кордоні РФ, запроваджених російськими митними органами, через що створювались невиправдані перешкоди для ввезення українських товарів та спричинялись збитки для експортерів. Крім того, що заходи запровадженні РФ є порушенням положень Угоди про зону вільної торгівлі з СНД, вони не відповідають базовим принципам Угоди СОТ.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

Недостатня обізнаність українських експортерів. Україна досягла певних успіхів у налагодженні співпраці між урядом України та СОТ, разом з тим, варто відмітити, що українські виробники та експортери все ще мало обізнані з перевагами ефективного використання інструментів СОТ. Попри те, що СОТ продукує досить велику кількість інформації про свою діяльність та має всю інформацію у відкритому доступі на своєму сайті, проблемою для українських виробників залишається орієнтація в такій кількості інформації, а також мова її викладу. Іноземні мови, на жаль, поки що є своєрідним викликом для розширення можливостей доступу українських товарів на світові ринки.

Неефективні механізми інформування про зміни торговельного законодавства. Для українських виробників досить складно орієнтуватися на сайті МЕРТ, де подається інформація про діяльність міністерства. Багато часу витрачається на пошук інформації у розділах діяльності окремих департаментів, у тому числі, це стосується інформації за повідомленнями з країн-членів СОТ. Відсутність орієнтованої на українського експортера інформаційної Інтернет-платформи, де б відбувалося комплексне оперативне інформування експортерів, не дозволяє ефективно інформувати українських виробників і експортерів про їх можливості та зміни в регулюванні країн-членів СОТ та, відповідно, обмежує їх доступ до ринків країн-членів СОТ.

Неефективна міжвідомча комунікація в рамках дотримання принципу прозорості в Україні. Існує необхідність запровадження формалізованої, більш ефективної системи комунікації між урядовими структурами щодо питань обробки запитів та нотифікацій від країн-членів СОТ. На даний момент перешкодою ефективній міжвідомчій комунікації виступає відсутність нормативно-правового акту, який би формально врегулював порядок надання інформації для потреб виконання зобов'язань із прозорості щодо членства України в СОТ.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬО-СТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

На сучасному етапі перспективи співробітництва України з СОТ залежать в першу чергу від виконання Україною власних зобов'язань перед СОТ, гармонізації її законодавства у відповідності до вимог СОТ та намірів активно застосовувати можливості, які надає членство в СОТ.

На заваді подальшій інтенсифікації співпраці України з СОТ може стати зміна пріоритетів України через ускладнення політичної ситуації та подовження нестабільності на її території, разом з тим, такий сценарій є дуже малоімовірним, оскільки Україна є зацікавленою в інтеграції у світову торгову систему та захисті власних виробників.

Для України принциповими внутрішніми викликами залишаються підвищення обізнаності державних службовців стосовно інструментарію СОТ щодо виявлення та усунення бар'єрів у торгівлі та посилення міжвідомчої системи комунікації.

Україна демонструє відчутний прогрес в активізації діяльності в СОТ. Аналіз динаміки останніх років щодо участі представників України в роботі засідань комітетів СОТ дозволяє спрогнозувати, що Україна й надалі нарощуватиме свою участь у роботі комітетів СОТ та захищатиме інтереси власних виробників. Разом з тим, перешкодою активізації можуть стати економічні проблеми в Україні, зокрема це стосується мінімізації витрат Урядом України на службові відрядження за кордон.

Країни-члени СОТ очікують від України її відмови від намірів модифікувати зв'язані ставки ввізного мита у рамках СОТ, про які вона оголосила в 2012 році. Аби компенсувати втрати, викликані зміною зобов'язань, зацікавлені країни-члени СОТ вимагатимуть компенсацій або накладатимуть додаткові мита на українські товари або послуги. Процес консультацій з цього приводу між Україною та зацікавленими країнами-членами СОТ ще триває, але Україна цілком може розраховувати на позитивні результати переговорів.

Як вже згадувалося раніше, на дев'ятій Конференції міністрів країн-членів СОТ була прийнята нова багатостороння Угода про сприяння торгівлі, яка фактично стала першим багатостороннім договором СОТ у сфері торгівлі товарами, ухваленим із часу завершення Уругвайського раунду і створення СОТ у 1995 році. В середньостроковій перспективі Україна має всі шанси продемонструвати успішний прогрес щодо дотримання зобов'язань за цієї угодою, крім того, може стати активним членом робочих груп СОТ з цих питань, оскільки вже має практичні напрацювання у цій сфері. Мова йде про вдалу реалізацію в Україні пілотного проекту «Єдине вікно – локальне рішення» в зоні діяльності Південної митниці та портів Одеської області, як стратегічної основи послідовного запровадження заходів щодо спрощення процедур торгівлі. Однак такий оптимістичний прогноз значною мірою залежатиме від політичної волі Уряду України.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сьогодні для України розвиток співпраці в рамках СОТ є можливістю успішно інтегруватись у європейські та світові економічні відносини та ефективно використовувати власний експортний потенціал. Разом з тим, для налагодження ефективної співпраці потрібна зацікавленість та оперативне втручання Уряду України.

Рекомендується Кабінету Міністрів України:

- виокремити мовну політику та створення спільного комунікативного простору як один з пріоритетних напрямів у співпраці України та СОТ, розробити та запровадити щодо цього відповідні програми;
- активізувати роботу по підвищенню обізнаності держслужбовців стосовно інструментарію СОТ щодо виявлення та усунення бар'єрів у торгівлі;
- створити інформаційну Інтернет платформу комплексного та оперативного інформування

експортерів для ефективного інформування українських виробників і експортерів про їх можливості та зміни в регулюванні країн-членів СОТ;

- спрямувати зусилля на посилення міжвідомчої системи комунікації між урядовими структурами, відповідальними за цей сегмент співробітництва із країнами СОТ. Для цього – розробити/видати нормативно-правовий акт, який би формально врегулював порядок надання інформації для потреб виконання зобов'язань із прозорості щодо членства України в СОТ;

- передбачити в бюджеті витрати (або знайти альтернативні можливості для фінансування таких витрат) на службові відрядження за кордон пов'язані із захистом інтересів українських виробників та експортерів, у тому числі, в рамках СОТ;

- найближчим часом, зважаючи на новоприйняту Угоду про сприяння торгівлі:

- розробити Стратегію спрощення процедур торгівлі в Україні,

- для ефективної імплементації цієї Стратегії розробити та затвердити механізм міжвідомчої співпраці,

- створити національний орган/комітет з керівництва роботою щодо виконання національної Стратегії;

- закріпити функції з координації запровадження такої Стратегії за Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Міністерству економічного розвитку і торгівлі України слід:

- продовжувати роботу по підвищенню обізнаності українських виробників та експортерів стосовно інструментарію СОТ щодо виявлення та усунення бар'єрів у торгівлі;

- продовжувати активно піднімати питання

щодо захисту українських виробників в робочих органах СОТ;

- вивчити та намагатися запроваджувати додаткові механізми впливу на торговельних партнерів в рамках СОТ.

БІБЛІОГРАФІЯ

Бураковський І. та ін. Членство України в СОТ: інституційні та економічні наслідки. – Київ: ІЕД, 2014. – 88с.

Закон України від 10 квітня 2008 року N 250-VI «Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі»

Звіт про діяльність України у сфері прозорості в рамках СОТ 2008-2012. – Київ: МЕРТ, 2013. – 26 с.

Огляд засідань комітетів СОТ/ТБТ, №1/2013, №2, 2014, <http://www.ier.com.ua>

УКРАЇНА-СНД

МАКСИМ БУГРІЙ

1. ІСТОРІЯ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНОЮ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

Еволюція розвитку законодавчої та інституційної бази

Співдружність Незалежних Держав (СНД) – міжнародна організація, до якої належать 12 держав колишнього СРСР: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Україна. Співдружність Незалежних Держав було утворено за участі України 8 грудня 1991 року у Біловезькій пущі, шляхом підписання «Угоди про створення Співдружності незалежних держав» («Угода») та протоколу до цієї угоди. Подальший розвиток об'єднання відбувся шляхом підписання 21 грудня Алма-Атинської декларації щодо приєднання ще вісьмох колишніх республік СРСР (Азербайджан, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменістан (зі складу СНД вийшов 26 серпня 2005 року) та Узбекистан. Відповідно, 22 січня 1993 року був підписаний Статут СНД. Він став основоположним міжнародно-правовим документом, який Україна не ратифікувала. 23 жовтня 1993 року до СНД приєдналася Грузія. Таким чином Україна має в СНД статус, близький до юридичного статусу спостерігача.

СНД не є наддержавним утвором і функціонує на добровільній основі. «Угода» містить наступні ключові положення:¹

- констатація, що СРСР, як суб'єкт міжнародного права і геополітична реальність припиняє своє існування;
- взаємне визнання і повага до державного

1. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997_077

суверенітету, невід'ємного права на самовизначення, принципів рівноправності і невтручання у внутрішні справи, відмови від застосування сили, економічних або будь-яких інших методів тиску тощо;

- гарантія Сторонами рівних прав і свобод громадянам – державам колишнього СРСР;
- декларація прагнення до політичної, економічної та безпекової інтеграції. У безпековій сфері була розпочата легітимізація відмови України та Білорусі від ядерної зброї.

Також Угода створила органи Співдружності: Рада глав держав, а Статут СНД запровадив Раду глав урядів, Раду міністрів закордонних справ, Координаційно-консультативний комітет, Головне командування об'єднаних збройних сил, Раду командувачів прикордонними військами, Економічний суд, Комісію з прав людини. Для розробки рекомендацій - модельних законодавчих актів була створена Міжпарламентська Асамблея, яка складається з парламентських делегацій учасників Угоди про Міжпарламентську Асамблею 1992 р. її рішення мають форму заяв, звернень, рекомендацій, пропозицій.

Також серед основних правових документів - Угода з військових питань, Статут СНД від 22 січня 1993 р. та ін.). Укладена низка угод з соціально-економічних питань. Останній основоположний документ, до якого приєдналася Україна - Угода про Зону вільної торгівлі СНД, ратифікована 2011 року.

Етапи політичного діалогу

Основною політичною докільною особливістю створення СНД був розпад СРСР. Російські дослідники² зазначають, що «головна небезпека, що загрожувала єдності СРСР, неочікувано для багатьох почала виходити від Верховної Ради СРСР», яка поклала початок «параду суверенітетів». У березні 1990 р. Михайло Горбачов

став першим Президентом СРСР, а Литва оголосила про свою незалежність. Росія прийняла Декларація про суверенітет Росії 12 червня 1990 року. IV З'їзд народних депутатів СРСР у грудні 1990 року висловився за збереження СРСР, як федеративного утворення. У серпні 1991 року відбувся путч проти Михайла Горбачова, а також прискорився процес проголошення незалежності колишніх республік СРСР: Естонія, Литва та Латвія були визнані, як незалежні держави. Україна проголосила Декларацію про державний суверенітет, що загрожувало подальшою неконтрольованою дезінтеграцією колишнього Радянського Союзу.

Процес створення СНД був передусім пов'язаний з необхідністю констатації ліквідації СРСР після серпневого путчу 1991 року. Серед основних політиків – учасників створення СРСР – голови Верховних Рад РРФСР, УРСР та БРСР Борис Єльцин, Леонід Кравчук, Сергій Шушкевич. С. С. Шушкевич, а також керівники урядів В. Кебич (Білорусь), Б. Єльцин та його заступник Геннадій Бурбуліс (Росія), Вітольд Фокін (Україна).

Створення СНД поклало початок довготривалій пострадянській авторитарній традиції персоналізованих політичних домовленостей лідерів держав (пізніше найбільш яскравими проявами такої не публічної політики, у якій брала участь українська влада стали Харківські угоди «газ в обмін на базування Чорноморського флоту» квітня 2010 року).

Зокрема, утворення СНД супроводжувалося інтригою. Голова ВР Білорусі С. Шушкевич начебто намагався схилити Л. Кравчука погодитися на модифікований варіант СРСР, але той відмовився їхати до Москви для зустрічі з Б. Єльциним. Тому інші партнери угоди вирішили скористатися захопленням Л. Кравчука полюванням – зустріч у резиденції Віскулі організували начебто для полювання на зубра. Також до Біловезької пущі не приїхав президент Казахстану Н. Назарбаєв, якому Горбачов обіцяв пост прем'єра за непідтримання договору з ліквідації СРСР.³

2. Косов Ю. В., Торопыгин А. В. Содружество Независимых Государств: Институты, интеграционные процессы, конфликты: Учеб. пособие для студентов вузов / Ю. В. Косов, А. В. Торопыгин. — М.: Аспект Пресс, 2009. — 224 с.

3. Ишкаускас Чесловас. Беловежская пушта: собирались на зубра, а уложили... СССР // <http://www.geopolitika.lt/?artc=3058>

При створенні СНД Росія просувала елементи політичної інтеграції. Зокрема, Статті 11 та 12 Статуту СНД передбачали узгоджену політику у галузі міжнародної безпеки, створення спільних Збройних Сил та використання колективних сил підтримання миру. Таким чином, була зроблена спроба створення двох елементів системи колективної безпеки: сил оборони та миротворчих сил. Пізніше Росія скористалася положеннями Статуту для введення відповідних сил у Придністров'я. На основі Статуту СНД розрізняються держави – засновники (до них належить Україна) та держави – члени (такий статус мала Грузія).

Щодо періодизації еволюції відносин України з СНД, можна скористатися класифікацією основних етапів існування СНД, запропонованою російськими дослідниками, які пропонують визначити наступні декілька етапів в еволюції відносин держав-членів СНД⁴:

Етап 1 (1991 – 1993 рр.) Створення СНД. Найбільш характерними рисами цього етапу була фіксація розпаду СРСР, визначення основних гуманітарних засад співпраці, розгляд економічних засад, питання взаємного визнання кордонів держав. Також на цьому етапі були створені керівні та робочі органи СНД. Була зафіксована розбіжність інтересів держав-членів СНД - головним чином між Росією на одному полюсі та Україною на іншому полюсі.

Росія стала основним правонабувачем щодо власності колишнього СРСР та боргових зобов'язань, хоча на думку колишнього першого заступника міністра зовнішньоекономічних зв'язків України, співголови міждержавного комітету з боргів колишнього СРСР, головного представника України на переговорах з Паризьким та Лондонським клубами кредиторів, члена Ради Міждержавного банку СНД Бориса Соболева, процес розподілу власності колишнього СРСР був несправедливим щодо України на користь Росії.⁵

4. Косов Ю. В., Торопыгин А. В. Содружество Независимых Государств: Институты, интеграционные процессы, конфликты: Учеб. пособие для студентов вузов / Ю. В. Косов, А. В. Торопыгин. — М.: Аспект Пресс, 2009. — 224 с.

5. Інтерв'ю з автором 15 червня 2014 р.

Етап 2 (1993 – 1997 рр.) Цей етап характеризувався спробами створення інтегрованих безпекових органів СНД, а також ініціативами щодо економічної інтеграції. Варто охарактеризувати, таким чином, не тільки процеси, в яких брала участь Україна, але також і напрями співпраці у рамках СНД, у яких вона не брала участі. Зокрема, у травні 1992 року був укладений «ташкентський» Договір про колективну безпеку (ДКБ), який до 1995 року доповнювався іншими документами з безпекового співробітництва. Серед них – «миротворчий» напрямок. Зокрема Концепція запобігання та врегулювання конфліктів на території держав – учасниць СНД 1996 р. Проте, Україна все ж формально бере участь до цього часу в об'єднаній системі протиповітряної оборони СНД, згідно з Алма-Атинською угодою про створення об'єднаної системи протиповітряної оборони (ОСППО) держав-учасниць СНД. До цієї Угоди приєдналась і Україна, проте з застереженнями, що робить, за великим рахунком, участь у цій системі України формальною. З іншого боку, фактично до останнього часу країна тісно координувала протиповітряну оборону з Росією.

Заява урядів Республіки Білорусь, Російської Федерації та України (липень 1993р.) про невідкладні заходи щодо поглиблення економічної інтеграції, передбачала укладення інтеграційного договору. Казахстан, Киргизстан та Узбекистан створили Єдиний економічний простір (ЄЕП) 30 квітня 1994 р. У розвиток положень договору 15 квітня 1994р. главами держав СНД підписано договір про створення міждержавної асоціації вільної торгівлі, яка у майбутньому передбачає досягнення «прозорості» кордонів. 21 жовтня 1994р. створено Міждержавний економічний комітет (МЕК), до президії якого увійшли віце-прем'єри держав-учасниць СНД. Україна як асоційований член СНД і Економічного союзу також брала участь у роботі МЕК. Україна після ратифікації Верховною Радою 24 жовтня 1995р., підписаної Л.Кучмою, Угоди про приєднання до Євразійського об'єднання вугілля та металу (ЄОВМ), стала членом цієї організації.

Паралельно відбувається процес встановлення союзницьких відносин Росії та Білорусі – від

Договору про утворення Співтовариства Білорусі та Росії (квітень 1996 року) до Договору про Союз Білорусі та Росії (квітень 1997 року), Статут Союзу прийнятий у травні 1997 року. Вважається, що цей етап завершився «кризою СНД» 1997 року.

Етап 3 (з 1997 рр.) Криза та пошуки альтернатив СНД. Криза СНД виявлялася у невиконанні рішень, а також зростанні розбіжностей між країнами СНД щодо політичної та економічної інтеграції. На цьому етапі виникає ідея «висунення на передній план економічної співпраці, створення зони вільної торгівлі, тарифного, митного та валютного союзів».⁶ До ЄЕП долучився Таджикистан 26 травня 1998 р. Паралельно з цим процесом Міждержавна рада ЄЕП вирішила створити Центральноазійське економічне співтовариство 17 липня 1998 р, а з 2000 року починається процес створення Митного союзу Росії, Білорусії та Казахстану, а також ЄврАзЕС, до якого, окрім згаданих країн, долучилися Киргизстан, Таджикистан, Молдова та Вірменія, а з 2006 року – Узбекистан. Україна стала з 2002 року спостерігачем при ЄврАзЕС. Паралельно Росія та Білорусь уклали новий Договір про створення Союзної держави (грудень 1999 р.). З 1997 року також на теренах колишнього СРСР частина держав-членів СНД утворюють Організацію за демократію й економічний розвиток (ГУАМ). З приєднанням Узбекистану, ГУУАМ у 2001 році став регіональною міжнародною організацією. Також у 2006 році за ініціативою України і Грузії був утворений Союз Демократичних Держав, до складу якого також увійшли країни Балтії та Польща. 18 серпня 2009 року Грузія офіційно припинила членство в СНД.

Президентами Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Російської Федерації і України 19 вересня 2003 р. було підписано Угоду про формування Єдиного економічного простору, прийнято Концепцію формування Єдиного економічного простору (ЄЕП). Угода підписана українською стороною із застереженням про те, що Україна братиме участь у формуванні і

функціонуванні ЄЕП у межах, що відповідають Конституції України.

2. ПОТОЧНИЙ СТАН СПІВРОБІТНИЦТВА

Правова база співробітництва

У відповідності до національного законодавства Україна не розглядає СНД як суб'єкт міжнародного права і виступає проти перетворення її на наддержавну структуру конфедеративного чи федеративного характеру. Україна вважає Співдружність як міжнародний механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, який доповнює процес формування якісно нових повномасштабних двосторонніх відносин між учасниками СНД.

Разом з тим, на сьогодні Україна перебуває у законодавчому полі ратифікованих угод СНД. СНД продовжувало укладати нові документи у 2013 році. Зокрема, на засіданні Ради глав держав СНД прийнято 19 документів, а Парламентська асамблея СНД прийняла 32 модельних законодавчих акти у 2013 році, 385, усього прийнятих за історію СНД. Також приймалися спільні програми співпраці, зокрема щодо боротьби зі злочинністю на 2014–2018 рр., тероризмом та іншими насильницькими проявами екстремізму на 2014–2016 рр. тощо. Досить цікавою ініціативою була Угода про утворення міждержавної ради з протидії корупції.

Також поточний стан законодавчого регулювання співпраці України з СНД характеризується відмовою від певних економічних інтеграційних ініціатив. Зокрема, у 2014 році було скасовано Угоду про створення Міждержавного валютного комітету від 26 травня 1995 року – проблеми фінансової співпраці повинна вирішувати постійна нарада міністрів фінансів держав-учасниць СНД.

Політичний діалог

Щодо участі України в робочих органах СНД, то сьогодні відкликаний представник України, проте зберігаються робочі контакти і представництво України в Мінську не було ліквідоване.

6. Ситарян С. Интеграция стран СНГ: трудности и перспективы взаимодействия // http://vasilieva.narod.ru/ptpu/4_5_01.htm

Україна бере участь у роботі та фінансуванні п'яти органів СНД:

- Виконавчий комітет СНД;
- Міждержавний статистичний комітет СНД;
- Бюро по координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасниць СНД;
- Антитерористичний центр держав-учасниць СНД;
- Секретаріат Координаційної Ради генеральних прокурорів держав-учасниць СНД,

Також Україна бере участь у засіданнях Ради глав держав, Ради глав урядів, Ради Міністрів закордонних справ та Економічної ради СНД. Засідання Економічної Ради СНД відбувається чотири рази на рік, засідання Ради глав урядів СНД – двічі на рік.

Економічна співпраця в поточних умовах

Водночас, основним документом у царині економічних відносин є Угода про зону вільної торгівлі СНД, ратифікована Україною у 2011 році. Вона створює додаткові ризики на шляху економічної інтеграції з ЄС та ускладнює реалізацію її геоекономічних інтересів у європейському напрямі. Зокрема, в документі передбачені санкції у разі укладення однією з країн, що входить до ЗВТ, нових торговельних угод, які загрожують збитками іншим учасникам договору. Поміж позитивних моментів згаданої угоди – апеляція до права та норм Світової організації торгівлі як підставових для її учасниць та власне укладення багатостороннього договору, який дасть змогу країнам СНД теоретично домовлятися з метою реалізації спільних інтересів, що може послабити вплив Росії в регіоні на процес ухвалення рішень. Загалом Угода про зону вільної торгівлі у межах СНД такою може називатися лише номінально, оскільки в ній зафіксовано вилучення й обмеження за більш ніж 60 товарними групами. Зокрема, договір передбачає виключення з безмитного режиму

торгівлі природним газом та електроенергетикою й водночас консервує експортне мито країн – членів Митного союзу на сиру нафту.

Інші позитивні моменти Угоди - фіксація зобов'язань щодо не збільшення ставок мита для товарів, що вилучені з режиму вільної торгівлі, незастосування нових обмежень, що погіршували б режим вільної торгівлі. Але це не забезпечує від нових вилучень: угода містить низку положень, які передбачають можливості захисту ринків від зростання імпорту, що шкодить національній промисловості. Норми й правила торгівлі Митного союзу та двосторонніх угод країн – його членів з країнами – членами Спільного економічного простору мають перевагу над положеннями Угоди про зону вільної торгівлі в межах СНД. В Угоді йдеться про вирішення торговельних спорів у площині механізмів і процедур, прийнятих у СОТ. Однак при цьому «останньою інстанцією» є Економічний суд СНД.⁷

Відповідно, зберігається перспектива щодо розбіжностей у баченні СНД державами-членами. Зокрема, про це свідчать різні тональності виступів глав держав-членів СНД на підсумковому засіданні Ради СНД. За цими коментарями, Білорусь є зацікавленою у зростанні економічної співпраці. Для Азербайджану основою співпраці у співдружності є гуманітарна сфера. Казахстан зацікавлений в інфраструктурних проектах, на які сподівався внаслідок укладення Договору про зону вільної торгівлі 2011 року, але також відзначає необхідність безпекової співпраці, так само вона є актуальною для Таджикистану. Узбекистан також зосередився на питаннях боротьби з «екстремізмом та тероризмом». Тоді як Володимир Путін зробив основний акцент на розвитку інтеграційних відносин, Віктор Янукович характеризував СНД, як «платформу для діалогу та обміну думками», а також намагався просувати співпрацю України та ЄС як таку, що не протирічить СНД.

Ринок СНД, головним чином за рахунок Росії, Білорусі та Казахстану залишається основним

7. Бугрій М. Транзитом в Азію // <http://tyzhden.ua/Economics/56996>

ринком експорту українських товарів. Провідне місце в географічній структурі експорту товарів з України у 2013 р. посідали країни СНД (передусім країни Митного союзу), на які припадало 34,8 % експорту. Водночас, порівняно з 2012 р. частка цих країн в структурі експорту зменшилася на 2 в. п. Більша інтегрованість економіки України в світову економіку, знаходження нових ринків збуту обумовлюють зростання частки нових партнерів. Аналогічні процеси в країнах СНД призводять до входження на їхні ринки продукції з інших країн, посилюючи тим самим конкуренцію для українських експортерів.

3. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ

На сьогодні відносини між Україною та СНД є вкрай напруженими. Українські ЗМІ, за словами секретаря Ради національної безпеки і оборони Андрія Парубія, оголосили рішення про вихід із Співдружності незалежних держав, яке відповідно до цих повідомлень було прийнято на засіданні Ради національної безпеки і оборони 27 травня 2014 року. Ще раніше, у березні 2014 року директор департаменту інформаційної політики МЗС України Євген Перебийніс заявив, що Україна припиняє головування в СНД у 2014 році.⁸

Першочерговою проблемою є невизначеність України щодо співпраці з СНД, характерна для тимчасового уряду до обрання Петра Порошенка президентом України 25 травня. Заступник в.о. міністра закордонних справ заявляв 27 травня про те, що СНД виявилася неефективною організацією, яка не змогла виробити позицію під час агресії Росії проти України. Він зазначив, що процес виходу з СНД буде тривалим, і Україна підходить до нього прагматично. Поряд з цим, українська делегація брала участь у засіданні Ради глав урядів СНД 30 травня в Мінську. Глава Виконкому СНД Сергій Лебедев

проявить тверезий, прагматичний підхід і збереже не тільки своє членство в СНД, але і буде активно брати участь в інтеграційному процесі.⁹

Такою самою є невизначеність України щодо співпраці з Євразійською економічною комісією. Зокрема, згідно з заявою глави комісії Віктора Христенка російському агентству ТАСС, сьогодні співпраця у рамках підписаних меморандумів з питань торгівлі та технічного регулювання фактично припинена.

Виникають питання щодо перспектив СНД з огляду на поглиблення економічної інтеграції Росії, Білорусі та Казахстану. Адже Митний союз у рамках ЄврАзЕС став більш глибоким з економічної точки зору інтеграційним об'єднанням, з єдиною системою митно-тарифного та нетарифного регулювання та з єдиною митною територією. Така інтеграція принесла спочатку певні позитивні результати – торговельний оборот у першому півріччі 2012 р. становив 39.6 млн. дол. США, або 111,9% до рівня аналогічного періоду 2011 р.

Економічні відносини характеризувалися певними проблемами:¹⁰ зокрема, за підсумками 2013 року сукупний ВВП країн СНД уповільнив зростання до 2% річних (у 2012 р. – 3,4%). Погіршення сукупного зростання пояснюється сповільненням динаміки економіки Росії, викликаним падінням інвестицій в основний капітал та рівнем запасів готової продукції за підсумками року, а також кризи економік України та Білорусі, пов'язані з відсутністю стійкості їхніх платіжних балансів. Зростання ВВП натомість прискорили тільки країни Центральної Азії, за рахунок зростання доходів та споживання домогосподарств, а також інвестицій, передусім державних. З іншого боку, у 2013 році були певні позитивні економічні зрушення у регіоні СНД: зростали обсяги експорту у другому півріччі 2013 року та дещо стабілізувалися інвести-

8. Україна починає процес виходу зі складу СНД, - МЗС // http://ipress.ua/news/ukraina_pochynaie_protsees_vyhodu_zi_skladu_snd_mzs_66727.html

9. У СНД сподіваються, що Порошенко не дасть Україні вийти з організації // <http://ukr.segodnya.ua/ukraine/v-sng-nadeyatsya-cto-poroshenko-ne-dast-ukraine-vyiti-iz-organizacii-523917.html>

10. Федоров Константин. Страны СНГ: основные макроэкономические показатели и прогнозы. ЕЭИ — № 2 (23) май 2014. // http://www.eabr.org/r/research/publications/eei/index.php?id_16=38888

ції в основний капітал. Також країни СНД, для формування ВВП яких важлива нафтогазова галузь – Азербайджан, Казахстан, Росія, Туркменістан зберегли або збільшили темпи зростання ВВП на фоні зростання споживання домогосподарств та інвестицій, окрім Росії. Росія збільшила обсяги експорту, тоді як Казахстан, Азербайджан і Туркменістан їх зменшили, внаслідок технічних процесів у нафто- та газовидобуванні.

Також ще є інша група економік країн СНД – експортери трудових ресурсів. До них відносять Вірменію, Киргизстан, Молдову і Таджикистан. Для них ключовим фактором економічного зростання є грошові перекази емігрантів. Їхнє зростання сповільнилося для цих країн, порівняно з 2012 роком.

Щодо України та Білорусі, економіки двох цих країн зіткнулися зі значними дефіцитами поточного рахунку, що перевищили 10% від ВВП. Найбільш згубні наслідки мала рецесія в Україні, поєднана з політикою НБУ з валютно-курсової стабільності, що викликало більше ніж 50 відсоткову девальвацію гривні стосовно долара США.

Окремий профіль економіки має Узбекистан, який відноситься до експортерів з диверсифікованою структурою економіки. Узбекистан зберіг стійкий зовнішній баланс та економічне зростання за підсумками 2013 року.

Вочевидь, неуспішність СНД пояснюється різницею у рівні економічної потуги та розвитку, а також різних геополітичних та економічних моделей держав - членів. Навіть для країн з однотипними експортоорієнтованими економіками (наприклад Україна та Росія) часто характерна гостра конкуренція на світових ринках збуту – передусім продукції гірничо-металургійної галузі та зернових. Зростає конкуренція з розвідки та видобутку нетрадиційних джерел енергії, передусім сланцевого газу, метану тощо. Поміж Росією та Україною виникали суперечності щодо орієнтації України на євроінтеграційні процеси.

4. КОРОТКОСТРОКОВІ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

У короткочасній та середньостроковій перспективі Україна скорочуватиме співпрацю з СНД та спробує скористатися можливостями діалогу в рамках СНД в економічних питаннях. Росія вочевидь ініціює найближчим часом зміну режиму торгівлі щодо низки українських експортних товарів з вільної торгівлі на «режим найбільшого сприяння» після підписання Україною економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС. Про це, зокрема, нещодавно попередив українську владу міністр закордонних справ Росії Сергій Лавров: «Якщо вони таке рішення ухвалить, то виникнуть наслідки для тих зобов'язань, які Україна вже давно взяла на себе в рамках угоди про зону вільної торгівлі СНД».¹¹ Це може призвести до значних втрат для українських виробників, особливо на Сході України. Угода про зону вільної торгівлі СНД передбачає можливість консультацій між її членами.

Сьогодні є очікування від президента України Петра Порошенка щодо виходу України з СНД. Зокрема, вийти з СНД радить новому президенту колишній президент Грузії Міхеїл Саакашвілі, стверджуючи, що «СНД - це абсолютно мертвонароджена організація»¹². Натомість, Глава Виконкому СНД Сергій Лебедев сподівається, що нове керівництво України прийме рішення про продовження участі країни в Співдружності та інтеграційному процесі.

У короткому проміжку часу Україна зберігатиме співпрацю з СНД через формальну зацікавленість зберегти умови Договору про зону вільної торгівлі 2011 року, а також деякі зафіксовані у минулих угодах СНД положення з регулювання соціально-економічних відносин, а саме: безвізовий режим подорожей громадян, взаємна виплата пенсій та взаємне визнання дипломів.

Найбільш сприятливим правовим аргументом на користь того, щоб Україна залишалася

11. <http://www.unian.ua/politics/927157-rf-ne-vvoditime-sanktsiji-proti-ukrajini-v-razi-asotsiatsiji-ukrajini-z-es-lavrov.html>

12. Саакашвілі: рано чи пізно Путін визнає Порошенка // <http://uapress.info/uk/news/print/26061>

в СНД є відсутність в СНД механізму наднаціональних органів. Іншим позитивним моментом є відносно помірні кошти, які сплачує Україна. Згідно з Законом про Державний бюджет України на 2014 рік, внески України до Бюджету СОТ та Єдиного бюджету органів СНД становлять 12,5 млн. грн.¹³

СНД вочевидь зберігатиметься у якості структури, потрібній Росії для забезпечення «багаторівневої інтеграції». Президент Росії Володимир Путін висловився щодо місця СНД у процесі Євразійської інтеграції у програмній статті в «Известиях» 3 жовтня 2011 року: «було б помилкою протиставляти Євразійський Союз та Співдружність Незалежних Держав»...мова йде про запуск в СНД конкретних, зрозумілих, привабливих ініціатив та спільних програм. Наприклад у сфері енергетики, транспорту, високих технологій, соціального розвитку. Значні перспективи у гуманітарної співпраці, в науці, культурі, освіті, у взаємодії у сфері регулювання ринків праці, створення цивілізованого довкілля для трудової міграції. Окрім того, переконаний, що економічною основою розвитку Співдружності повинен стати максимально лібералізований торговельний режим»¹⁴.

5. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Основні органи державної влади України, які беруть участь у розробці та впровадженні державної політики співпраці України з СНД: Президент України (участь у Раді глав держав СНД), Кабінет міністрів України, міністерства та відомства, передусім – міністерство закордонних справ, економічного розвитку торгівлі, соціальної політики, з окремих питань – Міністерство оборони, Міністерство внутрішніх справ, Державна прикордонна служба, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України тощо.

13. Закон України. Про державний бюджет України на 2014 рік // <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/719-18>

14. Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня // <http://izvestia.ru/news/502761#ixzz34KnTfomY>

Як видається, головною метою співпраці України та СНД у короткостроковому та середньостроковому проміжку часу є оцінка доцільності участі України в СНД з огляду на ефективність цієї організації та захист економічних інтересів України в СНД у рамках Угоди про Зону вільної торгівлі.

Для оптимального співробітництва України з СНД, можна рекомендувати наступні основні кроки:

- Адміністрації президента України, апарату РНБО, Національному інституту стратегічних досліджень, за участі Міністерств економічного розвитку і торгівлі, фінансів, науки та освіти тощо – протягом одного місяця здійснити аудит участі України в СНД та розробити рекомендації щодо стратегії взаємодії України з державами – членами СНД
- Міністерству оборони України, Службі безпеки України, Державній прикордонній службі – протягом двох тижнів підготувати звіти щодо доцільності участі України в системі ППО СНД та співпраці у рамках СНД з питань охорони кордонів, боротьби з тероризмом тощо.
- Адміністрації президента України, апарату РНБО, Національному інституту стратегічних досліджень протягом двох тижнів розробити проект Концепції (Стратегії) взаємодії України з державами – членами Євразійського економічного союзу та СНД.
- Ініціювати Парламентські слухання у Верховній Раді України щодо взаємодії України з державами колишнього СРСР, залучивши до слухань недержавні аналітичні центри, політичні партії, комітети та фракції Верховної Ради України – протягом двох місяців після обрання нового складу Верховної Ради України, у разі дострокових виборів, або відповідно – протягом 1,5 місяців чинним складом ВР, якщо дострокових виборів не відбудеться.

Автори

Андрій ЧУБИК, виконавчий директор Центру Глобалістики «Стратегія XXI»

Іван УС, старший консультант відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України

Юрій ВДОВЕНКО, доцент кафедри фінансів Чернігівського національного технологічного університету

Олексій КРИСЕНКО, доцент Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Юлія КУРНИШОВА, головний консультант відділу зовнішньої політики Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України

Ганна ШЕЛЕСТ, провідний науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України у м. Одеса

Марина ВОРОТНЮК, провідний науковий співробітник Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України у м. Одеса

Мар'ян ЗАБЛОЦЬКИЙ, експерт Української аграрної асоціації

Світлана ГАЛЬКО, незалежний експерт

Максим БУГРІЙ, заступник директора Інституту Української політики

Контакти

Фонд ім. Фрідріха Еберта. Представництво в Україні
вул. Пушкінська, 34, м. Київ, 01004, Україна

Тел.: +38-044-234-00-38 | факс: +38-044-451-40-31
Всі тексти доступні за веб-адресою:

<http://www.fes.kiev.ua>

Замовлення/ контакти:

mail@fes.kiev.ua

Погляди, висловлені в даній публікації, не обов'язково відображають погляди Фонду ім. Фрідріха Еберта або організацій, де працюють автори.